มิลินฺฎีกา

ฯนโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

นิรนฺตรํ โลกหิตสฺส การกํ
นิรนฺตรํ โลกหิตสฺส เทสกํ,
นิรนฺตรํ โลกหิตสฺส จินฺตกํ
นมามิ วีรํ นรทมฺมสารถึ;

ปญฺหธมฺมวิทุํ นาถํ คุยฺหธมฺมปฺปกาสกํ,
นมสฺสิวาน สมฺพุทฺธํ ธมฺมํ สาธุคุณมฺปิ จ;

นาคเสนมหาเถรํ ปิฏกตฺตยโกวิทํ,
วทิวา ตมฺปิ สิรสา ปญฺหธมฺมปฺปกาสกํ;

มิลินฺทปญฺหวิวรณํ มธุรตฺถปฺปกาสินึ,
รจยิสฺสํ สมาเสน ตํ สุณาถ สมาหิตา;

๑. ตถ ปกิณฺณกกถาวิวรณํ ชาตกุทฺธรณนฺติ เทฺว เยวมาติกาฯ

ตถ-

สมฺพโธ จ ปทเณฺจว ปทโถ ปทวิคฺคโห
โจทนา ปริหาโร’ติ ฉพฺพิธา อตฺถวณฺณนา’ติ;

วุตฺตตฺตา สมฺพโธ ตาว เวทิตโพฺพฯ โส จ ยถาวุตฺตาชฺฌาหารวเสน ทุวิโธฯ

ปกิณฺณกถวิวรณํ

เตสุ –’มิลิโท นาม โส ราชา …เป…. สาครนฺติ เอถ อชฺฌาหารสมฺพโธ เวทิตโพฺพ โย’ปิ มิลิโท ราชา ภควโต ปรินิพฺพานโต ปญฺจวสฺสสเต อติกฺกเนฺต ราชกุเล อุปฺปโนฺน โส ราชา มิลิโท นามฯ

สาคลายํ ปุรุตฺตเม สาคลนามเก อุตฺตมนคเร รชฺชํ กาเรโนฺต นาคเสนเถรํ อุปคญฺฉิ กึ วิยา?ติฯ

คงฺคาว ยถ สาครนฺติ อาหฯ ยถา คงฺคา วา ยมุนาทีสุ อญฺญตรา วา สาครํ อุปคญฺฉิ ตถา อุปคญฺฉิ’ติ อโถฯ ว-สโทฺท เวถ สมุจฺจยโถฯ คงฺคา วา’ติ วตฺตเพฺพ อาการสฺส รสฺสตฺตํ กวา คงฺคาว อิติ วุตฺตํฯ อุปฺปลํว ยโถทเก’ติ เอถ วุตฺตสมุจฺจยโถ วาสโทฺท วิยฯ

อาสชฺช ราชา …เป…. วิทาฬเน’ติ เอถ ยถาวุตฺตสมฺพโธ เวทิตโพฺพฯ โส จ สุวิเญฺญโยฺย’วฯ ปทนฺติ อุปสคฺค นิปาตนามอาขฺยาตปทวเสน จตุพฺพิธํฯ เตสุ นามปทํ สามญฺญคุณ-กิตฺติม-โอปปาติก-นาม วเสน จตุพฺพิธํฯ ตถ ปฐมกปฺปิกมหาชเนน สมฺมนฺติวา ฐปิตตฺตา มหาสมฺมโต’ติ รโญฺญ นามํ สามญฺญนามํ นามฯ ธมฺมกถิโก ปํสุกุลิโก วินยธโร เตปิฎโก สโทฺธ ปสโนฺน’ติ เอวรูปํ คุณโต อาคตํ นามํ คุณนามํ นามฯ ยมฺปน ชาตสฺส กุมารสฺส นามคหณทิวเส ทกฺขิเณยฺยานํ สกฺการํ กวา สมีเป ฐิตา ญาตกา กเปฺปวา’อยํ อมุโก นามา’ติ นามํ กโรนฺติ อิทํ กิตฺติม นามํ นามฯ ยา ปน ปุริมปญฺญตฺติ ปจฺฉิมปญฺญตฺติยํ ปตติ, ปุริมโวหาโร ปจฺฉิมโวหาเร เสยฺยถิทํ ปุริมกเปฺป’ปิ จโท จโทเยว นาม เอตรหิ’ปิ จโท จโทเยว นาม, อตีเต สูริโย สมุโทฺท ปถวี ปพฺพโตเยว นามฯ เอตรหิ’ปิ ปพฺพโต ปพฺพโตเยว นามาติ อิทํ โอปปาติกนามํ นาม, อิทํ นามจตุกฺกํ อภิธมฺมปริยาเยน วุตฺตํฯ สทฺทสเถ ปน นามนาม-สพฺพนาม-สมาสนาม-ตทฺธิตนาม-กิตนามวเสน ปญฺจวิธํ วุตฺตํฯ ตํ สพฺพํ อิธ ยถารหํ เวทิตพฺพํฯ ปทโถ ปน อาสชฺชา’ติ ปวาฯ ฐานาฐานคเต’ติ การณาการณคเตฯ

ปุถู’ติ นานปฺปกาเรฯ

สุตฺตชาลสมถิตา’ติ สุตฺตนฺตปิฎกสงฺขาตสุตฺตสมูเหน สมถิตา ปถิตา, สุตฺตํ อาหริวา สุตฺตถวิโสธนวเสน สุตฺตชาลโสธกา

นเยหิ จาติ อภิธมฺมวินยาทีหิ นเยหิ ยุตฺตีหิ วาฯ

ปณิธายา จาติ อภิธมฺมวินยาทีหิ นเยหิ ยุตฺตีหิ วาฯ

ปณิธายาติ อตฺตโน ญาณํ ฐเปโนฺตฯ

ภาสยิวาน มานสนฺติ อตฺตโน จิตฺตํ อติสเยน ปุนปฺปุนํ ปวตฺตาปนวเสน หาเสวา

กงฺขาฐานวิทาฬเน’ติ กงฺขาย วิจิกิจฺฉาย วสฺสา การณภูตานํ อวิชฺชาทิกิเลสานํ ธมฺมานํ วิทาฬนการเณฯ

อยํ ปทโถ นามฯ

วิคฺคโห ปน เอวํ เวทิตโพฺพ?

โยนกสงฺขาตานํ มิลานํ อิโท

มิลิโทฯ

โสตํ ปติตานํ ชนานํ สํสีทนํ ราติ อาททาตี’ติ

สาคโร, ตํ สาครํฯ

อภิธมฺมวินเยสุ อนุปวิสนเถน โอคาฬฺหา

อภิธมฺมวินโยคาฬฺหาฯ

สุตฺตชาลสฺส สมถิตา

สุตฺตชาลสมถิตาฯ

กงฺขา จ กงฺขาฐานญฺจ กงฺขาฐานานิ กงฺขาฐานานํ วิทาฬนํ

กงฺขาฐานวิทาฬนํฯ

อยํ วิคฺคโหฯ

อิมา ปญฺจ คาถา เกน กตา?ติ โจทนา ภทนฺตพุทฺธโฆสาจริเยน กตา’ติ ปริหาโรฯ น เกวลํ ปญฺจ คาถา’ว, เถรราชวจเน’ปิ อญฺญํ ปุพฺพาปรวจนมฺปิ เตน วุตฺตํฯ

เตสุ สมฺพธนเย–

‘เอกขฺยาโต ปทจฺจโย สิยา วากฺยํ สการโก’ติ จ

‘เยน ยสฺส หิ สมฺพโธ ทูรฏฺฐมฺปิ จ ตสฺส ตํ,
อถโต อสมานานํ อาสนฺนตฺตํ อการณํนฺติ จ;

‘นานตฺตา สติ ยา นานา-กฺริยา โหติ ยถารหํ,
เอกกฺริยาย ฉนฺนนฺตุ นถิ การกตา สทา’;

‘โวหารวิสโย สโทฺท’เนกถปรมถโต,
พุทฺธิวิกปฺปโต จโถ ตสฺสโถ’ติ ปวุจฺจติ;

ตีณี’ปิ ลกฺขณานิ สลฺลเกฺขวา ยถา อโถ จ สภาโว จ ลพฺภติ, ตถา สทฺทปฺปโยโค กาตโพฺพฯ สทฺทปฺปโยเคน หิ อตฺถสภาวา อนฺวตฺติตพฺพา, น อตฺถสภาเวหิ สทฺทปฺปโยโค อปิ จ อาจริยา นานารเฏฺฐสุ ฐิตา อตฺตโน อตฺตโน รฏฺฐโวหารานุรูเปน สทฺทปฺปโยคสฺส อถํ วทนฺติฯ อิธ อมฺหากํ พิงฺครเฏฺฐ สิลิฏฺฐโวหารานุรูเปน สทฺทปฺปโยคสฺส อโถ วตฺตโพฺพฯ ยถา วจนํ สิลิฏฺฐํ โหติ กุลปุตฺตานญฺจ หทยํ ปวิสติ ตถา วตฺตโพฺพ กถํ? ยทิ ปฐมา กตฺตา โหติ, ทุติยา กมฺมํ สวิเสสนํ ปฐมนฺตกตฺตํ ววา กฺริยาปทํ วตฺตพฺพํฯ กฺริยาปทํ ววา สวิเสสนํ ทุติยนฺตกมฺมํ

วตฺตพฺพํฯ ยทิ สวิเสสนํ ปฐมนฺตปทํ กมฺมํ โหติ ตํ ตสฺส วิเสสนญฺจ ววา ตติยนฺตกตฺตา วตฺตโพฺพฯ ตํ ววา กฺริยาปทํ วตฺตพฺพนฺติฯ

ปทโถ ปน –

‘อถปฺปการณา ลิงฺคา โอชญฺญา (?) เทสกาลโต;
สทฺทถา วิภชียนฺติ; น สทฺทาเยว เกวลา’ติ จ;

‘ปรภาวปถาเปกฺขํ ส-อมาทิ ตุ การกํ,
ปจฺจยสฺส สธาตุสฺส อถภุตนฺตุ สาธนนฺติ จ;

‘ธาตุ สโทฺท กฺริยาวาจี ปจฺจโย สาธนวาจโก,
อถสฺส วาจกํ ลิงฺคํ วิภตฺติ อถโชตกา;’

ติ จ ลกฺขณานิ สลฺลเกฺขวา เอเกกปทสฺส อถวิคฺคโห วตฺตโพฺพฯ

ปท วิคฺคโห ปน-

‘ธาวโถ หิ สิยา เหตุ - ปจฺจยโถ สิยา ผลํ,
ทฺวินฺนํ ชานนถญฺจ อิติ สโทฺท ปยุชฺชเต;

สพฺพวาเกฺย กฺริยาสโทฺท อิติสโทฺท จ โหติ หิ;
กฺริยาพฺยุปฺปตฺติ นิมิตฺตํ อิติสเทฺทน ทีปิตนฺติ,
อาทีนิ ลกฺขณานิ สลฺลเกฺขวา วตฺตโพฺพ;

อยํ อเมฺหหิ วุโตฺต สทฺทปฺปโยคอถปฺปโยโค โยชนานํ นโย สพฺพถ อุปกาโร กุลปุเตฺตหิ อุคฺคเหตโพฺพ สลฺลเกฺขตโพฺพเยวฯ

อิโต ปรํ ยํ อถโต จ รูปโต จ อปากฏํ, ตํเยว วณฺณยิสฺสามฯ

สฺวิภตฺต-วีถิ-จจฺจร-จตุกฺก-สิงฺฆาฏกนฺนิ สฺวิภตฺตา รถิกาสงฺขาตา วีถิ จจฺจรสงฺขาตา จตุกฺกา มคฺคสธิสงฺขาตา สิงฺฆาฏกา เอถาติ สฺวิวิภตฺตวีถิจจฺจรจตุกฺกสิงฺฆาฏํฯ วุตฺตเญฺหตํ อภิธานปฺปทีปิกายํ;

‘‘รจฺฉา จ วิสิขา วุตฺตา รฎิกา วีถิ จาปฺยถ
วฺยุโห รจฺฉา อนิพฺพิทฺธา นิพฺพิทฺธา ตุ ปถทฺธิ จ,
จตุกฺกํ จจฺจเร มคฺค-สธิ-สิงฺฆาฏกมฺภเว’’ติ;

กาสิก-โกฎุมฺพรกาทิ - นานาวิธวถาปณสมฺปนฺนนฺติ เอถ มหคฺฆวถํ กาสิกํ กาสิกรเฎฐ วา อุปฺปนฺนํ กาสิกํฯ โกฎุมฺพรเทเส ชาตํ วถํ โกฎุมฺพรํฯ อาทิสเทฺทน โขมํ กปฺปาสิกํ โกเสยฺยํ กมฺพลํ สาณํ ภงฺคนฺติฯ ธวลวถานิ จ โขมสฺส อนฺโลมภุตํ ทุกุลํ โกเสยฺยสฺส อนฺโลมภุตานิ ปตฺตุนฺนปฎฺฎ-โสมาร-จีนช วถานิ จ สงฺคณฺหาติฯ วุตฺตเญฺหตํ ขุทฺทกสิกฺขาคเถ?

ทุกูลเญฺจว ปตฺตุนฺน - ปตฺตํ โสมารจีนชํ อิทฺธิชํ เทวทินฺนญฺจ ตสฺส ตสฺสานฺโลมกนฺติฯ

ตสฺส ฏีกายญฺจ’วากมยตฺตา ทุกุลา สาณสฺส อนุโลมเกหิ กตสุตฺตมยตฺตา ปตฺตุณฺณปฏฺฏ-โสมารจีนวถานิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ อิทฺธิชเทวทินฺนวถานิ ฉนฺนํ วถานํ อนุโลมานิ เตสํ อญฺญตรมยตฺตา’ติ วุตฺตํฯ

ตถ มิลินฺทปโญฺห ลกฺขณปโญฺห วิมติเจฺฉทนปโญฺห’ติ ทุวิโธ’ติ เอถ ธมฺมานํ ลกฺขณปุจฺฉนวเสน ปวโตฺต ปโญฺห ลกฺขณปเญฺหาฯธมฺมานํ ลกฺขณปโญฺห’ติ กถจิ ลิขิตํฯ ฐานุปฺปนฺติกปฏิหาโน’ติ ตสฺมึ ตสฺมึ คมฺภีรถวิจารณกาเล กตฺตพฺพกิจฺจสงฺขาเต ฐาเน อุปฺปตฺติ อุปฺปชฺชนํ ฐานุปฺปตฺติ สา อสฺส อถิติ ฐานุปฺปตฺติกํฯ อารมฺมเณ ปฏิภาตีติ ปฏิภานํ, ญาณํฯ ฐานุปฺปตฺติกํ ปฏิภานํ ยสฺส โส ฐานุปฺปตฺติกปฏิภาโนฯ

ปฏิพโล อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานนฺติ เอถ อถานํ ชานิตุนฺติ ปาฐเสโส กาตโพฺพ โสเยว วา ปาโฐฯ ตถ อหํ อตีตภเว ทินฺนทาโน รกฺขิตสีโล ภาวิตภาวโน กตกลฺยาโณ อิทานิ ญาณสมฺปโนฺน ธนวา ยสวา’ติ อตีตถํ ชานิตุํ ปฏิพโล อิทานิ มยา ทานาทิ ปุญฺญํ กตฺตพฺพํ สมฺปตฺติ ภวโตฯ สมฺปตฺติ ภเว อุปฺปชฺชิวา สุขี หุวา ปรินิพฺพายิสฺสามี’ติฯ เอวํ ปจฺจุปฺปนฺนอนาคตเถ ชานิตุํ ปฏิพโล นามฯ

สมนฺตโยควิธานกิริยานํ กรณกาเล’ติ ยุญฺชิตโพฺพ โยโคฯ สมนฺตโต สพฺพโต สพฺพกาเล โยโค สพฺพกาเลสุ สพฺพกตฺตพฺพกมฺมานํ วิทหนํ วิธานํ นามฯ อิทญฺจิทญฺจ กริสฺสามิ, อิมสฺมึ กเต อิทํ ภวิสฺสตี’ติ ปุพฺพภาเค อุปาเยน กตฺตพฺพวิธานํ กิริยา นาม กรณกาเลเยว ลพฺภติฯ ปุพฺพภาเค จ กรณกาเล จ นิสมฺมการีติ อธิปฺปาโยฯ

เสยฺยถีทนฺติ ยานิ สถานิ เตน อุคฺคหิตานิ ตานิ เสยฺยถิทํ วิภชิสฺสามีติ อโถ อเนกถโต มหนิทานสุตฺตวณฺณนายญฺจ เอวเมวโถ วุโตฺต’ เสยฺยถิทํ กตมานี’ติ เกจิ วทนฺติฯ ตํ’กตเม ปญฺจุปาทานกฺขธา? เสยฺยถิทํ? รูปูปาทานกฺขโธ’ติอาทินา นเยน สเมติฯ เตสุ จ เอกูนวีสติสเถสุฯ

สุตีติ เอถ สุยฺยเต ธโมฺม เอตายาติ สุติ, เวโทฯ

สมฺมุตีติ สทฺทคโนฺถฯ เสสา สงฺขฺยาทโยปิ จ กตฺตุโยนกตฺตา พาหิร สเถสุ ยทิ ทิสฺสนฺติ เต สุคเหตพฺพา เยวาติฯ

ภตฺตวิสฺสคฺคกรณถายาติ ภตฺตกิจฺจกรณถายฯ

สกึ เอวํ จกฺขุํ อุทปาทีติ อตีตภเว ตีสุ เวเทสุ ปริจยสติญาณพเลน สกิเมว เอกุคฺคหณวารเมว จกฺขุ เวทุคฺคหญาณจกฺขุ อุทปาทิฯ พหุตรํ อวจาเปวา เอกวารเมว วทาเปวา ธาเรตุํ อสโกฺกนฺตสฺส ญาณจกฺขุ อุทปาทีติ อธิปฺปาโยฯ

อาจริยสฺส อนุโยคํ ทวา’ติ’อาจริย, ตุเมฺหหิ ยํ ยํ อิจฺฉถ, ตํ ตํ มํ ปุจฺฉถ, อหํ วิสฺสเชสฺสามิฯ พฺยากาตุํ อสโกฺกนฺตสฺส เม อาจิกฺขถา’ติ อาจริยสฺส อตฺตโน อนุโยคํ อนุยุญฺชนํ โจทนํ ทวาฯ เอกโจฺจ หิ อนุโยคํ ทาตุํ สโกฺกติ พฺยากาตุํ ปน น สโกฺกติฯ นาคเสนทารโก ปน ตทุภยมฺปิ กาตุํ สโกฺกติเยวฯ

ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทีติ’ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมนฺติธมฺมจกฺขุ โสตาปตฺติมคฺคญาณํ นิพฺพานารมฺมณํ หุวา เอวํ อุปฺปชฺชนากาเรน อุทปาทิยํ กิญฺจิ สงฺขตํ ธมฺมชาตํ

สมุทยธมฺมํ อุปฺปชฺชนสภาวํ สพฺพํ ตํ นิโรธธมฺมํ, สพฺพํ ตํ ธมฺมชาตํ นิรุชฺฌนสภาวํ อนิจฺจํ ขยวยธมฺมนฺติ อุทปาทิฯ กสฺมา นิพฺพานารมฺมณํเยว มคฺคญาณเมว อุทปาที?ติฯ ตปฺปฏิจฺฉาทกโมหธการํ วิทฺธํเสวา อุปฺปนฺนตฺตาฯ

(โทสินา) โทสิตาติ วตฺตเพฺพ ตการสฺส ตการํ กวา โทสินา’ติ วุตฺตํฯ

รถํ อารุยฺหา’ติ เอถ สามิกํ รมยตีติ รโถ’ติ วิคฺคโห กาตโพฺพฯ

ราชรโถ นาม สพฺพรตนวิจิโตฺต อิจฺฉิตโพฺพฯ

(วยหํ) วหนฺตี เอเตนาติ วยหํ อุปริมณฺฑปสทิสปทรจฺฉนฺนสพฺพมาลาคุณฺฐิมํ วา ฉาเทวาติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยน กตสกฏํ วยฺหํ นามฯ

สทมานิกา’ติ อุโภสุ ปเสฺสสุ สุวณฺณรชตาทิมยา โคปานสิโย ทวา ครุฬปกฺขกนเยน สทมานิกา’ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยน กโต ยานวิเสโส วยฺหาทิทฺวยํ เจกถาย อิธานีตํ

ติถกโร’ติ’อุคฺคโห สวณํ ปุจฺฉา กถนํ ธารณํ อิติ ปญฺจธมฺมวเสเนว ติถวาโส ปวุจฺจตี’ติ เอวํ วุเตฺต ติถวาเส ปติฏฺฐาย ปเร จ ปติฏฺฐาเปวา ปิฏกตฺตยติถเฉกกรเณน ธมฺมติถงฺกโรฯ

นิปุโณ’ติ พธาทีสุ อุปชานนสมโถฯ

วิสารโท’ติ ปริสาสุ ภยรหิโตฯ

สามยิโก’ติ เทสชภาสาสงฺขาตสมยกุสโล สกสมยสมยนฺตรเจฺฉกญาณวโนฺตฯ

ปฏิภาโณ’ติ กลฺยาณวากฺย สงฺขฺยาตปฏิภาณวโนฺตฯ

เมธาวีติ ธโมฺมชปญฺญาย เมธาวีฯ ธโมฺมชปญฺญา นาย ญานคโต ปณฺฑิโต’กิํ สุตํ กิํ วา สุณามิ, กิํ กุสลํ คเวสินฺติ’ ยาย วิจาเรติ สา ธโมฺมชปญฺญา นามฯ

อายสฺมาปิ โข นาคเสโน ปฏิสโมฺมทิ…เป…. อาราเธสิติ เยเนว สโมฺมทนิยวจเนน เถโร รเญฺญา มิลิทสฺส จิตฺตํ อาราเธสิ โตเสสิ เตเนว สโมฺมทนียวจเนน รญฺญา สทฺธิํ ปฏิสโมฺมทีติ โยชนาฯ

ญายามีติ ญาโต ปากโฏ โหมิฯ

อปิ จ โข มหาราช …เป…. นาคเสโน’ติ ยํ อิทํนาคเสโน’ติ นามํ เอสา สงฺขา สมญฺญา ปญฺญตฺติ โวหาโร นามมตฺตํ โหตีติ โยชนาฯ

(สงฺขา) เอถ จ สงฺขายตีติ สงฺขาฯ สงฺกถิยตีติ อโถ กินฺติ สงฺกถิยติ? ปรสฺสาติ อตฺตา’ติ ภโว’ติ โปโส’ติ ปุคฺคโล’ติ นโร’ติ มาณโว’ติ ติโสฺส’ติ ทโตฺต’ติ มญฺจปีฐํ ภิสิพิโมฺพ หนนฺติ วิหาโร ปริเวณํ ทฺวารํ วาตปานนฺติฯ เอวํ อเนเกหิ อากาเรหิ สงฺกถียติติ สงฺขาฯ

สมญฺญา สมฺมา ญายตีติ กินฺติ ญายตี?ติฯ อหนฺติ มมนฺติ…เป…. ทฺวารํ วาตปานนฺติ สมฺมา ญายตีติ สมญฺญาฯ

(ปญฺญตฺติ) ปญฺญาปียตีติ ปญฺญตฺติฯ

(โวหาโร)ฯ กินฺติ ปญฺญาปียตีติ…เป…. โวหรียตีติ โวหาโรฯ กินฺนิ โวหรียติติฯ อหนฺติ มมนฺติ…เป…. ทฺวารํ วาตปาตนฺติ โวหรียตีติ โวหาโรฯ อิเมหิ จตุหิ สงฺขาอาทีหิ ปเทหี นาม ปญฺญตฺติเยว อธิเปฺปตา นามมตฺตนฺติ ทสฺสนโตฯ

สเจ วํ มหาราช ปณฺฑิตวาทา สลฺลปิสฺสสีติ วํ สเจ มยา สทฺธึ ปณฺฑิตานํ สลฺลาเปนฯ

อาเวฐนมฺปิ กยิรติ นิเพฺพฐนมฺปิ กยิรตี’ติ ปญฺหปูจฺฉนวเสน เวฐนํ ปณฺฑิเตหิ กยิรติ ปญฺหวิสฺสชฺชนวเสน เวฐนํ ปณฺฑิเตหิ กยิรติ ปญฺหวิสฺสชฺชนวเสน นิเพฺพฐนมฺปิ กยิรติฯ

นิคฺคโห’ปิ กยิรตี’ติ นาคเสนเถโร มุสาภณตีติอาทินา นิคฺคหนเยน อญฺญปณฺฑิตานํ นิคฺคหณวจนํ อญฺญปณฺฑิเตหิ กยิรติฯ อปิ จ กถาวตฺถุปฺปกรเณ อาคโต สพฺพนิคฺคโห นิคฺคโหเยวฯ

ปฏิกฺกมมฺปี’ติ วํ มหาราช’ราชา มิลิโท ชมฺพุทีเป อคฺคราชา กสฺมา มุสา ภณสี’ติอาทินา ปฏิกฺกมมฺปิ กยิรติฯ

วิเสโส ‘ปีติ’สมฺปนฺนํ มุนิโน จิตฺตํ, ‘กมฺมนา พฺยตฺตเตฺตน จ วิชฺชาจรณสมฺปนฺนํ ธมฺมคตานํ ปสํสตี’ติอาทินา คุณปสํสนสงฺขาต วิเสโสฯ อิธ ปน กโลฺล’สิ ภเนฺต’ติอาทิ ปฏิคฺคหณวิเสโส’ติ’สมฺปนฺนํ มุนิโน จิตฺตํ…เป…. ธมฺมคตานํ อนุโมทสี’ติอาทินา คุณปสํสนสงฺขาโต ปฏิคฺคหณวิเสโสฯ อิธ ปน สาธุ โข วํ มหาราช รถํ ชานาสี’ติอาทิฯ เอกํ วตฺถุํ ปฏิชานนฺตีติ กลฺยาณมณิอาทิกํ อญฺญตรํ เอกํ วตฺถุํ กลฺยาณํ วา อถิ นถิติ ปฏิชานนฺติ ปฐมทิวเส ตโย ปญฺหารญฺญา ปุจฺฉิตา นามปญฺญตฺติปโญฺห สตฺตวสฺสิกปโญฺห วีมํสนปโญฺหฯ

ภเนฺต นาคเสน ปุจฺฉิสฺสามีติ …เป…. กิมฺปน มหาราช ตยา ปุจฺฉิตนฺติ ตติโย วีมํสนปโญฺห ฐานุปฺปตฺติกปฏิหานชานนถาย วีมํสนวเสน ปุจฺฉิตตฺตา วิมํสนปโญฺห นามฯ ตถ’ปุจฺฉิโต เม ภเนฺต’ติ อิทํ รญฺญา อตฺตนา เหฏฺฐา ปุจฺฉิเต เทฺว ปเญฺห สธาย วุตฺตํฯ

วิสฺสชฺชิตํ เม’ติ อิทมฺปิ เถเรน อตฺตนา เหฏฺฐา วิสฺสชฺชิเต เทฺว ปเญฺห สธาย วุตฺตํฯ

นาคเสโน นาคเสโน’ติ สชฺฌายํ กโรโนฺต ปกฺกามีติ รญฺญา นาคเสนเถเร พหุมานคารโว กโต’ติ ทีเปตุํ พุทฺธโฆสาจริเยน วุตฺตํ อคารโว หิ ปุคฺคโล ครุฏฺฐานิยํ ปุคฺคลํ ทิสฺวาปิ สุวาปิ ชานิวาปิ อปสฺสโนฺต อสุณโนฺต อชานโนฺต วิย โหตีติฯ ตตฺรายํ วจนโถ? อาคุํ ปาปํ น กโรตีติ นาโคฯ เสนฺติ สยนฺติ เอเตน วาทปจฺจถิกา ชนาติ เสโน นาโค จ โส เสโน จาติ นาคเสโน สามญฺญาทีสุ จตุสุ นาเมสุ อิทํ กิตฺติมนามํฯ

สุฏฺฐุ เถโร อพภนุโมทีติ’สาธุ สุฏฺฐุ’ติ วจเนนฯ อนฺตรามเคฺค ปุจฺฉิโต อนถกาลปโญฺหฯ

กตเมถ นาคเสโน’ติ กตโม ธโมฺม เอตสฺมึ วจเน นาคเสโน นาม โหตีติ ปุจฺฉิฯ

ชีโว’ติ ชีวภุโต วาโยฯ

อสฺสาสปสฺสาสา นาเมเต กายสงฺขาโร’ติ เถโร อภิธมฺมกถํ อกาสีติ อิมินา อนนฺตกายสฺส เอเต อโนฺต-ปวิสน-พหิ-นิกฺขมตวาตา อสฺสาสปสฺสสา นาม กรชกาเยน อภิสงฺขรี

ยนฺติ, ตสฺมา กายสงฺขารา จ โหนฺติ, เตเนว ชีเวน นาคเสโน นาคเสโน’ติ อิมินา นามมตฺตํ คณฺหาติ น ปุคฺคโล ชีโว คเหตพฺโพ’ติ เถโร อภิธมฺมกถํ อกาสิฯ

อุปาสกตฺตํ ปเวเทสี’ติ อตฺตสนฺนิยฺยาตเนน สิสฺสภาวูปคมเนน ปณิปาเตน สมาทาเนนาติ จตูสุ สรณคมนูปาเยสุ สมาทาเนน รตนตฺตยสฺส จ เถรสฺส จ อุปาสกภาวํ, พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ, ตญฺจ สรณํ คจฺฉามิ, อุปาสกํ มํ ธาเรหิ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คตนฺติฯ

อนนฺตกายปโญฺห จตุโถฯ

กิมฺหิ โหติ กถาสลฺลาโป’ติ กิมฺหิ การเณ นิมิตฺตภุเต กถาสลฺลาโป โหติฯ กิมฺปโยชโน กถาสลฺลาโป’ติ อธิปฺปาโย อิทํ รญฺญา กิมถาย วุตฺตํ? อนุโยคทานถาย เจว ปุจฺฉนสฺส โอกาสทาปนถาย จาติ ญาตพฺพํฯ

อเถน มยํ มหาราช อถิกา อเถน โหตุ กถาสลฺลโป’ติ อิมินา เถโร รโญฺญ อนุโยคเญฺจว โอกาสญฺจ เทติ ตถ อเถนา’ติฯ

’อโถ ปโยชโน สทฺทา’ภิเธยฺย วุทฺธิยํ ธเน,
วถมฺหิ การเณ นาเส หิเต ปจฺฉิมปพฺพเต’ติ;

เอวํ วุเตฺตสุ อเถสุ อิธ ปโยชนญฺจ หิตญฺจ ลพฺภติฯ เตสุ โลกิยโลกุตฺตรผลํ ปโยชนํ นาม, สาสนวุทฺธิ วาฯ ยถิจฺฉิตผลนิปฺผาทาโน หิโนติ ปวตฺตตีติ หิตํฯ ทานสีลาทิโลกิยโลกุตฺตรการณํฯ

กินฺตี’ติ กิมฺหิ อสงฺขตธาตุสงฺขาเต นิพฺพาเน ผลสงฺขาเต นิพฺพาเน อิทํ ปจฺจุปฺปนฺนทุกฺขํ นิรุเชฺฌยฺยฯ

อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ อรหตฺตผลสงฺขาตํ อนุปาทาปรินิพฺพานํฯ นิพฺพานญฺหิ ทุวิธํ อปจฺจยปรินิพฺพานํ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติฯ เตสุ อวิชฺชาทิปจฺจยรหิตตฺตา อสงฺขตธาตุ อปจฺจย-ปรินิพฺพานํ นามฯ กิเลสสงฺขต-ปรินิพฺพานสงฺขาตํ อุปาทาน รหิตตฺตา อรหตฺตผลํ อนุปาทาปรินิพฺพานํ นามฯ

ราชาภินีตา’ติ ราชูหิ ปีฬิตา ราชภีตา วาฯ

อิณฏฺฏา’ติ อิเณน ปีฬิตาฯ

กโลฺล’สีติ พฺยากรณ ญาเณน เฉโก’สิ, องฺคุตฺตรฏีกายํ’ พฺยากรเณ สมโถ’ฯ ปฏิพโล’ติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติ เยวาติฯ

ปพฺพชฺชาปโญฺห ปญฺจโมฯ

โสปาทาโน’ติ สกิเลโสฯ

ปฏิสทหนปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

โยนิโส มนสิกาเรนาติ อนิจฺจํ ทุกฺขนฺติ อุปาเยน ปเถน สารณลกฺขเณน อารมฺมณปฏิปาทกมนสิกาเรนฯ

มนสิการปโญฺห สตฺตโมฯ

อุสฺสหนลกฺขเณ'ติ สมฺปยุตฺตานํ อารมฺมเณ สํโยชนวเสน อุสฺสหนลกฺขเณ คณฺหนลกฺขเณ วาฯ

มนสิการลกฺขณปโญฺห อฏฺฐโมฯ

โย สีลกฺขโธ วรปาติโมกฺขิโย'ติ โย ปาติโมกฺขสีลสํวรสงฺขาโต พุทฺธุปฺปาเทเยว อุปฺปนฺน สีลคุโณ สยํ ปติฏฺฐาติ อิทฺยาทีนํ เอกทสนฺนํ กุสลธมฺมานํ นิสฺสยากาเรน นิสฺสยปจฺจโยเจว พลวการณเฏฺฐน อุปนิสฺสโย จ ปถวี อิว สตฺตานํ ปติฏฺฐาฯ

สีลปติฏฺฐานลกฺขณปโญฺห นวโมฯ

อเญฺญสํ จิตฺตํ วิมุตฺตํ ปสฺสิวา'ติ อเญฺญสํ อริยานํ โสตาปตฺติผลาทิเก ผเล วิเสเสน อธิมุตฺตํ ปกฺขนฺทนฺตํ ญาณจกฺขุนา ปสฺสิวาฯ

สทฺธาลกฺขณปโญฺห ทสโมฯ

สเพฺพ กุสลา ธมฺมา'ติ สเพฺพ โลกิยกุสลธมฺมา อุปฺปนฺนา น ปริหายนฺติฯ

วีริยลกฺขณปโญฺห เอกาทสโมฯ

อปิลาปนลกฺขโณ'ติ อารมฺมเณ อนุปวิสนเฏฺฐน โอคาหนลกฺขโณ สปฺปฏิภาคธโมฺม'ติ ปฏิภาเคน ปจฺจถิเกน สห วตฺตนฺตีติ สปฺปฏิภาคา สุโกฺก จ กณฺหปฏิภาเคน สปฺปฏิภาโคฯ

กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาเค'ติ อีทิสปาโฐ ยทิ อถิ สุทโรเยวฯ

อปิลาเปตีติ อนุปวิสนเฏฺฐน โอคาหติฯ

หิตาหิตานํ ธมฺมานํ คติโย'ติ กุสลากุสลานํ ธมฺมานํ อิฏฺฐานิฏฺฐ-วิปากทานภาว-สํขาต-นิปฺผตฺติโยฯ

สพฺพถกนฺติ สพฺพกิเจฺจ นิยุตฺตํ สพฺพลีนุธเจฺจสุ อิจฺฉิตพฺพํ วาฯ

สติลกฺขณปโญฺห ทฺวาทสโมฯ

ตปฺปมุขา'วาติ ราชปฺปธานา อิวฯ

สมาธิปโญฺห เตรสโมฯ

โย อุปฺปชฺชติ โส เอว โส'ติ โย ปถวิผสฺสาทิปรมถธโมฺม อุปฺปชฺชติ, โส อุปฺปนฺนปุพฺพธโมฺม เอวฯ

ปญฺญาลกฺขณปโญฺห จุทฺทสโมฯ

นานา-เอกกิจฺจกรณปโญฺห ปณฺณรสโมฯ

ปณฺณรสปญฺหวโนฺต ปฐมวโคฺค สมโตฺตฯ

วํ ปน ภเนฺต เอวํ วุเตฺต กึ วเทยฺยาสี'ติ ยทา วํ ทหโร ตรุโณ มโท อุตฺตานเสยฺยโก อโหสิ โสเยว วํ เอตรหิ มหโนฺต'ติ อิมสฺมึ วจเน มยา จ เกนวิธ ปุจฺฉนวเสน วุเตฺต วํ กึ วเทยฺยาสีติ โยชนาฯ

ทุติยวเคฺค ปน ธมฺมสนฺตติปโญฺห ปฐโมฯ

น ปฏิสทหนชานนปโญฺห ทุติโยฯ

สกิจฺจยนฺติ อตฺตโน วิสโยภาสนกิจฺจํฯ

อาลิมฺปนํ วิชฺฌาเปตุนฺติ อคฺคึ นิพฺพาเปตุํ

ปญฺญานิรุชฺฌนปโญฺห ตติโยฯ

นิพฺพิสํ ภตโก ยถา'ติ ยถา ภตโก ภตกกมฺมํ กวา ลกฺขํ นิพฺพิสํ นิพฺพิสโนฺต ลภโนฺต ทุกฺขํ ชีวิตุํ นาภินทติ มรณญฺจ นาภินทติ มรณกาลํ อาคเมติ, เอวเมวาหํ กาลํ มรณกาลํ ปฏิกงฺขามิ อาคเมมีติ อธิปฺปาโยฯ

ปรีนิพฺพานปโญฺห จตุโถฯ

ยทิ กุสลา น ทุกฺขา'ติ สุขา เวทนา กุสลา ยทิ สิยา สา กุสลา เวทนา น ทุกฺขภูตาฯยทิ สิยา สา กุสลา น โหติฯ กุสลํ ทุกฺขนฺติ น อุปปชฺชตี'ติ กุสลํ ทุกฺขภฺตนฺติ วจนํ น อุปปชฺชตีติ วตฺตุํ น ยุชฺชติฯ กุสลํ ทุกฺขํ นฯ อญฺญมญฺญปจฺจนีกตฺตา'ติ รโญฺญ อธิปฺปาโยฯ สภาโว ปน เอวํ น โหติฯ กุสลา หิ สุขา เวทนา สงฺขารทุเกฺขน วิปริณามทุเกฺขน'ปิ ทุกฺขาฯ เนกฺขมฺมนิสฺสิตโทมนสฺสสงฺขาตทุกฺขา'ปิ อนวชฺชเฏฺฐน กุสลา สิยาติ เถโร ปน มยิ ราชานํ อโยคุฬหิม ปิณฺฑปญฺหํ ปุจฺฉเนฺต ตํ ราชา มิจฺฉา พฺยากริสฺสติฯ ตสฺมึ โทสํ อาโรเปสฺสามิฯ ราชา ตํ มิจฺฉา พฺยากริสฺสติฯ ตสฺมึ โทสํ อาโรเปสฺสามิฯ ราชา ตํ หริตุํ อสโกฺกโนฺต มํ อถชปฺปนํ ยาจิสฺสติฯ อถ ราชาตํ สภาวถํ สญฺญาเปสฺสามีติ มนฺวา ตํ กิมฺมญฺญสิ มหาราชา'ติอาทิมาหฯ กินฺนุ โข มหาราช อุโภ'ปิ เต ทเหยฺยุนฺติ อิมสฺมึ ปุจฺฉาวจเน เถเรน วุเตฺต ราชา สีตุณฺหสมญฺญาตา เตโชธาตุ'ติ สุตตฺตา สีตหิมปิณฺฑสฺส ขรขาทนภาวญฺจ สธาย ธาตุนํ อุสฺสทภาวชานนญาณโต วิรุชฺฌิวา'อาม ภเนฺต อุโภ'ปิ เต ทเหยฺยุนฺติ วิรุทฺธปฏิวจนํ อทาสิฯ

น หิ ภเนฺต'ติ รโญฺญ อวชานนปฏิกฺขปนํฯ

อชานาหิ นิคฺคหนฺติ เถรวจนํฯ ยสฺมา เต ปุริมาย'อามา'ติ ปฏิญฺญาย ปจฺฉิมา'น หิ ภเนฺต'ติ ปฏิญฺญา ปจฺฉิมาย จ ปุริมา น สธิยตีฯ ตสฺมา วํ นิคฺคหํ ปโตฺตฯ วํ นิคฺคหํ โทสํ อปราธํ สมฺปิฏิจฺฉาหี'ติ อโถฯ อิทานิ อุภินฺนํ ตตฺตาภาวทสฺสนวเสน อุภินฺนํ สีตลาภาวทสฺสนวเสน จ ตํ นิคฺคหํ ปากฏํ กโรโนฺต ยทิ ตตฺตํ ทหตี'ติอาทิมาหฯ

ตถ– ‘ยทิ ตตฺตํ ทหตี’ติ สเจ อุภินฺนํ ตตฺตตา ทหติฯ ยทิ ตตฺตํ ทหตี’ติ จ ฐปนวจนํฯ

น จ เต อุโภ’ติ โทสาโรปนวจนํฯ

เตน น อุปฺปชฺชตี’ติ เตน ตสฺมึ อุภินฺนํ อุณฺหภาวการณา อุโภ’เปเต ทหนฺติ’ติ วจนํ ตตฺต ภาวสฺส ทหเน น อุปฺปชฺชติ, น ยุชฺชติฯ

ยทิ สีตลํ ทหตีติ สเจ อุภินฺนํ สีตลภาโว ทหติ เตน น อุปฺปชฺชตี’ติ ตสฺมา การณา อุภินฺนํ สีตลาภาวการณา อุโภ’ปิ เต ทหนฺติ’ติ วจนํ สีตลภาวสฺส ทหเนน น อุปฺปชฺชตี’ติ วตฺตุํ น ยุชฺชติ ปุน ตํ โทสํ ปากฏตรํ กโรโนฺต เถโร กิสฺส ปน เต มหาราช อุโภ’ปิ ทหนฺติติอาทิมาหฯ

(กิสฺส)ตถ-กิสฺสาติ เกน การเณน อุโภปิ เต ทหนฺตีติฯ

เตน น อุปฺปชฺชตีติ เกน ตสฺมา การณา เอกสฺส อุณฺหสฺส เอกสฺส สีตลสฺส ภาวการณา อุโภปิ เต ทหนฺตี’ติ ตยา วุตฺตวจนํ น อุปฺปชฺชติ น วฏฺฏติฯ อุโภปิ เต ทหนฺตีติ วุตฺตํ, อยุตฺตมฺปิ ตยา วุตฺตเมวฯ กุสลํ ทุกฺขนฺติ วตฺตุํ วุตฺตเมว กุสลํ ทุกฺขนฺติ น อุปฺปชฺชตีติ อิทํ วํ กสฺมา วทสิ? วตฺตุํ ยุตฺตวจนํ น ยุชฺชตีติ วทสิ วตฺตุํ อยุตฺตวจนํ ยุชฺชตีติ วทสีติ เถรสฺส วจเนน อตฺตโน วาเท โทสํ ปสฺสโนฺต ตํ ปริหริตุํ อสโกฺกโนฺต นีวมโน เถรํ อถชปฺปนํ ยาจโนฺต’นาหํ ปฏิพโล’ติอา ทิมาหฯ

ตยา วาทินาติ ยุตฺตมถคมฺภีรวิจิตฺตปฏิภานวาทินา

สาธู อถํ ชเปฺปหี ตี สาธุ ยาจามิฯ สุขา เวทนา กุสลาติ วา อกุสลา อพฺยากตาติ วา อิมสฺส มยา ปุจฺฉิตวจนสฺส อถํ ชเปฺปหิ เทเสหิ อเถนาหํ อถิโก, กึ วิวาเทนาติ อธิปฺปาโยฯ

เคหนิสฺสิตานีติ เคหสทิสกามคุณนิสฺสิตานิ ตมารพฺภ ปวตฺตานีติ อโถฯ

เนกฺขมฺมนิสฺสีตานี’ติฯ

เอถ

‘ปพฺพชฺชา ปฐมํ ธานํ นิพฺพานญฺจ วิปสฺสนา
สเพฺพปิ กุสลา ธมฺมา เนกฺขมฺมนฺติ ปวุจฺจตี’ติ,
วุตฺตเนกฺขเมฺมสุ นิพฺพานวิปสฺสนากุสลธมฺมสงฺขาเต;

เนกฺขเมฺม นิสฺสิตานิฯ

สุขเวทนาปโญฺห ปญฺจโมฯ

โส จ อญฺญูปเญฺหหิ คมฺภีรตโร, กุลปุเตฺตหิ มยา วุตฺตอถมเตฺตน สโนฺตสํ กวา อตฺตโน ปญฺญานุภาเวน จ ปุนปฺปุนํ จิเนฺตวา ปุพฺพาปรํ สลฺลเกฺขวา โย มยา วุตฺตอถโต ยุตฺตโร โส อโถ คเหตโพฺพ เยวาติฯ

นามรูปนฺติ นามกรณเฏฺฐน นมนเฏฺฐน จตฺตาโร อรูปิโน ขธา นามํฯ อิธ วิปากนามํ อธิเปฺปตํ สีตาทีหิ รุปฺปนเฏฺฐน รูปํ นิปฺปริยายโต ฉนฺนวุติรูปโกฏฺฐาสสงฺขาตํ นิปฺผนฺนรูปํ ปริยาย

โต ทสวิธา อนิปฺผนฺนรูปญฺจ จกฺขุโสตฆานชิวฺหากายภาววตฺถุทสกสงฺขาตา สตฺต ทสกา, จิตฺตอุตุ-อาหารชอฏฺฐกา ตโย, จิตฺตช อุตุชสทฺทวเสน เทฺว สทฺทา’ติ ฉนฺนวุติรูปโกฏฺฐาสาฯ อิธ ปน กมฺมชรูปํ อธิเปฺปตํฯ

เตน กเมฺมน อญฺญํ นามรูปํ ปฏิสทหตีติ เตน กุสลากุสลกเมฺมน อญฺญํ นามรูปํ อญฺญํ อนาคตนามรูปํ สุคติทุคฺคติปริยาปนฺนํ อิมินา ปจฺจุปฺปนฺนนามรูเปน สทฺธิํ ปฏิสทหติฯ

ปุริมํ ภเนฺต อมฺพพีชํ ภูตํ มูลการณภูตํ อปจฺจกฺขาย อวิชหิวา นิพฺพเตฺตน ปจฺฉิเมน อเมฺพน ปุริโส ทณฺฑปฺปโตฺต ภเวยฺยาติ โยชนาฯ

นามรูปปฏิสทหนปเญหา ฉโฏฺฐฯ

สโตฺตปมาปติมณฺฑิโตฯ

อธิการนฺติ มหนฺตํ ปูชาสกฺการํฯ อยํ สตฺตโมปโญฺห ปุน ปุจฺฉเตฯ อุปมํ โสตุกามตาวเสน ปุน ปุจฺฉิโต’ติ ญาตพฺพํฯ

ปุนปฏิสทหนปโญฺห สตฺตโมฯ

นามรูปปโญฺห อฏฺฐโมฯ

อทฺธาปโญฺห นวโมฯ

นวปญฺหวโนฺต ทุติโย วโคฺคฯ

ตติยวเคฺค อทฺธามุลปุจฺฉนปโญฺห ปฐโมฯ

ปถวิยา จกฺกํอลิขิวา’ติ ภมจกฺกํ ปุนปฺปุนํ ปริวตฺตนวเสน อา ภุโส ลิขิวาฯ

ปุพฺพาโกฏิ นปญฺญายน ปโญฺห ทุติโยฯ

ขธา จ ทุกฺขสฺส พีชาตีติ ปฏิสธิภุตา พธา เกวลสฺส สกลสฺส ปวตฺติทุกฺขราสิสฺส มุลการณภาเวน พีชานิ เอวํ ขณโกฏิสงฺขาตปฏิสธิพธโต ปวตฺติ ทุกฺขวฑฺฒนํ สกฺกา กาตุนฺติ อธิปฺปาโยฯ

โกฏิวฑฺฒนปโญฺห ตติโยฯ

จกฺขุสฺมิญฺจ โข มหาราช สติ รูเปสุ จ จกฺขุวิญฺญาณํ โหตีติ เอถ อภิธมฺมาวตารฏีกาปริยาเยน เอกโต สหชาเตสุ พหูสุ จกฺขุปฺปสาเทสุ ยํ จกฺขุ วิสทิตํ ตํ จกฺขุวิญฺญาณสฺส นิสฺสยปจฺจโยฯ จกฺขุสฺมิญฺจาติ เอกวจนทสฺสนโตฯ รูเปสุ จา’ติ พหุวจนสฺส ทสฺสนโต ปน พหูนิปิ รูปานิ จกฺขุวิญฺญาณสฺส ปุเรชาตปจฺจโย ปจฺจยภาวฯ วิเสส-สภาวโตติ ทฏฺฐโพฺพฯ

อถิ-เกจิ-สญฺชานนปโญฺห จตุโถฯ

ภวนฺตาเยว โข มหาราช สงฺขารา ชายนฺติติ เอถ อนฺตปฺปจฺจโย อตีเต โหติฯ อตีเต ภูตา’ติ อโถฯ

อยญฺจ คาถา’ติ สทิสคาถาฯ อหุวา สโมฺภตีติ จ คาถา ขณิกคาถา’ติ ทฏฺฐพฺพํฯ เอวญฺหิ ปุพฺพาปรํ สเมติฯ

(อุตฺตรารณิ) อรณิสหิเตกนฺตกิจฺจกโร ทโณฺฑ อุตฺตรารณิ นามฯ

ภวนฺตชายนปโญฺห สโตฺตปมาสหิโต ปญฺจโมฯ

เวทคุปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

จกฺขุวิญฺญาณาทิปโญฺห สตฺตโมฯ

ผุสนลกฺขโณ’ติ จิตฺตารมฺมณผุสนลกฺขโณฯ ยถา จกฺขุ’ติ เอถ จกฺขุปฺปสาโท’ปิ จกฺขุวิญฺญาณมฺปิ ลพฺภติฯ

สงฺฆฏฺฏนรโส’ติ อิเมสํ วถารมฺมณานํ สงฺฆฏฺฏนรโส สมฺปตฺติ เอตสฺสา ต อโถ ลพฺภติฯ ยทา จกฺขุวิญฺญาณมฺปิ ลพฺภติฯ ตทา จิตฺตารมฺมณสงฺฆฏฺฏนรโส กิจฺจํ เอตเสฺสติ อโถ ลพฺภติฯ สงฺฆฏฺฏนรโส’ติ จ ปญฺจทฺวาริกผเสฺส ลพฺภติฯ น มโนทฺวาริกผเสฺส’ติ อยมิทิโส อโถ อตฺถสาลินิยํ วุโตฺต เยวา’ติฯ

ผุสนลกฺขณปโญฺห อฏฺฐโมฯ

เวทนาลกฺขณปโญฺห นวโมฯ

สญฺญาลกฺขณปโญฺห ทสโมฯ

เจตนาลกฺขณปโญฺห เอกาทสโมฯ

วิญฺญาณลกฺขณปโญฺห ทฺวาทสโมฯ

วฑฺฒกี สุปริกมฺมกตํ ทารุํ สธิสฺมึ อเปฺปตีติ วฑฺฒกี ชโน สุฏฺฐุปริกมฺมกตํ ทารุํ สธิสฺมึ อเปฺปติ ปาเปติ ปเวเสติฯ

วิตกฺกลกฺขณปโญฺห เตรสโมฯ

วิจารลกฺขณปโญฺห จุทฺทสโมฯ

จุทฺทสปญฺหวโนฺต ตติยวโคฺค สมโตฺตฯ วินิพฺภุชิวา วินิพภุชิวา’ติ อญฺญมญฺญาโต วิสุํ วิสุํ กวา วิภชิวา วิภชิวาฯ

วโคฺค อติเรกปฐมปโญฺห วิภชฺชปโญฺห ปฐโมฯ

นนุ โลณเมว อาหริตพฺพนฺติ สกเฏหิ สุทฺธโลณเมว พลิวเทฺทหิ อาหริตพฺพํฯ

น สกฺกา มหาราช โลณเมว อาหริตุนฺติ ปาเฐน ภวิตพฺพนฺติ นกาโร โปตเก ทิสฺสติฯ

โลณปโญฺห ทุติโย, รโญฺญ ธมฺมลกฺขเณสุ ทฬฺหปติฎฺฐาปนตํ เถเรน ปฐมํ วุโตฺตฯ

เอตฺตาวตา เตจตฺตาฬีส ปญฺหา สมตฺตาฯ

จตุถวเคฺค นานากเมฺมหิ มหาราช นิพฺพตฺตานิ น เอเกน กเมฺมนา’ติ อาปายิกสตฺตานํ ปญฺจายตนานิ นานาอกุสลกเมฺมหิ นิพฺพตฺตานิ สุคติปริยาปนฺนสตฺตานํ ปญฺจายตนานิ นานากุสลกเมฺมหิ เอเกน กเมฺมน เอเกน ปฎิสธิชนกกเมฺมเนว นิพฺพตฺตานิฯ อภิธมฺมาวตารฎีกายํ ปฎิสธิกฺขเณ มหคฺคตเจตนา กฎตฺตารูปานํ กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย’ติ วจเนน ปฎิสธิกฺขเณ วิชฺชมานานํ สเพฺพสํเยว กฎตฺตารูปานํ กมฺมปจฺจโย โหตีติ วิญฺญายติฯ นานาเจตนาหิ ตทา อิทฺริยุปฺปตฺติยํ สติ อติปริเตฺตน จ มหคฺคเตน จ กเมฺมน นิพฺพตฺตํ กฎตฺตารูปํ อาปเชฺชยฺย, น เจกา ปฎิสธิ อเนกมฺมนิพฺพตฺตา โหตี’ติฯ’สทฺธึ เอเกน กเมฺมน อเนกิทิรยุปฺปตฺติ โหตี’ติ วุตฺตํฯ วิจาเรวา ยํ ยุตฺตตรํ ตํ คเหตพฺพํฯ ตตฺรายํ วิจารณากาโร?

มหคฺคตสตฺตานํ อิทฺริยานิ เอเกน ปฎิสธิชนกกเมฺมน นิพฺพตฺตานิฯ นาคเสนเถโร ปนอรหา ขีณาสโว พุทฺธมตญฺญุ ตสฺส อธิปฺปายานุรูเปน กามาวจรกสตฺตานํ นานากเมฺมหินิพฺพตฺตีติ คเหตพฺพํฯ

นานากมฺมนิพฺพตฺตายตนปโญฺห ปฐโมฯ

มหากุลีนตาติ อุจฺจกุลีนตาฯ โสเยว วา ปาโฐฯ อาพาธ-วณฺณ-สุกฺข-โภค-กุลีนํ ปญฺญกา เอเต จุทฺทส ปญฺหา’ปิ สุภสุเตฺต ปกาสิตา’ติ อยํ คาถา สุขวาจุคฺคตกรณตํ โปราเณหิ วุตฺตาฯ

มนุสฺสนานาภาวปโญฺห ทุติโยฯ

กึ ปฎิคเจฺจว วายมิเตนา’ติ ปุเพฺพ วายาเมน สห ปวตฺตกเมฺมน วายามกรเณน กึ ปโยชนํ อถิ?

อกิจฺจกโร’ติ เอถ ยถิจฺฉิตผลสงฺขาตํ กิจฺจํ น กโรตีติ อกิจฺจกโรฯ อยญฺจ อยุตฺตสมาโสฯ สทฺธํ มตกโภชนํ น ภุญฺชตีติ อสทฺธโภชิติอาทิโก วิยา’ติฯ

พุภุกฺขิโต’ติ พุธาภิภูโตฯ

ปฎิคจฺจกิจฺจกรณปโญฺห ตติโยฯ

ปจฺจมานา’ติ นิรยคฺคีนา ฑยฺหมานาฯ

โส น ตาว กาลํ กโรตีติ ตาว ตตฺตกํ โส เนรยิกสโตฺต กาลํ มรณํ น กโรติฯ กมฺมาธิกเตนา’ติ ปุเพฺพ อธิกเตน กเมฺมน มูลการณภุเตนฯ

นวิลียนปโญฺห จตุโถฯ

อากาส-อุทก-ปถวิธารณปโญฺห ปญฺจโมฯ

อโชฺฌสายา’ติ ตณฺหาย คิลิวา ปรินิฏฺฐเปวาฯ

นิโรธนิพฺพานปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

อภิเญฺญยฺย ธมฺม’ติ อภิวิสิเฏฺฐน จตุสจฺจญาเณน ชานิตเพฺพ ธมฺม, จตุสจฺจธมฺมฯ

นิพฺพานลภนปญฺหา สตฺตโมฯ

นิพฺพานชานนปโญฺห อฏฺฐโมฯ

อฏฺฐปญฺหวโนฺต จตุโถ วโคฺคฯ

ปญฺจมวเคฺค นถิพุทฺธปโญฺห ปฐโมฯ

พุทฺธานุตฺตรปโญฺห ทุติโยฯ

สกฺกา ชานิตุํ พุโทฺธ อนุตฺตโร’ติ อิทํ รญฺญา’ภควา พุโทฺธ อนุตฺตโร’ติ เถรํ ปุเพฺพ ปุจฺฉิตํฯ ปุน กสฺมา วุตฺตํ? ปุพฺพปโญฺห เถรสฺส วิชานนํ สธาย ปุจฺฉิตํ ปุจฺฉาปโญฺห สพฺพปโญฺห เถรสฺส วิชานนํ สธาย ปุจฺฉิตํฯ ปุจฺฉาปโญฺห สพฺพปณฺฑิตานํ ชานนํ สธาย ปุจฺฉิโต’ติ วิญฺญาตพฺพํฯ

สกฺกา พุทฺธานุตฺตรปโญฺห ตติโยฯ

พุทฺธเนตฺตียา’ติ นิพฺพานํ เนติ เอตาย สเทวเก โลเก’ติ เนตฺติ, สุตฺตนฺตาภิธมฺมปาลิฯ

(พุทฺธปญฺญตฺติ) ปญฺญายปียติ เอตาย ภควโต อาณา’ติ ปญฺญตฺติฯ พุทฺธสฺส ปญฺญตฺติ พุทฺธปญฺญตฺติ, วินยปาลิฯ

ยาวชีวํ สาวเกหิ วตฺติตพฺพนฺติ อิทํ เถเรน’อาม มหาราช ธโมฺม มยา ทิโฏฺฐ’ติ อวิสฺสเชฺชวา กสฺมา วุตฺตํ? ราชา เถรสฺส ธมฺมทสฺสนภาวํ ปจฺจกฺขโต ญวา วิจิตฺรปฏิภานํ โสตุกาโม ปุจฺฉติ, น ชานนถาย เถโร ตสฺส อชฺฌาสยํ ญวา เอวมาหฯ อทิฏฺฐธโมฺม หิ พุทฺธเนตฺติยา พุทฺธปญฺญตฺติยา ยาวชีวํ วตฺติตุํ สโกฺกติฯ

ธมฺมทิฏฺฐปโญฺห จตุโถฯ

นวสงฺกมติปโญฺห ปญฺจโมฯ

เวทคุ อุปลพฺภตีติ อยมฺปโญฺห ปุเพฺพ จ ปุจฺฉิโตฯ กสฺมา ปุน ปุจฺฉิโต? ปุพฺพปโญฺห ชีวเวทคุํ สธาย ปุจฺฉิโตฯ อยํ’เย พฺราหฺมณา เวทคุ’ติอาทินา วุตฺตํ ปุคฺคลเวทคุํ สธาย ปุจฺฉิโตฯ สเว เถโร’น อุปลพฺภตี’ติ พฺยากริสฺสติ, ตสฺส วาเท โทสํ อาโรเปตุกามตาย ปุจฺฉติฯ เถโร ปน วิชฺชมาเนน อวิชฺชมานปญฺญตฺตึ สธาย’ปรมเถน โข มหาราช เวทคุ น อุปลพฺภตี’ติ อาหฯ ปรมเถน น อุปลพฺภติ, โวหารโต อุปลพฺภตี’ติ เถรสฺส อธิปฺปาโยฯ

ปุคฺคลเวทคุปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

น โข-เป เตน โรปิตานิติ ตานิ อมฺพานิ อวหาริยานิ ตานิ อมฺพานิ ปุริเสน อวหริตานิ เตน สามิกปุริเสน โรปิตานิ โรปิตอมฺพภุตานิ น โหนฺติติ อโถ

อิมมฺหากาย ปโญฺหสตฺตโมฯ

กุหินฺติปโญฺห อฏฺฐโมฯ

อุปปชฺชติ-ชานาติ ปโญฺห นวโมฯ

อถิพุทฺธปโญฺห ทสโมฯ

ทสปญฺหสหิโต ปญฺจโม วโคฺคฯ

สมนฺตโต ปคฺฆรตีติ อยํ โข คุถมุตฺตาทีหิ อสุจิวฏฺหิ สมนฺตโต ปคฺฆราเปติฯ

ฉฏฺฐวเคฺค กายอปฺปิยปโญฺห ปฐโมฯ

สมฺปตฺตกาลปโญฺห ทุติโยฯ

ทฺวตฺติํส…เป….ปริรญฺชิโต’ติ เอถ ทฺวตฺติํสมหาปุริสลกฺขณสรูปํ พหุสุ สุเตฺตสุ อาคตํฯ ตํ ปากฏํ อสีตฺยนุพฺญชนสุรูปํ น ปากฏํ ชินาลงฺการฏีกายํเยว อาคตํฯ ตสฺมา ตํ ทสฺสยิสฺสามฯ กตมานิ อสีตฺยานุพฺยญฺชนนานิ? จิตงฺคุลิตา, อนุปุพฺพงฺคุลิตา, วฏฺฏงฺคุลิตา, ตมฺพนขตา, ตุงฺคนขตา, สินิทฺธนขตา, นิคุฬฺหโคปฺผกตา, สมปาทตา, คชสมานกฺกมนตา, สีหสมานกฺกมนตา, หํสสมานกฺกมนตา, อุสภสมานกฺกมนตา, ทกฺขิณาวฏฺฏคตฺตตา, สมนฺตโตจารุชาณุมณฑลตา, ปริปุณฺณ ปุริสพฺยญฺชนตา, อจฺฉิทฺทนาภิตา, คมฺภีรนาภิตา, ทกฺขิณาวฏฺฏนาภิตา, สุวณฺณกทลุรุตา, เอราวณกรสทิสภุชตา, อนุปุพฺพคตฺตตา, มฏฺฐกคตฺตตา, สุจิคตฺตตา, สุวิภตฺตคตฺตตา, อนุสฺสนฺนานุสฺสนฺนสพฺพคตฺตตา, อลีนคตฺตตา, ติลกาทิวิรหิตคตฺตตา, อนุปุพฺพรุจิรคตฺตตา, วิสุทฺธคตฺตตา, โกฏิสหสฺสหถิพลธร คตฺตตา, ตุงฺคนาสตา, สุสณฺฐานนาสตา, รตฺตทฺวิชมํสตา, สุสุกฺกทนฺตตา, สุวิสุทฺธิทฺริยตา, วฏฺฏทาฐตา, รโตฺตฏฺฐสมพิมฺพิตา, อายตวทนตา, คมฺภีรปาณิเลขตา, อายตเลขตา, อุชุเลขตา, สุรุจิรสณฺฐานเลขตา, ปริมณฺฑลกายวนฺตตา, ปริปุณฺณกโปลตา, อายตวิสาลเนตฺตตา, ปญฺจปสาทวนฺตเนตฺตตา, อากุจิตคฺคปขุมตา, มุทุตนุก-รตฺตชีวฺหตา, อายตชีวฺหตา, อายตรุจิรกณฺณตา, นิคฺคณฺฐิสิรตา, นิคฺคุยฺหสิรตา, ฉตฺตสนฺติภจารุสีสตา, อายต-ปุถุล-ลลาฏ-โสภตา, สุสณฺฐานภมุกตา, กณฺหภมุกตา, สุขุมาลคตฺตตา, อติวิย อุชฺชลิตคตฺตตา, อติวิยโสมฺมคตฺตตา, อติวิมลคตฺตตา, โกมลคตฺตตา, สินิทฺธคตฺตตา, สุคธตนุตา, สมโลมตา, อติสุขุมอสฺสาสปสฺสาสธารณตา, สุสณฺฐานมุขตา, สุคธมุขตา, สุคธมุทฺธตา, สุนีลเกสตา, ทกฺขิณาวฏฺฏเกสตา, สุสณฺฐานเกสตา, สินิทฺธเกสตา, สณฺหเกสตา, อลุลิตเกสตา, เกตุมาลารตนจิตฺตตาฯ ทฺวตฺติํสปุริสลกฺขณปโญฺห ตติโยฯ

พฺรหฺมจริยปโญฺห ปญฺจโมฯ

อสฺสุปเญหา ฉโฏฺฐฯ

รสปฏิสํเวทิปโญฺห อฏฺฐโมฯ

ปญฺญาปโญฺห อฏฺฐโมฯ

สํสารปโญฺห นวโม ฯ

สติปโญฺห ทสโม ฯ

เอวญฺหิ ภเนฺต นาคเสน สพฺพา สติ อภิชานนฺตี อุปฺปชฺชติ นตฺถิ กฏุมิกา สตีติ เอวํ มยา จินฺตนากาเร สพฺพา สติ อภิชานนฺตี สยํ ปากฏา ปรูปเทสรหิตา อุปฺปชฺชติ, กฏุมิกา ปรินิพฺพชฺชน-ปรูปเทส-สงฺขาตา กฏุมสหิตา สติ นตฺถีติ อตฺโถ ฯ

สติ อภิชานนปโญฺห เอกาทสโม ฯ

เอกาทสปญฺหสหิโต ฉฏฺฐวคฺโค ฯ

อภิชานโต'ติ สติสหิตํอภิวิเสสํชานโต ฯ กฏุมิกายา'ติ ปริปีฬน-ปรสาสน-สงฺขาตกฏุมิกาย ฯ โอฬาริกวิญฺญาณโต'ติ มหเนฺต อารมฺมเณ ปวตฺตวิญฺญาณโต ฯ อหิตวิญฺญาณโต'ติ ทุกฺขสงฺขาตอหิเต ปวตฺตวิญฺญาณโต ฯ สภาคนิมิตฺตโต'ติ สภาคารมฺมณโต ฯ วิสภาคนิมิตฺตโต'ติ นามวณฺณาทิ - อญฺญมญฺญวิสทิสารมฺมณโต ฯ กถาภิญฺญาณโต'ติ ปรกถาสงฺขาตอภิญฺญาณโต ฯ ลกฺขณโต'ติ โคณ-สกฏ-ทนฺต-ปิฬกาทิลกฺขณโต ฯ สรณโต'ติ ปเรหิ สราปนโต มุทฺทาโต'ติ อกฺขรสิกฺขนโต ฯ ภาวนาโต'ติ อภิญฺญาสสงฺขาตภาวนาโต ฯ โปตฺถกนิพนฺธโต'ติ โปตฺถเก ลิขิตโอวาทอกฺขรธารณโต ฯ อนุภูตโต'ติ ฉนฺนํ อารมฺมณานํ อนุภูตปุพฺพโต ฯ นิพนฺธนฺตี'ติ ปีเฬนฺติ ฯ ลิปิยา สิกฺขิตตฺตา'ติ อกฺขรสฺส สิกฺขิตตฺตา ฯ

สตฺตเมวคฺค สติอาการปโญฺห ปฐโม ฯ

วสฺสสตปโญฺห ทุติโย ฯ

อนาคตปโญฺห ตติโย ฯ

ทูรพฺรหฺมโลกปโญฺห จตุโถ ฯ

พฺรหฺมโลกกสฺมีรปโญฺห ปญฺจโม ฯ

สตฺตโพชฺฌงฺคปโญฺห ฉโฏฺฐ ฯ

ปุญฺญพหุตรปโญฺห สตฺตโม ฯ

ชานาชานปโญฺห อฏฺฐโม ฯ

อุตฺตรกุรุปโญฺห นวโม ฯ

ทีฆอฏฺฐิกปโญฺห ทสโม ฯ

อสฺสาสปสฺสาสปโญฺห เอกาทสโม ฯ

สมุทฺทปโญฺห ทฺวาทสโม ฯ

เอกรสปโญฺห เตรสโม ฯ

นถิ ทุติยํ ปญฺญาย เฉทนนฺติ ยํ เฉทนํ ปญฺญาย สทฺธึ ทฺวยํ ตํ เฉทนํ นถิติ อโถฯ เฉทน ปโญฺห จุทฺทสโมฯ ภุตชิวปโญฺห ปนฺนรสโมฯ ทุกฺกรปโญฺห โสฬสโม เถเรน ปฐมํ วุโตฺตฯ โสฬสปญฺหสหิโต สตฺตโม วโคฺคฯ

สมฺปติ กา เวลา'ติ อิทานิ กา เวลา สมฺปตฺตา'ติ โยชนาฯ คมิสฺสนฺติติ ตยา สทฺธึ คมิสฺสนฺติฯ ภณฺฑโต ภณฺฑาคารโตฯ ราชเทยฺยานีติ ราชสนฺตกานิฯ

ตสฺส ปญฺหเวยฺยากรเณน ตุเฏฺฐ ราชา'ติ ตสฺส นาคเสนเถรสฺส อสีติปญฺหเวยฺยากรเณน ตุโฏฺฐ ราชาฯ อพฺภนฺตรกถายญฺหิ อฏฺฐาสีติ ปญฺหา ปฐมทิวเส วิสชฺชิตาฯ ตโย ทิวเส ปาสาเท ภตฺตกิจฺจโต ปฏฺฐาย ยาว ปฐมยามาวสานา อฏฺฐาสีติ ปญฺหา วิสชฺชิตา อเหสุํฯ

พาหิรกถาปญฺหา ตโยฯ เตน สทฺธึ เอกนวุติ ปญฺหา โหนฺติฯ

เอกนวุตีปญฺห ปฏิมณฺฑิตาฯ

มิลิทปญฺหวณฺณนา สมตฺตาฯ

เมณฺฑกปเญฺห ปน ภสฺสปฺปวาทีติ โวหารกุสลตาย ยุตฺตวจนสงฺขาตภสฺสวทนสีโลฯ เวตณฺฑีติ เถรวาเทน สทฺธึ วิรุทฺธวจนวทนสีโลฯ

วสโนฺต ตสฺส ฉายายาติ ธมฺมจริย-คุรุสทฺธาปญฺญาทิคุณมณฺฑิโต, อสฺสโทฺธปิ โส ตสฺส' เมธาวี อมตาภิมุโข'ติ เอวํ วุเตฺตหิ โสภคฺคคุเณหิ สมนฺนาคโต ตสฺส เถรสฺส กรุณาปญฺญาวเสน ปวตฺตการณาการณหิตุปมายุตฺติอุปเทสวจนสงฺขาตฉายาย วสโนฺตฯ ตานิ หิ เถรสฺส กรุณาญาณํ นามกายโต ปวตฺตนฺติ ปกติสรีรโต ปวตฺตฉายา วิย โหตี ตีฯ

อทฺทกฺขิ เมณฺฑเก ปเญฺห'ติ ญาณจกฺขุนา เมณฺฑเก คมฺภีเร ปเญฺห อทฺทกฺขิฯ อถวา เสนกาทิภาสิตพุทฺธํ อเนกปริยายภาเวน เจว อภูตภาเวน จ เมณฺฑกปญฺหสทิเสฯ อถวา ทฺวีวจนวนฺตตฺตา ตสฺส ปญฺหสฺส ทฺวิเมณฺฑกยุทฺธสทิเส'ติปิ วุตฺตํ วฏฺฏติฯ

ปริยาย ภาสิตํ อถิ'ติ'อานท, มยาเทฺว'ปิ เวทนา วุตฺตา ปริยาเยนา'ติอาทิกํ ปริยายวจนํ อถิฯ กถํ อิมิสฺสา ปริยายนิปฺปริยายเทสนาภาโว ชานิตโพฺพ? อุเปกฺขาเวทนา หิ สนฺตมึ ปณีเต สุเข วุตฺตา ภควตา'ติ อยํ เหถ ปริยาโยฯ

สภาวภาสิตํ อถิติ'ติโสฺส อิห ภิกฺขเว เวทนา สุขา ทุกฺขา อุเปกฺขา เวทนา'ติอาทิกํ นิปฺปริยายวจนํ อถิฯ กถํ นิปฺปริยายภาโว ชานิตโพฺพ? เวทนาสภาโว หิ ติวิโธ'ติ อยเมถ นิปฺปริยาโย อถิฯ

สธายภาสิตนฺติ'ตีหิ ภิกฺขเว ฐาเนหิ ชมฺพุทีปิกา มนุสฺสา เทเว ตาวตึเส อุตฺตรกุรุเก จ มนุเสฺส อธิคณฺหนฺติฯ กตเมหิ ตีหิ? สูรา สติมโนฺต อิธ พฺรหฺมจริยวาโส'ติอาทิกํ สธาย ภาสิตํ อถิฯ'อิธ พฺรหฺมจริยวาโส'ติ อิทํ ปพฺพชฺชาพฺรหฺมจริยวาสนํ วุตฺตํ น มคฺคพฺรหฺมจริยวาสํฯ เนยฺยตฺถนีตถวจนํ อิธ อนาคตํฯ ตมฺปิ อาหริวา ทเสฺสตพฺพํฯ'ยํ กิญฺจิ เวทยิตํ สพฺพํ ตํ ทุกฺขนฺติ'อาทิกํ เนฺยถวจนํฯ'สุขาปิ โข เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา'ติอาทิกํ ยถารุตวเสน ชานิตพฺพํ นีตถวจนํ อถีติฯ

‘เนยฺยตฺถวจนเญฺจว อโถ สธายภาสิตํ
ปริยายภาสิตเญฺจว อโถ สภาวภาสิตํ’,
อิติ ปญฺจปฺปเภทํ’ว สาสเน ชินภาสิตํ
สลฺลเกฺขวาน ตํ สพฺพํ อตฺถํ วเทถ ปณฺฑิโต’ติ;

น รหสฺสกํ กาตพฺพนฺติ อตฺถปฏิจฺฉนฺนวจนํ น กาตพฺพํฯ

ครุกํ ปริณมตีติ ครุภาเวน ปริปากํ คจฺฉติ ทธภาเวน ปากโฏ โหติติ อธิปฺปาโยฯ

อิตฺตรตายาติ อปฺปปญฺญตายฯ

ติถวาเสนาติ

‘อุคฺคโห สวนํ ปุจฺฉา กถนํ ธารณํ อิติ,
ปญฺจธมฺมวเสเนว ติถวาโส ปวุจฺจตี’ติ;
เอวํวุตฺตติถวาเสนฯ

เสฺนหสํเสวา’ติ ปิยปุคฺคลสํเสวนวเสนฯ มนฺติสหาโย’ติ มนฺตี วิจารณปโญฺญ สหาโย เอตสฺสาติ มนฺติสหาโยฯ

มา หายิ อโถ เต อภิกฺกมตีติ อตฺตานุวาทาทิภเย อุปฺปเนฺน วํ เอตฺตเกน การเณน มา ภายิฯ กตปุโญฺญ กตภีรุตฺตาโณ ญาณสมฺปโนฺนสมฺมาปโยเค ฐิโต น จิรเสฺสว โลกิยโลกุตฺตรรโถ เต อภิกฺกมติ อภิกฺกมิสฺสติ ปวตฺติสฺสติฯ

อลฺลาโป’ติ ปฐมามนฺตนา’ติ เกจิ วทนฺติฯ รฏฺฐกวจนํ อามนฺตนาฯ

สกฺกจฺจการินา’ติ หิตกรณ-หิตเทสน-หิตจินฺตนานํ อขณฺฑการินาฯ

ขลิเต ธเมฺมน ปคฺคเหตโพฺพ’ติ สมฺมาปฏิปตฺติโต วา ยุตฺตวจนโต วา ขลิเต อเนฺตวาสิกมฺหิ ธเมฺมน สภาเวน ตํ ตํ การณํ ววา สีลาทิคุเณสุ ปคฺคเหตโพฺพฯ

เมณฺฑกปญฺหา คมฺภีรคณฺฐิคุยฺหปญฺหาฯ

อภิวฑฺฒิยา วายมตี’ติ ปริยตฺติปฏิปตฺติสาสนานํ อภิวฑฺฒนถาย จตุปจฺจยทานาทินา อุปาเยน วายามํ กโรติฯ

‘ภวติ สเงฺฆน สมสุโข ทุกฺขิ ธมฺมาธิปติโก’ปิ จ;
สํวิภาคี ยถาถามํ ชินจกฺกาภิวฑฺฒโก
สมฺมาทิฏฺฐิปุเรกฺขาโร อนญฺญสตฺถุโก ตถา;
สุรโกฺข กายกมฺมาทิ สมคฺคาภิรโต’ปิ จ
อกฺโห น วโร จเกฺก พุทฺธาทิสรณํ คโต
ทส อุปาสกคุณา นาคเสเนน ภาสิตา’ติ;

อิมา ติโสฺส คาถาฯ

‘ปญฺจมํ ลหุ สพฺพถ สตฺตมํ ทฺวิจตุถิสุ,
ฉฏฺฐํ ตุ ครุปาทานํ เสสา อนิยมา มตา’ติ;

อิมินา วุตฺตลกฺขเณน วุตฺตาฯ

โลกสาธารโณ’ติ สตฺตโลเกน สทิโส,
อปฺปตฺตมานสานนฺติ อปปตฺตอรหตฺตผลานํ;

ญาณรตนารมฺมเณนา’ติ อรหตฺตมคคปทฏฺฐานสพพญฺญุต ญาโณ ภควา สพฺพญฺญุ สพฺพทสฺสาวี ทสพลสมนฺนาคโต จตุหิ เวสรเชฺชหิ สมนนาคโต ปภินฺนปฏิสมฺภิโท ฉฬภิโญฺญ จ อสาธารณญาโณ อฏฺฐารสพุทฺธธมฺมสมนฺนาคโต, ตสฺส อรหตฺตมคคญาณํ ทส พลาทิสพฺพคุณทายกํ สพฺพญฺญุตญาณํ สพฺพเญยฺยธมฺมชานนสมถนฺติ ภควโต ญาณรตนา รมฺมเณน สกสกจิตฺตุปฺปาเทนฯ

อุพฺพตฺตียเนฺต’ติ ปกติปกติโต วิปรียโนฺต วินสฺสเนฺต วาฯ

นิปฺปภา ชาตา กุติถิยา วํ คณีวรปวรมาสชฺชาติ กุติถิยา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา วํ ภทนฺตํ คณิวรปวรํ คณิวเรหิ ปรํ เสฏฺฐํ อาสชฺช ปวา นิปฺปภา นิโชฺชตา ภเวยฺยุนฺติ โยชนาฯ

เมณฺฑกปเญฺหสุ ปูชาวณฺธาวณฺธาปโญฺห อฏฺฐุปมาสหิโต ปฐโมฯ

วาหสตํ โข มหาราช วีหีนํ อฑฺฒฺจูฬญฺจ วาหา วีหี สตฺตมฺมณานิ เทฺว จ ตุมฺพา เอกจฺฉ รกฺขเณ ปวตฺตวิตฺตสฺส เอตฺตกาวิหีติ ลกฺขํ ฐปียมานา ปริกฺขยํ ปริยาทานํ คเจฺฉยฺยุนฺติ เอถ สา ทิกทิยฑฺฒวาหสตํ โถเกน อุทฺธํ อุปฑฺฒาวาหสตสฺส ปตนาลิเก ตุโมฺพ’ติ องฺคุตฺตรฏีกายํ วุตฺตํฯ อฑฺฒจูฬนฺติ วาหสฺส ตสฺส อฑฺฒาธิกา วาหวีหี’ติปิ วตฺตุํ วฏฺฏติเยวฯ

‘กุฑฺโพ ปสโต เอโก ปโถ เต จตฺโร สิยุํ
อาฬฺหโก จตฺโร ปถา โทณํ วา จตฺราฬฺหกํ,
มาณิกา จตฺโร โทณา ขารีติ จตุมาณิกา;

ขาริโย วีส วาโห’ถ สิยา ตุโมฺพ ทสมฺมณํ
อาฬหโก นิถิยํ ตุโมฺพ ปโถ ตุ นาฬิ นาริยํ,
วาโห ตุ สกโฏ เจโก ทส โทณา ตุ อมฺมณ’นฺติ;

อภิธานปฺปทิปิกายํ วุโตฺต สกฏปปมาโณ วาโห’ติ วินยฏีกายมฺปน’ เทฺว สกฏา วาหา เอโก วาโห’ติ วุตฺตํฯ วิหีนํ วาหสตญฺจ อฑฺฒจูลญฺจ วาหสตสฺส อฑฒญฺจ จูฬํ อฑฒโต โถ เกน อูนํ วา โหติฯ ยถาวุตฺตวาหโต อธิกานิ วีหิสตฺตมฺมณานิ วีหีนํ สตฺต อมฺมณานิ เทฺว จ ตุมฺ พา โหนฺตี’ติ โยชนาฯ วีหีนํ สาธิกทิยฑฺฒวาหสตนฺติ อธิปฺปาโยฯ

เอกจฺฉรกฺขเณ ปวตฺตจิตฺตสฺสา’ติ อิมสฺส ลกฺขนฺติ อิมินา สมฺพโธฯ ลกฺขนติ จิ คหณ สลฺลกฺขณถํ สมฺปทานเถ เจตํ อุปโยควจนํ’ ทิวาวิหารํ ปาวิสี’ติ ทิวาวิหารถาย ปาวิสิติอาทิสุ วิยฯ ลกฺขสโทฺท จ ลกฺขณวาจโกฯ วุตฺตเญฺหตํ อภิธานสเถฯ

‘กลโงฺก ลญฺฉนํ ลกฺขํ อโงฺก’ภิญฺญาณลกฺขณํ,

จิณฺหญฺจาปิ ตุ โสภา ตุ ปรมา สุสมา’ถ จา’ติ;

ปริกฺขยํ ปริยาทานนฺติ ขีณภาวํ คเจฺฉยฺยุํฯ อิมินา ทสาธิกทิฑฺฒวาหสตวีหิโต อธิกานิ เอกจฺฉรกฺขเณ ปวตฺตจิตฺตานี’ติ ทเสฺสติฯ

เอวํ เอกจฺฉรกฺขเณ ปวตฺตจิตฺตสฺส เอตฺตกวีหิโต อเนกภาวํ ทเสฺสวา อิทานิ เอกจฺฉ รกฺขเณ ปวตฺตจิตฺตสฺส ปุคฺคลวิเสสวเสน วิเสสภาวํ ทเสฺสตุํ ตตฺรีเม’ติอาทิมาหฯ

ตถ

ตตฺราติ สตฺตวิเธสุ สเตฺตสุฯ

อิเม สตฺตวิธา จิตฺตา ปวตฺตนฺตีติ อิมานิ สตฺตวิธานิ จิตฺตานิ ปวตฺตนฺติฯ

อภาวิตกายา’ติ ปญฺจุปาทานกฺขธกาเยสุ อนิจฺจาทิวเสน อภาวิตกายาฯ

อภาวิตสีลา’ติ อภาวิตโลกุตฺตรสีลาฯ

ตีสุ ฐาเนสุ’ติ สกฺกายทิฏฺฐิ-วิจิกิจฺฉา-สีลพฺพตปรามาส สมฺคฺฆาฏิตฏฺฐานวเสน ตีสุ ฐาเน สุฯ อุปริภุมีสุ’ติ สกทาคามิอาทีนํ ปญฺจกฺขธสงฺขาต อุปริภุมิสุ?

ปญฺจสุ ฐาเนสุ’ติ เหฏฺฐา วุเตฺตสุ ตีสุ ฐาเนสุ ราคโทสตนุฏฺฐานทฺวยํ ปกฺขิปิวา ปญฺจ ฐานานิ เวทิตพฺพานิฯ

ทสสุ ฐาเนสุ’ติ เหฏฺฐา ปญฺจฏฺฐานานิ เจว คหิตคฺคหณนเยน สกฺกายทิฏฺฐิ-วิจิกิจฺฉา-สี ลพฺพตปรามาส-โลภ-วฺยาปาท-สงฺขาต-ป- โญฺจรมฺภาคยสเญฺญชนสมฺคฺฆาฏิตทฺธานวเสน ปญฺจ◌ัทฺธมฺหาคิย สํโยชน สมฺคฺฆาฏิตฏฺฐานวเสเนวฯ อปราติ ปญฺจา’ติ ทส ฐานานิ วิปสฺ สนาย อารมฺมณภุตา ปญฺจุปาทานกฺขธา เยวาติ คเหตพฺพํฯ

นาราจสฺสา’ติ อฺสฺอคฺคปเวสิต-อโยมย นาราวสฺส

ทฬฺหํ จาปสมารูฬฺหสฺสา’ติ ทฬฺหจาปธนุมฺหิ อาโรปิตสฺสฯ

ตถา’ติ ภควโต ลหุกปริวตฺตเนฯ อุตฺตริการณ’นฺติ ยมกปาฏิหาริยโต อุตฺตริยํ วุตฺตํ

ตมฺปิ มหาราช ปาฏิหิรนฺติ ตมภควโต อคฺคิกฺขธ-อุทกธารา-ปวตฺตน-สงฺขาต-ยมกปาฏิ หีรํ อตฺตโน ปเรสํ ราคาทิปจฺจนีกหรณโต ปาฏิหิรํฯ

อาวชฺชนวิกฟมตฺตเกนา’ติ ภควตา อนุปฺปาทิตวเสน มโนทฺวาราวชฺชนสฺส หีนวเสน

สพฺพญฺญุปโญฺห ทุติโยฯ

ฉโกฏฺฐาเส กเต กเปฺป’ติ จตุสฏฺฐิอนฺตรกปฺปปมาเณ วิวฏฺฏฏฺฐายิกเปฺป ฉโกฏฺฐาเส กเตฯ

อติกฺกเนฺต ปฐมโกฏฺฐาเส กิญฺจิ สาธิกทสนฺตรกปฺปปมาเณ วิจฎฺฎฺฐายิกปฺปสฺส ปฐมโกฏฺฐาเส อติกฺกเนฺต เทวทโตฺต สงฺฆํ ภิทิ เทวทตฺตปพฺพชฺชาปโญฺห ตติโย

ยมนิยเม’ติ

‘ยํ เทหสาธนาเปกฺขํ นิจฺจํ กมฺมมยํ ยโม,
อาคนฺตํ สาธนํ กมฺมํ อนิจฺจํ นิยโม ภเว;

อหิํสาสจฺจมาเธยฺยํ พฺรหฺมจาร ปริคฺคโห,
นิจฺจํ สรีรโสเจยฺยํ ยโม นามาติ วุจฺจเร;

สโนฺตส-โมน-สชฺฌายา กิจฺฉากหาโร จ ภาวนา,
สยมฺปาก-วเน วาสา-นิยมา-นิจฺจสาธฺยตา’;

เอวํ วุเตฺต ยมกเมฺม จ นิยมกเมฺม จฯ

ยํ ตถาคโต…เป…. เอวมธิปฺปาโย อถิ ยํ เยน คุเณน เหตุ ภุเตน…เป….เอวํ อธิปฺปโย โหติ ตํ พุทฺธานํ คุณํ อภุตํ อถิติ โยชนาฯ

ปรกฺกโม ทกฺขาปิโต’ติ ปารมีปูรเณ ปรกฺกโม วายาโม ทกฺขาปิโต เปกฺขาปิโตฯ

หิโยฺย โอภาสิตา’ติ ชินานํ ปารมี จ นยา ภิโยฺย อติสเยน โอภาสิตาฯ

ภิทิ ติถิยานํ วาทคณฺฐินฺติ วํ ติถิยานํ มิจฺฉาวาทคณฺฐิํ ปภิทิฯ

ภินฺนา ปรปฺปวาทกุมฺภา’ติ ปรปฺปวาทา ตยา ภินฺนาฯ

คมฺภีโร อุตฺตานิกโต’ติ อติวิย คมฺภีโร ปโญฺห ตยา อุตฺตาตีกโตฯ

สมฺมาลทฺธํ ชินปุตฺตานํ นิพฺพาหนนฺติ ปรมิจฺฉาวาทหรเณ อุปายสงฺขาตํ นิพฺพาหนมฺขํ ชินปุตฺตานํ ชินปุเตฺตหิ สุฎฺฐุ ลทฺธํฯ

เอวเมตนฺติ สพฺพํ เหฎฺฐาวุตฺตวจนํ ตยา วุตฺตํ ยถา โหติ ตํ,
สพฺพํ วจนํ เอวํ สภาวโต โหตีติ อชฺฌาหารโยชนา;

คณีวรปวรา’ติ อาลปนเมตํ คณีนํ คณปริสานํ วรปรม,
อติเสฎฺฐ ยถา ตยา วุตฺตํ มยํ ตถา สมฺปฎิจฉามา’ติ;

ปถวิกมฺปนเหตุปโญฺห จตุโถฯ

นถญฺญํ เจถาติ เอเตสุ สเจฺจสุ วิชฺชมานํ สจฺจโต อญฺญํ การณํ ปฎิเวธสฺส จ นถิฯ

สีหรเณนา’ติ เสฎฺฐรเณน มญฺจรเณนฯ สีหสโทฺท วา อุสภสโทฺท วา อญฺญสเทฺทน ปยุโตฺต เสฎฺฐวาจโก โหตีติฯ

สิวิราชทิพฺพจกฺขุปโญฺห ปญฺจโมฯ

กลลํ โอสรตีติ อิทํ มาตุยา ปิฏฺฐิกณฺฏกนาภีนํ มชฺฌฏฺฐานภูเต คพฺภปติฏฺฐานารหฏฺฐาเน สนฺนิจิตํ ปฏิกลลสทิสํ มทรตฺตโลหิตํ สธาย วุตฺตํ, น กลลรูปํฯ

มุขปาเนนปิ ทฺวยสนฺติปาโต ภวตีติ มุขปาเนนปิ สห มาตา จ อุตุนี คโพฺภ ปจฺจุปฏฺฐิโต’ติ ทฺวยสนฺนิปาโต ภวติฯ

ปุริเมน ตถ การณํ วกฺขามีติ ปุริเมน สามวตฺถุนา เตสํ ทฺวินฺนํ ติณฺณํ สนฺนิปาตานํ อโนฺตคธภาเว การณํ ยุตฺติวจนํ กเถสฺสามิฯ

เต สเพฺพ’ติ เย เกจิ สตฺตา มาตุคพฺภํ โอกฺกนฺตา เต สเพฺพ สตฺตา เย วนรุกฺขาทโย’ติ โยชนาฯ

โย โกจิ คธโพฺพ’ติ โย โกวิ อตฺตโน กเมฺมน ตถ ตถ อุปคนฺนพฺพสโตฺตฯ

คพภาวกฺกนฺติปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

สทฺธโมฺม’ติ ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตขีณาสวสนฺตกาธิคมสทฺธโมฺม สุทฺธนย-ปฏิวตฺตนวเสน ปฏิเวธสทฺธโมฺม วาฯ

ตํ ขยํ ปริทีปยโนฺต’ติ เตน วจเนน ปุพฺพปญฺจวสฺสสตปฺป-มาณฏฺฐานารห-สทฺธมฺมกฺขยํ ปริทีปยโนฺตฯ

เสสกํ ปริจฺฉิทีติ เสสกํ ปจฺฉิมปญฺจวสฺสสตํ สทฺธมฺมติฏฺฐนกฺขณํ ปริจฺฉิทิฯ ตํ ทีปนาการํ ปริจฺฉทนาการญฺจ ทเสฺสโนฺต วสฺสสตํ สหสฺสนฺติอาทิมาหฯ

นฏฺฐายิโก’ติ นฏฺฐธโนฯ

วสฺสสตปฺปมาณปโญฺห สตฺตโมฯ

ตตฺร เย เต สเตฺต กมฺมํ วิพาธติ เต อิเม สตฺตา การณํ ปฏิพาหนฺติ, เตสํ ตํ วจน มิจฺฉา’ติ โปตเกสุ ลิขิตํ ตํ ทุชฺชานํฯ ตสฺมา เย สเตฺต กมฺมํ วิพาธติ, เต สตฺตา กมฺมวิปากชา, ทุกฺข เวทนา เวทยนฺตีติ เย ปน สตฺตา การณํ ปฏิพาหนฺติ เตสํ ตํ วจนํ มิจฺฉา’ติ ปาเฐน ภวิตพฺพํฯ เอวญฺหิ สติ ปุพฺพาปรํ สเมติฯ

ตตฺร เย เต นววิธา’ติ ตตฺร ทสวิเธสุ กุปฺปวาเตสุ เย เต นววิธา กุปฺปวาตาฯ

น เต อตีเต อุปฺปชฺชนฺติติ เต วาตา อตีเต ภเว กมฺมพเลน น อุปฺปชฺชนฺติฯ เสส ปททฺวเย’ปิ เอเสว นโยฯ

เตหิ เตหิ โกเปหี’ติ เตหิ เตหิ สีตาทิโกปปฺปกาเรหิฯ

สกํ สกํ เวทนนฺติ อตฺตโน อตฺตโน ผลภูตํ เวทนํฯ

วิสมปริหารชา’ติ จตุนฺนํ อิริยาปถานํ วิสทิสหรณโต ชาตา เวทนาฯ

โอปกฺกมิเกนา’ติ ทณฺฑปฺปหารทิวเสน ปรูปกฺกเมนฯ

กมฺมวิปากชา’ติ กมฺมวิปากภุตปญฺจกฺขธโต ชาตาฯ

พหุตรํ อวเสสนฺติ กมฺมวิปากชเวทนาโต อวเสสํ เวทยิตํ พหุตรํฯ

น สมฺภวตีติ น สมฺปชฺชติฯ

พีชทุฎฺฐตา’ติ เขตฺตโต อญฺญการณทุฎฺฐตาฯ

กมฺมวิปกโต วา’ติ เอถ

‘เวมาตุภาติกํ ปุเพฺพ ธนเหตุ หนึ อหํ
เตน กมฺมวิปาเกน เทวทโตฺต สิลํ ขิปิ;
องฺคุฎฺฐํ ปิํสยี ปาเท มม ปาสาณสกฺขรา’ติ;

อยํ คาถา วตฺตพฺพา ตถ ธนเหตุ’ติ ทาสิทาสสงฺขาต-ชงฺคมธน-เหตุฯ ธนญฺหิ ถาวรชงฺคม-สํหาริม-องฺคสม-อนุคามิธนวเสน ปญฺจวิธํฯ

กิริยโต วา’ติ เทวทตฺตสฺส อุปกฺกมกิริยโต วาฯ

โภชนํ วิสมํ ปริณมตีติ กุจฺฉิคตโภชนํ วิสมํ ปริปกฺกภาวํ คจฺฉติฯ

ตาย จ ปน เวทนายา’ติ อิทํ กตฺตเถ กรณวจนํฯ

นิกายวรณฺฉเก’ติ เอถ ลญฺฉนฺติ สญฺจานนฺติ เอเตน เอถ วา ปุญฺญปาปานิ ปณฺฑิตชนาติ ลญฺฉโก’ติ นิกายวโร จ โส ลญฺฉโก จาติ วิคฺคโหฯ

สพฺพากุสลชฺฌาปนปโญฺห อฎฺฐโมฯ

อิมสฺมิํ ปเญฺห เถรสฺส เอกํสิกํ พฺยากรณํ น โหติฯ ตสฺมา วิจาเรวา ยํ ยุตฺตรํ ตํ คเหตพฺพํฯ ตตฺรายํ วิจารณากาโรฯ มคฺควชฺฌา หิ กิเลสา อนุปาทินฺนกภุตา เย เนว อตีตา อนาคตา น ปจฺจุปฺปนฺนาฯ อุปาทินฺนกนิโรธกถา จ อนาคตภวํ สธาย กถิตา ภควโต อุปฺปนฺนา เวทนา อิมสฺมิํ ปจฺจุปฺปนฺนภเวเยว โหติฯ อปราปรเวทนิยกมฺมญฺจ พุทฺธปเจฺจกพุเทฺธหิ’ปิ น สกฺกา นิวาเรตุํฯ ตสฺมา เถรสฺส กมฺมวิปากโต วา เอสา เวทนา นิพฺพตฺตา’ติ วาโท ยุตฺตตโร’ติ คเหตพฺพํฯ ยทิ เอวํ กสฺมา เถโร อเนกวิหิตํ กเถสี?ติฯ ราชา มิลิโท ญาณเภทํ คเวสโนฺต วิจิตฺรปฎิภานํ โสตุกาโม โหติฯ ตสฺส อชฺฌาสยวเสน อเนกวิหิตํ กเถสี’ติ ปริหาโร วตฺตโพฺพ อเญฺญสุ อีทิเสสุ ฐาเนสุ ยุตฺติเยว คเวสิตพฺพา, น เอกจินฺตินา ภวิตพฺพนฺติฯ

กตสฺส ปติจโย’ติ จตุสฺ สเจฺจสุ กตโสฬสกิจฺจสฺส ปติจโย ปุน วฑฺฒนํ นถิฯ

นิพฺพาหิตโพฺพ’ติ นิเพฺพเฐตโพฺพ กเถตโพฺพฯ ปฎิสลฺลานนฺติ กายิกเจตสิกปฎิสลฺลานกิริยาฯ อถโต ปน ปฎิสลฺลานฎฺฐาเน ลหิตพฺพา สมาธิสติสมฺปชญฺญาทโย กุสลา ธมฺมา ปฎิสลฺลานํ นามฯ

รกฺขตีติ สมฺปรายิกอปายาทิทุกฺขโต รกฺขติฯ

ปฏิสลฺลานปโญฺห นวโมฯ

ตํ อิทฺธิพลนฺติ เตน อิทฺธิพเลน ลภิตพฺพกปฺปกปฺปาวสฺสฏฺฐานํฯ

อนฺตมโส อจฺฉราสงฺฆาตมตฺตมฺปีติ สพฺพนฺติเมน ปริเจฺฉเทน อจฺฉราสงฺฆาตมตฺตมฺปิ กาลํ ปญฺจกฺขธสงฺขาตภวสฺส ปวตฺตนํ น วเณฺณมิ, อปฺปวตฺตนนิพฺพานเมว วเณฺณมีติ อธิปฺปาโยฯ

อิทฺธิพลกิตฺตนปโญฺห ทสโมฯ

ทสปญฺหปฏิมณฺฑิตอฏฺฐมวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

อภิญฺญายาหํ ภิกฺขเว ธมฺมํ เทเสมีติ ปญฺจกฺขธา, ทฺวาทสายตนานิ, อฏฺฐารส ธาตุโย, จตฺตาริ สจฺจานิ, พาวีสติทฺริยานิ, นว เหตุ, จตฺตาโร อาหารา, สตฺตวสฺสา, สตฺต เวทนา, สตฺต สญฺญา, สตฺต เจตนา, สตฺต จิตฺตานีติอาทินา อภิวิเสเสน สพฺพญฺญุตญฺญาเณน ชานิวา ธมฺมํ เทเสมิฯ

อญฺญํ อุตฺตริํ…เป….สตนฺติ ขุทฺทานุขุทฺทกโต อญฺญํ อุตฺตริํ จตุปาราชิก - เตรส สงฺฆาทิเสส - ติํสนิสฺสคฺคิย - ทฺวานวุติ - ปาจิตฺติย - จตุปาฏิเทสนีย - สตฺตาธิกรณ -สิกฺขาปท - สงฺขาตทิยฑฺฒ - สิกฺขาปทสตํฯ

เตหิปิ น เอกชฺฌกตา’ติ อตฺตโน จิตฺตนิฏฺฐา เอกนฺตภาเวน น กตาฯ

ธมฺมสณฺฐิตปริยาเยนาติ ยญฺจ ตํ อาปตฺติํ อาปโนฺน ตญฺจ ยถาธโมฺม กาเรตโพฺพ’ติ วุตฺต ธมฺมสณฺฐิติปริยาเยนฯ

ขุทฺทานุขุทฺทกสมูหนนปโญฺห ปฐโมฯ

อนิจฺจมฺปน รูปนฺติ วิภชฺชพฺยากรณิโย ปโญฺห’ติ อนิจฺจํ นามรูปํ, กิํฯ รูปเมวา?ติ ปุโฏฺฐ อนิจฺจํ นามรูปมฺปิ อนิจฺจา เวทนา ปี’ติอาทินา นเยน วิภชิวา พฺยากาตโพฺพ วิภชฺชพฺยากรณีโย นามา’ติ อโถฯ กินฺนุ โข จกฺขุนา สพฺพํ วิชานาตีติ ปุคฺคโล สพฺพํ จกฺขุนา กิํ วิชานาตีติ อิมสฺมิํ ปเญฺห เกนาปิ ปุโฏฺฐ’กตเมน จกฺขุนา สมนฺตจกฺขุนา อุทาหุ มํสจกฺขุนา’ติ วุเตฺต’อามา’ติ วตฺตโพฺพ’ติ อยํ ปโญฺห ปฏิปุจฺฉาพฺยากรณีโย ปโญฺห นามาติ โยชนาฯ

มาลุงฺกฺยปุตฺตปโญฺห ทุติโยฯ

สมฺหโต ภยเหตุ อรหโต’ติ ภยเหตุ อรหโต อรหเนฺตน สมูหโตฯ

อุนฺนตาวนตา’ติ สุเข อุนฺนติฐานวเสน อุนฺนตา ทุเกฺข มงฺกุวเสน โอนตา

กุฏิปุริเส’ติ ปากฏปุริเสฯ

อาหจฺจปทนฺติ ภควโต สพฺพญฺญุตญฺญาเณน วิเสเสวา วุตฺตวจนํฯ

สพฺพตสปโญฺห ตติโยฯ

เตน เตสํ ปวเตฺตนา’ติ เตสํ ปริตฺตานํ เตชวนฺตานํ เตน ปวเตฺตนฯ

วิสํ จิกฺขสฺสโนฺต’ติ วิสํ วินาสยมาโนฯ

อุทฺธมโธ อาจยมาโน’ติ สรีรสฺส อุทฺธํ สุขํ วฑฺฒยมาโนฯ

โจรานํ อุกฺขิตฺตลคุฬนฺตี โปถเกสุ ลิขิตํ เวริโจรานํ อุกฺขตฺตลคุฬมฺปีติ ปาเฐน ภวิตพฺพํฯ เวริโจเรหิ อุกฺขิตฺตมุคฺครํ น สมฺภวตีติ อโธฯ

อาหารถํ วา เอรตี’ติ อาหารกิจฺจํ สมฺปาเทติฯ

สูจิกายา’ติ อุทฺธ-วมนาพาเธนฯ

ทูรุปจาเรนา’ติ ทุฏฺฐปยุเตฺตน การเณนฯ

สตฺตานํ รกฺขนํ มหาราชา ปริตฺตนฺติ มหาราช, ปริตฺตํ นาม สตฺตานํ รกฺขนฺตานํ สตฺตานํ อนุรกฺขนํ โหตีติ โยชนาฯ

อตฺตนา กเตน อารกฺขํ ชนาตี’ติ กมฺมาจรณาทิโต ปาปปุคฺคโล อตฺตนา กเตน โทเสน ปริตฺตสฺส รกฺขนภาวํ ชหติ วินาเสติฯ

ปรริตฺตานุรกฺขนปโญฺห จตุโถฯ

พุทฺธพลโต จ มารพลํ พลวตรํ น โหตี’ติ โยชนาฯ

ปญฺจสาลคาปโญฺห ปญฺจโมฯ

ตตฺร อถนฺตรํ อถิ’ติ ตถ เตสุ ทฺวีสุ วจเนสุฯ อถเภโท อถวิเสโส อถิฯ’

อนุตรํ มชฺฌวถญฺจ ขโณกาโส’ปิ เหตุสุ วฺยวธาเน วินา เจถ เภเท ฉิเทฺท มนสฺยปี’ติ อภิธานสเถ วุตฺตํฯ

สญฺญาวิโมโกฺขติ สญฺญาย ภาเวน อาปตฺติภาวโต วิโมโกฺข สญฺญวิโมโกฺขฯ สจิตฺตกาปตฺตีติ อโถฯ

โน สญฺญาวิโมโกฺขติ สญฺญายาภาเวน อาปตฺติภาวโต โน วิโมโกฺข, นสญฺญาวิโมโกฺข, อจิตฺตกาปตฺตีติ อโถฯ

ปาปาชานปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

เอตสฺมิญฺจ มหาราช ปเญฺห’ติ เอตสฺมิํ ตยา ปุจฺฉิตปเญฺหฯ

เอโก อโถ สาวเสโส’ติ’ตถาคตสฺส โข อานทเอวํ โหตี’ติอาทิวจนสฺส เอโก อโถ นรามิสปริหรณสงฺขาตอเถน อวเสเสน สาวเสโสฯ

คณปริหรณปโญฺห สตฺตโมฯ

กเตน อาทาเนน วาติ กเตน โทเสน วาฯ

อเภชฺชปริสปโญฺห อฏฺฐโมฯ

อฏฺฐปญฺหวโนฺต ทุติยวโคฺคฯ

เสโฎฺฐ ยโม'ติ

'ยํ เทหสาธนาเปกฺขํ นิจฺจกมฺมมยํ ยโม
อาคนฺตุกสาธนํ กมฺมมนิจฺจํนิยโมภเว';

อหึสา สจฺจมาเธยฺยํ พฺรหฺมจาริ อปริคฺคโห
นิจฺจํ สรีเร สาธฺยตฺตา ยโม นามาติ วุจฺจเร'ติ;

เอวํ วุโตฺต เสโฎฺฐ ยโมฯ

อโคฺค นิยโม'ติ

สโนฺตส โมน-สชฺฌายา กิจฺฉาปโร จ ภาวนา,
สยมฺปากวนวาสา นิยมานิ จ สาธยโต'ติ;

เอวํ วุโตฺต อโคฺค นิยโมฯ

ตถ อหึสา'ติ อิมินา กรุณา วุตฺตาฯ สจฺจนฺติ วจีสจฺจญาณสจฺจปรมถสจฺจานิฯ อาเธยฺยนฺติ อาเธยฺยวจนตา พฺรหฺมจารีติ เมถุนวิรติฯ อปริคฺคโหติ มม อิทนฺติ ปริคฺคหิตตณฺหารหิตภาโว วุโตฺต สโนฺตสโมนสชฺฌายา'ติ ทฺวาทสวิธสโนฺตสา ปาปปฺปวาหา น พุทฺธวจน สชฺฌายาฯ กิจฺฉาปโรติ อิมินา ธูตงฺคปริหรณํ ภาวนา'ติ ปริกมฺม ภาวนาทโย ติโสฺส ภาวนาฯ สยมฺปากวเน วาสา'ติ เอถ อิมสฺมึ สยมฺปาเกวเน พุทฺธสาสเน สยมฺปากวิรติ คเหตพฺพาฯ อาทิอากาเรนจาติฯ

จาโร'ติ เสขิย วคฺคานุรูเปนคามวิหาเรสุ จาโรฯ

วิหาโร'ติ สมณสารุเปฺปริยาปถวิหาโร เจว ทิพฺพพฺรหฺมอริยวเสน ติวิธธมฺมวิหาโร จฯ

สยํโม'ติ อิทฺริยสํยโมฯ

สํวโร'ติ ปาติโมกฺขสํวโรฯ

ขนฺตี'ติ อธิวาสนขนฺติ ญาณขนฺติฯ

สิกฺขาปทานํ อุเทฺทโส'ติ สิกฺขาปทานํ ปาฬิฯ

อุคฺคหปริปุจฺฉา'ติ สิกฺขาปทานํ อฏฺฐกถา อุคฺคหณํ

กาสาวธารณํ ภณฺฑุภาโว’ติ อิมินา ทฺวิลิงฺคสรูปํ ทเสฺสติ

ภณฺฑุภาโว ทฺวงฺคุลเกโสวา นวมุโณฺฑ วา’ติ อธิปฺปาโย ภวติ หิฯ

“ยโม จ นิยโม เจว จาโร จวิหาโร ตถา,
สํยโม สํวโร เจว ขนฺตี จ โสรจฺจมฺปิ จ;

เอกนฺตจริยา เจว เอกตฺตาภิรตา’ปิ จ,
ปฏิสลฺลานเสวนํ หิริโอตปฺปเมว จ;

อปฺปมาโท จ วีริยํ อุเทฺทสปริปุจฺฉา ตถา,
สีลาทฺยภิรติ เจว นิราลยสภาวโต;

สิกฺขาปทาภิปูรณมิติ วีสปฺปเภเทน,
สมณกรณา ธมฺมา นาคเสเนน เทสิตา;

กาสาวธารณเญฺจว ภณฺฑุภาโว ตถา อิติ,
ทฺเว สมณลิงฺคา’จ นาคเสเนนเทสิตา’ติ;

สามญฺญํ อุปคโต’ติ วีสติธมฺมทฺวิลิเงฺคหิ สทิสภาวงฺคโตฯ

โส สามญฺญนฺติ โส สมณภาโวฯ อคฺคปริสนฺติ ภิกฺขุปริสสงฺขาตํ อคฺคปริสํฯ

โส เม อาคโม’ติ วีสติธมฺมทฺวิลิงฺคานํ มยฺหํ สตฺตาเน โส อาคโม นตฺถิฯ

ปุถุชฺชนปโญฺห ปฐโมฯ

เย เต ภพฺพา’ติ เย เต สตฺตา ภวฺยา ยุตฺตา

มุขโลหิตปคฺฆรณปโญฺห ทุติโยฯ

ตปฺปฏิภาคนฺติ เตน วฎฺคุเยฺหน สทิสํฯ

อนุสาสนิยํ อนุวาเสตีติ อุปริภาเค ปสฺสาวมเคฺค วตฺถิกมฺมํวุตฺตํ อายุเพฺพเท

‘วมนํ เรจนํ นสฺยํ นิรูห อนุวาสนํ
เญยฺยํ ปญฺจวิธํ กมฺมํ วิธานํ ตสฺส วุจฺจเต’ติ;

นิรูหอนุวาสนวเสน หิ ทุวิธํ วตฺถิกมฺมํฯ

ตถ นิรูหวตฺถิกมฺมํ อโธภาเค วจฺจมเคฺค กาตพฺพํฯ อนุวาสนวตฺถิกมฺมํ อุปริภาเค ปสฺสาว มเคฺค กาตพฺพํฯ วตฺถิกมฺมํ อุตฺตรวตฺถิกมฺมมฺปิ อิทํ นามทฺวยํ เตสํเยว นามนฺติฯ ตสฺส ฎีกา?

“สมฺพาธเสฺสว สามนฺตา ตถ กมฺมํ ทฺวงฺคุลํ,
วาริตํ วตฺถิกมฺมมฺปิ สมฺพาเธเยว สตฺถุนา”;

วถิกมฺมนฺติ เตลเภสชฺชานํ วิชฺฌนวเสนกตฺตพฺพํ วถิกมฺมนฺติ วินยฏีกาฯ

คุยฺหปฺปกาสนปโญฺห ตติโยฯ

อสารเมฺภนาติ นิโทฺทเสนฯ

จตุสจฺจาหิสมโย’ติ จตุนฺนํ อริยสจฺจานํ ญาเณน อภิสมโยฯ

ปุริสตฺตนนฺติ ปุริสตฺตํ, โสเยว วา ปาโฐฯ

อญฺญํ กยิรมานํ อเญฺญน สมฺภวตีติ อญฺญํ โลกุตฺตรผลํ อารพฺภ วิปสฺสนา กมฺมํ เตน กยิรมานํ อเญฺญน โลกิยผเลน สมฺภวติ, โลกิยผลํ เทตีติ อธิปฺปาโยฯ สภาวมฺปี’ติ สภาเวน วจเนนฯ

โย อโกฺกสโนฺต’ติ โย ปรํ อโกฺกสโนฺตฯ

กิริยาเยว กตา’ติ โทสวนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส กิริยายเยว กรเณนเยว โมฆปุริสวจนกตา’ติฯ

สวเณน…เป…. ชิคุจฺฉตีติ ภควโต ภควนฺตสฺส สวเณน สาสนสวเณนฯ

โอตฺตปฺปตี’ติ ชิคุจฺฉติฯ

ภิโยฺยทสฺสเนนาติ ภควโต ทสฺสเนน โอตฺตปฺปติ ชิคุจฺฉติฯ

โมฆปุริสวจนปโญฺห จตุโถฯ

‘‘อเจตนํ พฺราหฺมณ อสฺสุณนฺตํ
ชานํ อชานนฺตมิมํ ปลาสํ,
อารทฺธวีริโย ธุวมปฺปมโตฺต
สุขเสยฺยํ ปุจฺฉสิ กิสฺสเหตุ’’ติ;

อิทํ จตุกฺกนิปาตฺญาคตํ ปลาสชาตกํ สธาย วุตฺตํฯ

อิติ ผทน รุเกฺข’ปิ ตาวเท’ติ มิลิเท อาคตํฯ ชาตเก ปน

‘‘อิติ ผทนรุเกฺขปิ เทวตา อชฺฌภาสต,
มยฺหมฺปิ วจนํ อถิ ภารทฺวาช สุโณหิ เม’’ติ;

อาคตํ อิทญฺจ เตรสนิปาเต อาคตํ ผทนชาตกํ สธาย วุตฺตํฯ

รุกฺขาเจตนปโญฺห ปญฺจโมฯ

นวนฺนํ มหาราช อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนนฺติ อฏฺฐรูปาวจรสมาปตฺติเอกนิโรธสมาปตฺติวเสน นวนฺนํ อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนํฯ นิพฺพานสุตฺตกถายมฺปน ผลสมาปตฺติสมตฺตาย ปรินิพฺพานสมตฺตาย เตสํ ทฺวินฺนํ ทายกานํ อนุสฺสรเณ สมตฺตายาติ ตีหิ การเณหิเทฺว ปิณฺฑปาตา สมผลา วุตฺตาฯ

ทฺวิปิณฺฑปาตสมผลปโญฺห ฉฏฺฐฺโ ฯ

ปูเชถ นํ ปูชนียสฺส ธาตุํ เอวํ กิร โภ สคฺคมิโต คมิสฺสถาติ อิทํอเนกวณฺณวิมาเน วุตฺตํฯ

พุทฺธปูชาปโญฺห สตฺตโมฯ

อนิมิตฺตกตสทิสา'ติ อสลฺลกฺขนกตสทิสาฯ

อปาสนปปฏิกปโญฺห อฏฺฐโมฯ

ขีณาสวปโญฺห นวโมฯ

อุพฺพิลาวิตปโญฺห ทสโมฯ

มามโก'ติ มม สนฺตโก มม สาวโกฯ

การณา'ติ ปีฬนาฯ

สนฺนติวิโกปนนฺติ นามรูปสนฺตติวินาสนํ ธโมฺม หิ มหาราชอหึสาลกฺขโณ'ติ สกโล หิ สภาววจนธโมฺม อหึสาวจนลกฺขโณฯ อุทฺธตํ มหาราช จิตฺตํ นิคฺคเหตพฺพนฺติ โยคาวจเรหิ อุทฺธตํ จิตฺตํ ปสฺสทฺธิสมาธิอุเปกฺขาสโมฺพชฺฌเงฺคหิ นิคฺคเหตพฺพํ ปคฺคเหตพฺพนฺตี ปคฺคหทณฺฑสทิเสหิ ธมฺมวิจยวีริยปีติสโมฺพชฺฌเงฺคหิ ปคฺคเหตพฺพํฯ สติ ปน สพฺพถ ลีนุทฺธเจฺจสุอิจฺฉิตพฺพา? ''สตึ ขวาหํ ภิกฺขเวสพฺพถิกํ วทามี''ติ วจนโตฯ

สยงฺกเตนโสฆาตียตีติ โส โจโร อตฺตนา กเตน ทุจฺจริตกเมฺมนกตฺตุภฺเตน ปริฆาตียติฯ

อปิ จ ธมฺมานุสถิ อนุสาสียตีติ เอกํเสน ภควโต อนุสิฏฺฐิ ปณฺฑิตชเน อปราธิกมนุเสฺส อนุสาสยติ ธเมฺมน อนุวทาเปติฯ' นิคฺคเห นิคฺคหารหนฺติวจนโต วทโต ภควโต โทโส นถิติ อธิปฺปาโย'นิคฺคเห นิคฺคหารหนฺติ' อิทญฺจ ธเมฺมน นิคหนํ สธาย วุตฺตํ, น ปีฬนกมฺมํ สธาย วุตฺตนฺติ อิทํ เถเรน วตฺตพฺพํ กสฺมา นวุตฺตนฺติ เจ รโญฺญ รุจิยา อนนุกูลตฺตาฯ เถโร หิ ยถา ราชา กงฺขํ วินยิวา ธมฺมสภาวํ ชานาติ ตถา ปญฺหํ พฺยากโรตีติฯ ภควตา สเงฺขปวิถารเทสิตนเยน ตถา ตถา หิ ปญฺหํ ปกาเสติฯ เอส ยถา ยถาสฺส สทฺธมฺมเตชวิหตวิลยนขเณน มิลิทราชหทเย วิมติ ปยาตีติฯ

นิคฺคหปโญฺห เอกาทสโมฯ

ปณาเมสีติ ปพฺพาเชสิฯ

อปฺปติวตฺติโต'ติ อปฺปหีโณฯ

นิจฺฉุหตีติ นีหรติฯ

ถลํ อุสฺสาเทตี'ติ ถลฏฺฐาเน ราสึ กโรติฯ

ปริลียตี'ติ ปฏิลียิตุํ อรหติ

ปณามียตี’ติ ปณเมตุํ วา ปพฺพาเชตุํ วา อรหติฯ

ปณามนปโญฺห ทฺวาทสโมฯ

ทฺวาทสปญฺหวนฺตตติยวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

กมฺมาธิคฺคหิตสฺสาติ อภิภวนียมานสฺสฯ

โมคฺคลฺลาน นิพฺพานปโญฺห ปฐโมฯ

อถรโส’ติ ผลํ กถิตํฯ

ธมฺมรโส’ติ เหตุฯ

วิมุตฺติรโส’ติ นิพฺพานํฯ

อญฺญํ อาราเธตีติ สมตฺตการี ปริปุณฺณการี อญฺญํ อรหตฺตผลํ อาราเธติ, อตฺตโน สนฺตาเน นิปฺผาเทติฯ

สวรปุรํ อนุคต’นฺติ มนุสฺสชานปทปุรํ อนุปฺปตฺตํฯ

ปาติโมกฺขปิหิตปโญฺห ทุติโยฯ

อุจฺฉิชฺชตี’ติ ยํ เยน การเณน ภิกฺขุภาโว อุจฺฉิชฺชติฯ

อุภโต ปเกฺข’ติ มาตุปิตุปกฺขสงฺขาเต อุภโตปเกฺขฯ

มนุสฺสนฺตเรนา’ติ มนุสฺสสานเตฺตนฯ ฉนฺนญฺหิ นานตฺตํ อติวิย นานตฺตํ โหติฯ วุตฺตเญฺหตํ เวทสเถ-

> ‘‘วาชี วา มรณโลหานํ กฏฺฐปาสาณวาสสํ,
> นารีปุริสโคยานํ อนฺตรํ พหุตนฺตรนฺติ’’;

มุสาวาทตรปโญฺห ตติโยฯ

นิเมสนฺตรมฺปติ จกฺขุนิมฺมิสนกฺขณมฺปิฯ

> วาณิโช หถินาโค จ สากฏฺโก นิยามโก
> หิสโกฺก อุตฺตรเสตุ ภิกฺขุ เจว โพธิสโตฺต,
> อุตฺตรเสตุ ปฏิปนฺนโก ปุคฺคโล;
> เอเต อนาคตํ อฏฺฐ ชนา วิโลกิยา;
> วิกฺกยานาคตมโคฺค ติถํ ตีรมายุถิรํ
> อนาคตํ กุลมฺปิ จ อฏฺฐฏฺฐานา วิโลกิยา’ติ;

กุลวิโลกนปโญฺห จตุโถฯ

ยถาธมฺมํ กาเรตพฺพติอาปตฺติธมฺมํ วินเย ติฎฺฐติฯ ยถา ติฎฺฐติ, ตถา โส ภิกฺขุ สเงฺฆน กาเรตพฺพ, ตถา โพเธตพฺพฯ

อตฺตนิปาตนปโญฺห ปญฺจโมฯ

เนเต มหาราช คุณา ปุคฺคลสฺสาติ ปุคฺคลสฺส เอเต คุณา เอกาทสาทิสงฺขา น โหนฺติฯ เมตฺตา ภาวนาย เอว เอเต คุณาฯ เมตฺตาวิหาริ ปุคฺคลสฺส สํวิชฺชนฺตีติ อธิปฺปาโยฯ

ยสฺสาติ ยสฺส คุณสฺส เหตุฯ

อนฺตรธานมูลนฺนิติ ปกติสรีรสฺส อนฺตรธาน-ทิพฺพเภสชฺชรุกฺขมูลํฯ

อนฺตรธานสฺสา’ติ อนฺตรธานกรณสฺสฯ

ยนฺติ เยน คุเณนฯ

เมตฺตํ สมาปโนฺต’ติ อปฺปณาปฺปตฺตํ เมตฺตํ สมาปโนฺนฯ

เมตฺตาภาวนา หิตานมฺปิ อหิตานมฺปีติ หิตรหิตานมฺปิ สเตฺตสุ ผรณกเมตฺตาภาวนา สพฺพกุสลคุณาวหา สพฺพนิรวชฺชคุณานิสํสา’ว โหติฯ

สเพฺพสนฺติ สเพฺพสุ วิญฺญาณพเทฺธสุ สเตฺตสุ มหานิสํสา เมตฺตาภาวนา สมผรณวเสน ปณฺฑิเตหิ สํวิหชิตพฺพาฯ

สุวณฺณสามเมตฺตาวิหารปโญฺห ฉโฎฺฐฯ

นฎฺฐายิโก’ติ นฎฺฐธโนฯ

ยทา เทวทโตฺต สิคาโล อโหสิ ขตฺติยธมฺมํ, โส ยาวตา ชมฺพุทีเป ปเทสราชาโน เต สเพฺพ อนุยุเตฺต อกาสิฯ ตทา โพธิสโตฺต วิธุโร นาม ปณฺฑิโต อโหสีติ อิทํ ทุกนิปาเต สพฺพทาฐชาตกํ สธาย วุตฺตํฯ

ยถา ปณิหิตนฺติ ยถา อิจฺฉิตํ, ยถา ฐปิตํ วาฯ

โพธิสตฺตาธิกสมปโญฺห สตฺตโมฯ

สปโกฺข’ติ สปริวาโรฯ

มิตฺตสมฯ โน’ติ อตฺตนา สหชาต-สหชนาธิเกหิ มิเตฺตหิ สมนฺนาคโตฯ

อายูหโก’ติ ธนปุญฺญานํ อายูหโกฯ

สงฺคาหโก’ติ จตุหิ ทานาทิสงฺคหวตฺถูหิ จตุหิ ชนสงฺคาหเกหิ สงฺคาหโกฯ

สขิโล’ติ มธุรวจโน หทยงฺคมกณฺณสุขมฎฺฐวจโนฯ

หิเตสี อุปนิสฺสิตานนฺติ สตฺตาน นิสฺสาย วสนฺตานํ ปุคฺคลานํ ธนยสปญฺญาสงฺขาตหิตคเวสนสีโลฯ

ธนวา’ติ ถาวรชงฺคมสํหาริมองฺคสมอนุคามิธนสเงฺตหิ ปญฺจธเนหิ ธนวาฯ

อมราเทวินิมนฺตนปโญฺห อฎฺฐโมฯ

โอปตนฺตีติ อุปคจฺฉนฺติฯ

อรหนฺตสภายนปโญฺห นวโมฯ

โอกสฺสา’ติ อากฑฺฒิวา ปาคฺปเมยฺยกสฺสฯ (?)

สโกฺยปมาหรณปโญฺห ทสโมฯ

ทสปญฺหปฏิมณฺฑิตจตุถวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

เทฺว อถวเส’ติ เทฺว อานิสํเสฯ

พฺยตฺตสเงฺกตา’ติ ปากฎสเงฺกตา สุลภทสฺสนํ ทสฺสนกามานนฺติ สีลวนฺตานํ ทสฺสนกามานํ อุปาสโกปาสิกานํ สุลภทสฺสนํ สุเขน ลภิตพฺพํ สีลวนฺตทสฺสนํ ภวิสฺสติฯ

อนิเกตปโญฺห ปฐโมฯ

วนฺตสฺส…เป…. อาตุรสฺสา’ติ วนฺตสฺส เวเชฺชน วมาเปตพฺพสฺสฯ

วิริตฺตสฺส อโธวิรจิตสฺสฯ

อนุวาสิตสฺส ปสฺสาวมคฺคกตฺตพฺพสฺสอนุวาสกมฺมสฺส, อาตุรสฺส คิลานปุคฺคลสฺสฯ

อุทรสํยตปโญฺห ทุติโยฯ

พาหิรานํ อาคมานนฺติ’ติ ปิฎกตฺตยโต พาหิรานํฯ

อนุตฺตรภีสกฺกปโญฺห ตติโยฯ

มคฺคิยนฺติ คเวสิตพฺพํฯ

ตสฺสปกตนฺติ เตนอปรจกฺกวตฺตินา ปกตํฯ

โยนิยา ชนยิวา’ติ อตฺตโน ปสฺสาจมคฺคทฺวาเรน ชเนวาฯ

อนุปฺปนฺนมคฺคุปฺปาทนปโญฺห จตุโถฯ

วาชเปยฺยนฺติ สปฺปิอาทิวถุสงฺขาตํ วาชํ ปิวนฺติ เอถาติ วาชเปโยฺย, ตํ ราควเสน วิสญฺญินา’ติ ราคพเลน ปกติสฺญารหิเตน โลมสกสฺสปโพธิสเตฺตนฯ

รโตฺต ราควเสนา’ติ ปุตฺตาทิสุ รโตฺต ปุตฺตาทีนํ มงฺคลถาย ราคพเลน ปาณํ หนฺติฯ ภวตีห-

“รโตฺต ทุโฎฺฐ จ มูโฬฺห จ มานี ลุโทฺธ ตถา’ลโส,
ราชา จ ฆาตกา อฎฺฐ นาคเสเนน เทสิตา;”

โอนเมยฺยา’ติ ปาณํ ฆาเตยฺยฯ

สสมุทฺทปริยายนฺติ สสมุทฺทปริเกฺขปํฯ

โลมสกสฺสปปโญฺห ปญฺจโมฯ

โชติปาลฉทฺทนฺตปโญฺห ฉโฎฺฐฯ

กสฺสปพุทฺธกุฎิกาโอวสฺสนปโญฺห สตฺตโมฯ

พฺราหฺมณราชปโญฺห อฎฺฐโมฯ

คาถาภิคีตปโญฺห นวโมฯ

โนธมฺมเทสนจิตฺตนมนปโญฺห ทสโมฯ

ทสปญฺหปฎิมณฺฑิตปญฺจมวคฺควณฺณนาฯ

โอโนเชวา’ติ อุทกํ ปาเตวา

นมฺญาจริโยอถิปโญฺห ปฐโมฯ

สมฺปาทิกา’ติ สามํ อุทฺธํปถวิํ ปวตฺตี’ติ สมฺปาทิกาฯ อุทกสฺส อุปริ สมคมนํ นิพฺพตฺตีติ อโถฯ

ทฺวิพุโทฺธปฺปชฺชนปโญฺห ทุติโยฯ

มารพลนิสูทเน พุเทฺธ’ติ มารพลนิมฺมทฺทนสมเถ พุเทฺธฯ

เอโก มโนปสาโท พุธสรณคมนจิตฺตุปฺปาโทฯ

อณฺชลิปณาโม อณฺชลิปณมนมเตฺตน วทนากาโร

อุสฺสหเต ตารยิตุนฺติ อปายทุกฺขวธทุกฺขโต ตารยิตุํ สโกฺกติฯ

โคตมีทินฺนวถปโญฺห ตติโยฯ

อาราธโก โหติ ญายํ ธมฺมํ กุสลนฺติ มคฺคผลนิพฺพานสงฺขาตํ ญายํ กุสลธมฺมํ อาราธโก สมิชฺฌนโก โหติฯ

ปพฺพชฺชานิรถปโญฺห จตุโถฯ

ทุกฺกรกิริยานิรถกปโญฺห ปญฺจโมฯ

อิทเมถ การณนฺติ มนุสฺสานํ อิทํ นิฎฺฐาวจนํ เอถ อริยมคฺคอปาปุรณปพฺพชเน การณํ โหตีติ โยชนาฯ

สยนฺติ สาสนสฺส อตฺตนา ชินสาสนวิพฺภนฺตํ ปุคฺคลํ กึ โสเธสฺสติ?

นิพฺพิเสสา’ติสีลาทิคุณวิเสสรหิตาฯ

อกตปุญฺญา’ติ ปุพฺพชินสาสเนสุ ปพฺพชฺชาปุญฺญสฺส อกรเณน อกตปุญฺญาฯ

อเวมูฬฺหา ชินสาสเน’ติ สีลาทิคุณเวมูฬฺหภาวํ ปาปุณิตุํ อสมถาฯ

หีนายวตฺตนโทสปโญฺห ฉฎฺฐฯ

อรหนฺตกายิกทุกฺขเวทนาปโญฺห สตฺตโมฯ

ปาราชิกอชฺฌานปโญฺห อฎฺฐโมฯ

สงฺฆสมยํอนุปวิฎฺฐตายา’ติ สงฺฆสมยํ ปวิฎฺฐภาเวนฯ

ปพฺพชิตคิหีทุสฺสีลปโญฺห นวโมฯ

อุทกชีวปโญฺห ทสโมฯ

ทสปญฺหวนฺตฉฎฺฐวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

มหารชกฺขา’ติ ปญฺญามเย อกฺขิมฺหิ มหนฺตา ราคาทิรชา เอเตสนฺติ มหารชกฺขา อถ วา อกฺขํ เยสํ อตฺถีติ อกฺขาฯ มหนฺตํ ราคาทิรชํ เอเตสนฺติ มหาราชาฯ มหารชา จ เต อกฺขา จา ต มหารชกฺขาฯ มหารชา เอ มหารชกฺขา’ติปิ วตฺตุํ วฎฺฎติเยวฯ อิมสฺมึ ปจฺฉิมวิกเปฺป อกฺขส โทฺท นิรโถฯ

นิปฺปปญฺจปโญฺห ปฐโมฯ

วิสมโกฎฺฐสฺสา’ติ วิสมอนฺตสฺสฯ

ทุพฺพลคหณสฺสา’ติ อปฺปทุพฺพลนฺตรเทหิสฺสฯ

คิหีอรหนฺตปโญฺห ทุติโยฯ

มโคฺค ปิ ตสฺสมหิยา อนญฺญาโต’ติ มหิยา มโคฺค ตสฺส อทฺธิกสฺส อรหโต อนญฺญาโตฯ

อรหนฺตสติสโมฺมสปโญฺห ตติโยฯ

ตีณินถิปโญฺห จตุโถฯ

นถิธมฺมนฺติ อวิชหนสภาวํฯ

อถิธมฺมนฺติ วิชหนสภาวํฯ

อกมฺมชปโญฺห ปญฺจโมฯ

พีชชาตานี’ติ พีชวาสิโยฯ

กมฺมชปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

ยกฺขกุณปปโญฺห สตฺตโมฯ

อนาคเตสุปญฺญตฺติสิกฺขาปโญฺห นวโมฯ

สูริยตปนปโญฺห ทสโมฯ

ทสปญฺหวนฺตสตฺตมวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

ปุนเทว ลตาย พธิวา อทาสี’ติ อิทํชาตเก น ปากฏํฯ รโญฺญ ปรมฺปราคตวจนํ คเหวา วุตฺตํ สิยาฯ อปิ จ โพธิสโตฺต อตฺตโน สนฺติกํ อาคเต พธนา อมุญฺจิวา อชฺฌุเปกฺขิโต ปุนเทว ลตาย พธิวา อทาสิ วิย สญฺญาย วุตฺตํ สิยาฯ

รูฬฺรูฬสฺส ผรุสาติผรุสสฺส ภีมภีมสฺส ชูชกสฺส พฺราหฺมณสฺส สวเณ วตฺตมาโนฯ

ทารเกทารกทฺวเย โพธิสตฺตสฺส อทสฺสนํ คมิเต สติ โส โพธิสโตฺต สตธา วา สหสฺสธา วา โสกวเสนฯ

หทยํ น เอลิ น ผเลสิ อิทํ สตฺตมํ ทุกฺกรโต ทุกฺกรตรํ อโหสีติ โยชนาฯ

เวสฺสนฺตรปุตฺตทารทานปโญฺห ปฐโมฯ

ทุกฺกรการิปโญฺห ทุติโยฯ

โลกิยํ ภเนฺต นาคเสน โลกุตฺตเรน วิญฺญาปิตนฺติ โลกิกํ อถชาตํ วิย…เป….ตยา โลกุตฺตเรน อถชาเตน วิญฺญาปิตํฯ

ปาปพลปโญฺห ตติโยฯ

เปตปาปุณนกปุญฺญปโญฺห จตุโถฯ

ทิโพฺพ อโถ’ติ ทิพฺพสทิโส จ เอกนฺตทิโพฺพ จ อโถฯ

มิทฺธสมาปโนฺน’ติ ภวงฺควเสน นิทฺทํ อาปโนฺนฯ

กปิมิทฺธปเรโต’ติ กปินิทฺทาย สมนฺนาคโตฯ

โย กายสฺส โอนาโห’ติ นามกายสฺส จ รูปกายสฺส จ พธนากาโรฯ

ปติโยนาโห’ติ กมฺมํ กาตุํ อสมตฺถตาวเสน สมนฺตโต พธนากาโรฯ

โย มหาราช กปินิทฺทาปเรโต โวกิณฺณตา ชาครตี’ติ ยา กปินิทฺทาย ปีฬิตสฺส ปุคฺคลสฺส นิทฺทา โวกิณฺณกํ ชาครํ คติยา นิทฺทามิสฺสกชาครปวตฺตนํฯ

สุปินปโญฺห ปญฺจโมฯ

อการณมรณปโญฺห ฉโฏฺฐฯ

ปรินิพฺพุตปาฏิหาริยปโญฺห สตฺตโมฯ

อูนสตฺตวสฺสปโญฺห อฏฺฐโมฯ

สุขทุกฺขมิสฺสนิพฺพานปโห นวโมฯ

สภาวโต นตฺถิ’ติ กิญฺจิ โอปมฺมนิทสฺสนมตฺตํ สภาวโต สรูปโต นตฺถิฯ คุณโต ปน อนุปลิ โตฺต ทฺวิคุณโต กิญฺจิ โอปมฺมนิทสฺสนมตฺตํ สกฺกา ตุยฺหํ อุปทสฺสยิตุํ ปกาเสตุํฯ

ปทุมํ อุทกํ เนว อคทํ สาคโร ตถา

โภชนํ อากาส-มณิรตนวทนํ

สปฺปิมโณฺฑ คิริ วฏู ทสูปมา

เอกทฺวิติจตฺตาริ ปญฺจกทสกา ตีณิฯ

ปุน ตีณิ ปุน ตีณิ ปญฺจ คุณา ปณฺฑิเตหิ วิชานิยา

ตถ ปทุมสฺส อุทเก อนุปลิตฺตภาโว เอโก คุโณ นิพฺพานํ อนุปฺปวิโฏฺฐฯ

อุทกสฺส สีตลตา ปิปาสาวินยตา’ติ เทฺว คุณาฯ

อคทสฺส ปฏิสรณตา โรคอนฺตกรณตา อมตตา’ติ ตโย คุณาฯ

สมุทฺทสฺส กุณปสฺุญฺญตา สวนฺตีหิ อปูรณตา มหนฺตภูตาวาสตา อปริมิตวิจิตฺตปุปฺผสํกุสุมิตตา’ติจตฺตาโร คุณา โภชนสฺส อายุธารณตา พลวฑฺฒนตา วณฺณชนนตา ทรถวูปสมนตา ชิคจฺฉาทุพฺพลฺยปฏิวิโนทนตา’ติ ปญฺจคุณาฯ อากาสสฺส อชายนตา อชีรณตา อมียนตา อ จวนตา อนุปฺปชฺชนตา ทุปฺปสหตา อโจรหรณตา อนิสฺสิตตา วิหคคมนตา นิราวรณตา อนนฺตตา’ติ ทส คุณาฯ

มณิรตนสฺส กามททตา หาสการณตา อุโชฺชตกรณตา’ติ ตโย คุณาฯ

โลหิตจทนสฺส ทุลฺลภตา อสมคธตา สุชนปฺปสถตาติ ตโย คุณาฯ

สปฺปิมณฺฑสฺส วณฺณสมฺปนฺนตา คธสมฺปนฺนตา รสสมฺปนฺนตา’ติ ตโย คุณาฯ

คิริสิขรสฺส อจฺจุคฺคตตา อจลตา ทุรภิโรหตา พีชารูหณตา อนุนยปฏิฆวิปฺปมุตฺตตา’ตี ปญฺจคุณา นพฺพานํ อนุปฺปวิฏฺฐา’ติฯ

นิพฺพานานุปฺปวิฏฺฐคุณปโญฺห ทสโมฯ

เอเถวากิรา’ติ เอถ เอว ตยา สิกฺขิเต นิพฺพาเน อากิราหี’ติ อภิกโรหิ วา อยเมว วา ปาโฐฯ

อนีติโต’ติ อนีติภาวโต นิพฺพานํ ทฏฺฐพฺพํฯ เสเสสฺ’ปิ เอเสว นโยฯ

กุหียตี’ต วิมฺภยจิโตฺต โหติฯ

นิพฺพานสจฺฉิกรณปโญฺห ทฺวาทสโมฯ

ทฺวาทสปญฺหวนฺตอฏฺฐมวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

เมณฺฑกปเญฺห อฐมวคฺควณฺณนา สมตฺตาฯ

อนุมานปโญฺหฯ

กมฺมมูลํ คเหวานา’ติ ปุพฺพพุทฺธานํสนฺติเก กตกุสลมูลํ คเหวาฯ

ตโต มุจฺจถ วิมุตฺติยา’ติ ตโต เตน อารมฺมณกิณเนน ทส สญฺญาภาวนานุโยเคน วิมุตฺติยา สมุเจฺฉทวิมุตฺติยา วฏฺฏทุกฺขโต มุจฺจถฯ

อนิวายนฺตี’ติ อปฺปฏิวาตา หุวา วายนฺติฯ

สรณสีลนฺติ สรณคมนํ คเหวา คเหตพฺพํ ปญฺจสีลํฯ

ปญฺจุเทฺทสปริยาปนฺนนฺติ นิทานุเทฺทส-ปราชิกุเทฺทส-สงฺฆาทิเสสุเทฺทส-อนิยตุเทฺทส สงฺขาตํ ปญฺจุเทฺทสปริยาปนฺนํฯ

ปาติโมกฺขสํวรสีลนฺติ สตฺตวีสาธิกทฺวิสตปาติโมกฺขสํวรสีลํฯ

อุปาทายุปาทาย วิมุตฺตานนฺติ ตณฺหาทิฏฺฐิสงฺขาโตปเย อุปาทายุปาทาย วิมุตฺตานํ โสตาปนฺนสกทาคามิอนาคามีนํ

เคหชโน’ติ ทาสกมฺมกราทิโก เคเห ฐิตชโนฯ

ตถา พุทฺธํ โลกนฺทํ…เป… อุมฺม ทิสฺวา สเทวเก’ติ เอถ ตถา เอว อุมฺมิํ ทิสฺวา มหนฺตํ ธมฺมุมฺมิํ ญาณจกฺขุนา ทิสฺวา พุทฺธํ โลกนฺทํ อนุมาเนน อนุมานญาเณน กาตพฺพํ ญาตพฺพํฯ

สเทวเกโลเก ยถา ธโมฺม อุมฺมิวิปฺผาโร ตถา สเทวเก โลเกพุโทฺธ อโคฺค ภวิสฺสตี’ติ อนุมาเนน ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

มิคราชสฺสา’ติ จตุปฺปาทานํ มหนฺตภาเวน มิคราชสฺส หถิโนฯ

ปทนฺติ ธมฺมปทํฯ

ธมฺมราเชน คชฺชิตนฺติ พุทฺธสีหนาทวจนํ ธมฺมราเชน กถิตํฯ

อนุมาเนน ญาตพฺพํ พุโทฺธ จ มหโนฺต พุทฺธสีหนาโท จ มหโนฺต’ติ วิญฺญาตพฺพํฯ

ลคฺคํ ทิสฺวา ภุสํ ปงฺกํ กลลทฺทํ คตํ มหินฺติ ลคฺคํ ลคฺคาปนสมถํ มหนฺตํ ปงฺกญฺจ ทิสฺวา กลลทายกํ อุทกญฺจ คตํ มหิํ มหิยา คตํ ปวิฏฺฐํ ทิสฺวา ปณฺฑิตา มหาวาริกฺขโธ คโต ปวโตฺต’ติ อนุมาเนน ชานนฺติฯ

ชนนฺติ สาธุชนสมฺหํฯ

รชปงฺกสโมหิตนฺติ ราคาทิรชสงฺขาตปเงฺกหิ อโชฺฌถฏํ ปริโยนทฺธํฯ

วหิตํ ธมฺมนทฺธิยา’ติ ปริยตฺติปฏิปตฺติธมฺมนทฺธิยา วหิตํฯ

วิสฺสฏฺฐํ ธมฺมสาคเร’ติ นิพฺพานสงฺขาเต มหาสมุเทฺท ธมฺมนทฺธิยา วิสฺสฏฺฐํ วิสฺสชฺชิตํ ปเวสิตํฯ

ธมฺมามตคตํ ธมฺมามเต ปวตฺตํ สเทวกํ สพฺรหฺมกํ อิํ มหิํ มหิยา ฐิตํ อิมํ สาธุชนสมูหํฯ

ทิสฺวา ญาณจกฺขุนา ปสฺสิวาฯ

ธมฺมกฺขโธ มหา’คโต’ติ สมฺมาสมฺพุทฺธจรณสงฺขาโต จตุราสีติยา ธมฺมกฺขธสหสฺสานํ เทสิตตฺตา มหาธมฺมกฺขโธอาคโต ปวโตฺต’ติ อนุมานญาเณน ญาตพฺพนฺติ โยชนาฯ

อนุมานปโญฺห เอกาทสโมฯ (ธุตงฺคกถา)

กตเมน เต ปริยาเยน อนุโยคํ เต ทมฺมิ’ติ อนุโยคํ วํ ปุจฺฉิ อหํ พฺยากริสฺสามิฯ อนุโยควจนํ เต ตว กตเมน การเณน ทมฺมิฯ

วเมเวตํ พฺรูหีติ ราชวจนํ ภเนฺต นาคเสน วเมว ปริยายํ พฺรูหิฯ

เตนหี’ติ ตสฺมา ตว โสตฺกามตาย สเตน วา…เป….โกฏิสตสหเสฺสน วา ปริยายํ เต กถยิสฺสามีติ โยชนาฯ

ยา กาจิ กถา’ติ สมฺพโธ
อิธา’ติ อิมสฺมิํ ธุตงฺควรคุเณ,
อภิวุฏฺฐนฺติ วโสฺสทเกนอภิวุฏฺฐํ
สมฺปาทเก สตีติ ปฏิปาทเก ปุคฺคเล สติฯ

มยฺหํ ปุโฏฺฐ’ติ อิมสฺมึ ธูตงฺควรคุเณ ปริพฺยตฺตตาย เฉกตาย ปากฏาย พุทฺธิยา ยุตฺตการณปริทีปนํ สโมสริสฺสตีติฯ

วิชฏิตกิเลสชาลวฏู’ติ ตํ กิเลน สมุหปญฺจกฺขธวฏุฯ

ภินฺนภคฺคสงฺกุฏิตสญฺฉนฺนคตินิวารโณ’ติ อรหตฺตมคฺคผเลน ภินฺนภคฺคสงฺกุฏิตสญฺฉินฺนคตินิวารโณฯ

อภินีตวาโส’ติ อภิปุญฺญกาเมหิ อภิปถิตวาโส อภินีต ิริยาปถวาโส วาฯ

วิมุตฺติชฺฌายิตโตฺต’ติ อรหตฺตผลชฺฌานสมฺปยุตฺตจิโตฺต อจลทฬฺหภีรุตฺตาณฏฺฐานํ อารมฺมณกรณวเสน อุปคโตฯ

ธูตงฺคปญฺหกถาสงฺขาตโยคิกถา สมตฺตาฯ

จตุราสีติปญฺหปฏิมณฺฑิตเมณฺฑกปญฺหวณฺณนา สมตฺตาฯ

มิลิทปญฺหเมณฺฑกปเญฺหสุ สเพฺพ ปญฺหา สมฺปิณฺฑิตา ปญฺจสตฺตาธิกสตปญฺหา โหนฺติฯ องฺคคหณกถาย ปน นาธิกสตมาติกาสุ สตฺตสฏฺฐิมาติกา นิเทฺทสวเสนอวิสฺสชฺชิตาฯ เสสา’ รโญฺญ จตฺตาริ องฺคานิ คเหตพฺพานี’ติอาทิกา เอกูนจตฺตาฬีส มาติกา นิเทฺทสวเสน อวิสฺสชฺชิตา ยถ โปฺถเกสุ ทิสฺสนฺติ ตโต คเหตพฺพา เยวา’ติฯ

จตโสฺส ธมฺมเทสนาโย; ธมฺมาธิฏฺฐานา ธมฺมเทสนา, ธมฺมาธิฏฺฐานา ปุคฺคลเทสนา, ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ธมฺมเทสนา, ปุคฺคลาธิฏฺฐานา ปุคฺคลเทสนา’ติฯ ตาสุ ปุริมา ติโสฺส ธมฺมเทสนา อิธ คเณ ลพฺภนฺติ, จตุโถ น ลพฺภติฯ

อปรา’ปิ จุทฺทสวิธา เทสนา? อถสทสฺสน-คุณปริทีปน-นิคฺคห-สมฺปหํสนจริยาโวทานนิทสฺสน -ปุจฺฉาวิสชฺชน-อนุสาสน-ปุคฺคลวิโสธนอชฺฌาสยปริปูรณปเวณิ สทสฺสน-ปรปฺปวาทมทฺทโนปนิสฺสยปจฺจยนิทสฺสนตฺฏฺฐา-การสทสฺสนธมฺมสภา-วคุณาทิ-นิทสฺสนาการเทสนา’ติฯ

ตถ

ปจฺจยาการเทสนา’ติ ปจฺจยาการสุตฺตนฺต-สติปฏฺฐาน-สมฺมปฺป-ธาน-อิทฺธิปาท-อิทฺริยพล-โพชฺฌงฺคาทิสุตฺตนฺตสมฺพธาฯ

(อถสทสฺสนา) ปจฺจยาการปจฺจยถปรมถํ เทเสนฺตี ปวตฺตา ธมฺมเทสนา อถสทสฺสนา นามฯ

(คุณปริทีปนี)ฯ สุสีม-โคสาล-โคสิงฺคสมฺปสาทน-ปาสาทิก-ทสพล-โคตมก- มหาสีหนาทาทิสุตฺตนฺตสมฺพธ อตฺตคุณปรคุณ-สาสนคุณปริทีปนี คุณปริทีปนี นามฯ

(นิคฺคหเทสนา) สกลวินยปิฏกํ อาทึ กวา ยา กาจิ กิเลสปาปปุคฺคลนิคฺคหเทสนา เอสา นิคฺคหเทสนา นามฯ

(สมฺปหํสนา) ภยภีรุกานํ ปุคฺคลานํ ภยปฏิเสธนถาย อุปถมฺภชนน-มคฺคานิสํส-สีลโถมนาทิกา เทสนา สมฺปหํ-สนา นามฯ

(จริยาโวทานนิทสฺสนา) สกลชาตกํ อจฺฉิยสุตฺตํ อาทึ กวา เทฺวธาวิตกฺกโพธิราชกุมารสุตฺตาทิสมฺพธาเทสนา จริยาโวทานนิทสฺสนา นามฯ

(ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนา) อฏฺฐหิ ปริสาหิ ปุจฺฉิตานํ ปญฺหานํ วิสฺสชฺชนาปฏิสํยุตฺตา สกลสคาถวคฺคมาทึ กวา วมฺมิกสุตฺต-ปรายณสุตฺตาทิกา เทสนา ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนา นามฯ

(อนุสาสนา)ฯ อริยวํส-ปุญฺญาภิสท-ธุตงฺคานุสาสน-วตฺตานุสาสน-สมฺพธา เทสนา อนุสาสนา นามฯ

(ปุคฺคลวิโสธนา) ภยสทสฺสนเทสนาปฏิสํยุตฺตา เทวทูตอคฺคิกฺขโธปมาทิสุตฺตสมฺพธาปุคฺคลานํ สีลวตฺตาทิวิโสธนถาย วุตฺตา ปุคฺคลวิโสธนา นามฯ

(อชฺฌาสยปริปูรณา)ฯ ตวฏกนาฬัก-ปฏิปทา-ธมฺมทายาทสุตฺตาทิกา ปุคฺคลานํ สมถวิปสฺสนาปริปูรณถาย กถิตา อชฺฌาสยปริปูรณา นามฯ

(ปเวนิสทสฺสนกถา)ฯ พุทฺธวํส-มหาปทานสุตฺตาการา อตฺตโน จ ปเรสญฺจ อภินีหารมารพฺภ ปรินิพฺพานปริโยสานา ปเวนิสทสฺสนกถา นามฯ

(ปรปฺปวาทมทฺทนา)ฯ จริยาปิฏกมาทึ กวา มหาสีหนาท-จูลฺลสีหนาท-ธานาภิญฺญาสํวณฺณนา-ปฏิพทฺธา เทสนา ปรปฺปวาทมทฺทนา นามฯ

(อุปนิสฺสยปจฺจยนิทสฺสนา)ฯ ยถูปนิสฺสยา ทิสฺสมานา ทิสฺสมานกาเยน เทสนา อิติวุตฺตกมาทึ กตฺวา ธนิยสุตฺต-อรุณวติยสุตฺต-นทนปริยายสุตฺตาทิปฺปเภทาอุปนิสฺสาย– ปจฺจยนิทสฺสนา นามฯ

(ตุฏฺฐาการสทสฺสนา)ฯ สกโลทาน-สมฺปสาทนิย-สงฺคีติสุตฺตาทิกา เทสนา ตุฏฺฐาการสทสฺสนา นามฯ

(ธมฺมสภาวคุณนิทสฺสนา) ขธธาวายตนิทฺริยสจฺจปฏิจฺจ สมุปฺปาทมคฺคผลาทโย ธมฺมาวิภตฺตา ตํ ตถ สภาควิสภาคปริทีปิกา อภิธมฺมเทสนา จ ลกฺขณปริทีปิกา เย จเญฺญ ธมฺมาสลกฺขณธารณกา อตฺตโน สภาววเสน วุตฺตา เอสา ธมฺมสภาวคุณนิทสฺสนา นามฯ

อิเมหิ จุทฺทสวิเธหิ โลกคฺคนายกา ธมฺมํ เทเสนฺติ เตสญฺจ สาวกา’ติฯ

เตสุ ปจฺฉาวิสชฺชนา เทสนา อิธ ปากฏาฯ เสสา ยถารหํ อิธ คเหตพฺพา เยวาติฯ

(สาปตตฺติกถา)ฯ ทุวิธากถา อิมสฺมึ มิลิทปญฺหปฺปกรเณโหนฺติ สาปตฺติกถา จ อนาปตตฺติกถา จฯ ตถ ยํ เถเรน ภควโต วจนํ รโญฺญ สญฺญาปนถํ อาภตํ ตํสาปตฺติกถา นามฯ

(อนาปตฺติกถา)ฯ ยา เถเรน สกปฏิภาเนน วุตฺตา สา อนาปตฺติกถา นามฯ

วุตฺตเญฺหตํ ปทโสธมฺมสิกฺขาปทสฺส อฏฺฐกถายํ-’

เมณฺฑกมิลินฺทปเญฺหสุ เถรสฺส สกปฏิภาเนน อนาปตฺติฯ ยมฺปนรโญฺญ สญฺญาปนตฺถํ อาหรวา วุตฺตํ ตถ อาปตฺตี’ติ (เทฺว กถา) ปุน เทฺว กถา อิธ โหนฺติ สมฺมุติกถา จ ปรมตฺถกถา จฯ

(สมฺมุติกถา)ฯ ตถ สมฺมุติกถา นาม’ภเนฺต นาคเสน เวทคุ อุปลพฺภตี’ติอาทิกาฯ

ปรมตฺถกถา นาม’โย อุปฺปชฺชติ โส เอว โส’ติอาทิกาเตนาห?

ทฺเว สจฺจานิ อกฺขาสิ สมฺพุโทฺธ วทตํ วโร,
สมฺมุตึ ปรมตฺถญฺจ ตติยํ นูปลพฺภตี’ติฯ

ยมฺปุเพฺพ วุตฺตํ อนุมานกถา อุปมากถา’ติ, ตาสุ อุปมากถาย วิสุํ โกฏฺฐาสภาโว นตฺถิฯ มิลินฺทปญฺหเมณฺฑกปญฺหานํ อนฺตรนฺตรา ฐิตา โหติฯ อนุมานกถา ปน วิสุํ โกฏฺฐาสภาเวน โหตีติฯ

วิจเรถ อนุํ ปรเม ปรเม
สุชนสฺส สุขํ นยเน นยเน,
กฏุ โหติ ปธานรโต นรโต
อิธ โย ปน สารมเต รมเตฯ

ปกิณฺณกวจนวณฺณนา สมตฺตาฯ

ชาตกุทฺธรณํฯ

ชาตกุทฺธรณํ ปน เอวํ เวทิตพฺพํฯ เมณฺฑกปญฺหตติยวเคฺค ปญฺจ ปญฺจ ปญฺหาฯ

‘‘อเจตนํ พฺราหฺมณ อสุณนฺตํ…เป…. ปุจฺฉสิ ตํ กิสฺส เหตุ‘‘ติ อิทํจตุกฺกนิปาเต อาคตํ ปลาสชาตกํ สธาย วุตฺตํฯ กตมํ ตํ ชาตกนฺติ?’

อเจตนํ พฺราหฺมณา’ติ อิทํ สถา ปรินิพฺพานมเญฺจ นิปโนฺน อานทเถรํ อารพฺภ กเถสิฯ

‘‘โส ปายสฺมา รุกฺขเทวตา ปนา อหเมวา’’ติฯ

ปลาสชาตกํ สมตฺตํฯ

‘‘อิติ ผทนรุกฺขา’ปิ ตา เทวตา…เป…. ภารทฺวาช สุโณหิ เม’’ติ อาคตํฯ อิทญฺจ เตรสนิปาเตผทนชาตกํ สธาย วุตฺตํฯ กตมํ ตํ ชาตกนฺติ?

‘‘กุฐาริหโถ ปุริโส’ติ อิทํ สถา โรหิณีนทีตีเร วิหรโนฺต ญาตกานํ กลหํ อารพฺภ กเถสิ วนสเณฺฑ เทวตา อห’’นฺติฯ

ผทนชาตกํ ทุติยํ เตรสนิปาตํฯ

เมณฺฑกปญฺหจตุถวเคฺค เทวทตฺตโพธิสตฺตาธิกสมฺปเญฺห พาวีสติชาตกานิ อาคตานี’ติฯ

‘‘ภเนฺต นาคเสน, ตุเมฺห ภณถ? เทวทตฺตเอกนฺตกโณฺห เอกนฺตกเณฺหหิ ธเมฺมหิ สมนฺนคโต, โพธิสตฺต เอกนฺตสุเกฺกหิ ธเมฺมหิ สมนฺนคโต’ติฯ ปุน จ เทวทตฺต ภเว ภเว ยเสน จ ปเกฺขน จ โพธิสเตฺตน สมสโม โหติ กทาจิ อธิกตโร วา ยทา เทวทตฺต นคเร พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺตสฺส รโญฺญ ปุโรหิตปุตฺต อโหสิ, ตทา โพธิสตฺต ฉวกจณฺฑาโล วิชฺชาธโร, วิชฺชํ ปริชปิวา อกาเล อมฺพผลานิ นิพฺพเตฺตสิฯ เอถ ตาว โพธิสตฺต เทวทเตฺตน ชาติยา นิหีโน ยสสา จ นิหีโน …เป…. ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต ตาโป นาม ราชา อโหสิ ตทาโพธิสตฺต ตสฺส ปุตฺต ธมฺมปาโล นาม อโหสิ ตทา โส ราชา สกปุตฺตสฺส หถปาเทสีสญฺจ ฉิทาเปสิฯ ตถ ตาว เทวทตฺตเยว อุตฺตโร อธิกตโรฯ อเชฺชตรหิ อุโภ’ปิ สกฺยกุเล ชายิสุฯ โพธิสตฺต พุโทฺธ อโหสิ สพฺพญฺญุ โลกนายโกฯ เทวทตฺต อติเทวสฺส สาสเน ปพฺพชิวา อิทฺธึ นิพฺพเตฺตวา พุทฺธาลยํ อกาสิฯ กินฺนุ โข ภเนฺต นาคเสน ยํ มยา ภณิตํ ตํ สพฺพํ ตถํ อุทาหุ วิตถนฺติ? ‘‘อยมฺปน มิลิทรญฺญา ยานิ พาวีสติชาตกานิ นิสฺสาย ปุจฺฉิโต โหติ ตานิ มยา อุทฺธริวา อิธ กเถตพฺพานิฯ

ตถ จ,’ยทา จ เทวทตฺต นคเร พาราณสิยํ พฺรหฺมทตฺตสฺส รโญฺญ ปุโรหิตปุตฺต อโหสิ ตทา โพธิสตฺต ฉวกจณฺฑาโล อโหสิ วิชฺชาธโร วิชฺชํ ปริชปิวา อกาเล อมฺพผลานิ นิพฺพเตฺตสิฯ เอถ ตาว โพธิสตฺต เทวทตฺตโต ชาติยา นิหีโน ยสสา จ นิหีโนฯ ‘‘อิทมฺปน วจนํ เชตวนาราเม วิหรเนฺตน สถารา เตรสนิปาเต เทวทตฺตมารพฺภ กถิตํ อมฺพชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ เทวทตฺต หิ ‘‘อหํ พุโทฺธ ภวิสฺสามิ…เป…. จณฺฑาลปุตฺต อหเมวา’’ติฯ

เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํ อมฺพชาตกํ สธาย กถิตํ โหตีติ อิทํ รโญฺญ อาภตํ ปฐมํ ชาตกํฯ

‘‘ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต ราชา อโหสิ มหีปติ สพฺพกามสมงฺคี ตทา โพธิสตฺต ตสฺสูปโภโค อโหสิ หถินาโค สพฺพลกฺขณสมฺปนฺนํ ตสฺส จารุคติวิลาสํ อสหมาโน ราชา วธํ อิจฺฉเนฺต หถาจริยํ เอวมโวว? ‘‘อสิกฺขิโต เต อาจริย หถินาโค ตสฺส อากาสคมนํ นาม การณํ โหตี’’ติ ตถป ตาจ โพธิสตฺต เทวทตฺตโต ชาติยา นีหีโน, ลามโก ติรจฺฉานคโต’’ติฯ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรญฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตน สถารา เอกกนิปาเต เทวทตฺตมารพฺภกถิตํ ทุเมฺมธชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติ ธมฺมสภายํ ภิกฺขุ’อาวุโส เทวทตฺต …เป…. หถิ ปน อหเมวา’’ติ เอวเมตํ มิลิทรโญฺญ อิมํ ทุเมฺมธชาตกํ สธาย กถิตํ โหตีติฯ ทุติยํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต มนุโสฺส อโหสิฯ ปวเน นฏฺฐายิโก ตทา โพธิสตฺต มหาปถวินาม มกฺกโฏ อโหสิฯ เอถปิ ตาว ทิสฺสติ วิเสโส มนุสฺสสฺส จ ติรจฺฉานคตสฺส จฯ เอถปิ ตาว โพธิสตฺต เทวทตฺตโต ชาติยา นิหีโน’ติ อิมํ ปน วจนํ มิลิทรญฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตน สถารา ตึสนิปาเต เทวทตฺตสฺส สิลาปวิชฺฌนมารพฺภ กถิตํ มหากปิชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติ? ‘‘เตน หิ ธนุคฺคเห ปโยเชวา…เป…. กปิราชา อหเมวา’’ติ เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํมหากปิชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตีติฯ ตติยํ ชาตกํฯ

‘‘ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต มนุโสฺส โหติ โสณุตฺตโร นาม เนสาโท พลวา พลวตโร นาคพโล ตทาโพธิสตฺต ฉทฺทโนฺต นาม นาคราชา อโหสิฯ ตทา ลุทฺทโก ตํ หถินาคํ ฆาเตสิฯ ตถปิ ตาว เทวทตฺต อธิกตโร‘‘ติ อิทํ วจนํ มิลิทรญฺญา เชตวเน มหาวิหาเร วิหารเนฺตน สถารา ตึสนิปาเต เอกํ ทหรภิกฺขุนึ อารพฺภ กถิตํ ฉทฺทนฺตชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติ ตถ ภควตา วิถารโต เทสิตํ ฉทฺทนฺตชาตกํ ตํ มยา อิธ สเงฺขปโต อุทฺธริวา กเถตพฺพเมวฯ ‘‘สา กิร สาวถิยํ…เป…. สา ปน ภิกฺขุณี ปจฺฉา วิปสฺสิวา อรหตฺตํ ปตฺตา’’ติฯ เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํ ฉทฺทนฺตชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ จตุถาชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต มนุโสฺส อโหสิ วนจรโก อนิเกตวาสี ตทา โพธิสโตฺต สกุโณ อโหสิ ติตฺติโร มนฺตชฺฌายีฯ ตทา โส วนจรโก ตํ สกุณํ ฆาเตสิฯ ตถปิ ตาว เทวทโตฺต ชาติยา อธิกตโร’’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรญฺญา คิชฺฌกูเฏ วิหรเนฺตน สถารา นวกนิปาเต เทวทตฺตสฺส วธาย ปริสกฺกนํ อารพฺภ กถิตํ ททฺทรชาตกํ (ติตฺติรชาตกํ) สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘ตสฺมึ สมเย ธมฺมสภายํ กถํ สมุฎฺฐาเปสุํ…เป…. ติตฺติรปณฺฑิโต ปน อหเมวา’’ติฯ เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํ ททฺทรชาตกํ สธาย กถิตํ โหตีติฯ ปญฺจมชาตกํฯ

‘‘ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต กลาพุ นาม พาราณสิราชา อโหสิ ตทา โพธิสโตฺต ตาปโส อโหสิ ขนฺติวาทีฯ ตทา โส ราชา ตสฺสตาปสสฺส กุโทฺธ หถปาเท วํสกลีเร วิย เฉทาเปสิฯ ตถปิ ตาว เทวทโตฺตเยว อธิกตโร ชาติยา จ ยเสน จา’’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรญฺญา เชจวเน วิหรเนฺตน สถารา จตุกฺกนิปาเต เอกํ โกธนภิกฺขุํ อารพฺภ กถิตํ ขนฺติวาทิชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘สถา ปน ตํ ภิกฺขุํ กสฺมาวํ…เป…. ขนฺติวาทิตาปโสปน อหเมวา’’ติ เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํ ขนฺติวาทิชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตีติฯ ปฎฺฐชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต อโหสิ วนจโร ตทาโพธิสโตฺต นทิโย นาม วานริโท อโหสิฯ ตทาปิ โส วนจโร ตํ วานริทํ ฆาเตสิ สทฺธึ มาตรา กติฎฺฐภาติเกนปิฯ ตถปิ ตาว เทวทโตฺตเยวอธิกตโร ชาติยา‘‘ติ อิทํ ปน วจนํ มิลิทรญฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตนสถารา ทุกนิปาเต เทวทตฺตํ อารพฺภ กถิตํ จุลฺลนทิยชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘เอกทิวสญฺหิ ภิกฺขู ธมฺมสหายํ …เป. … สุปณฺณราชา ปน อหเมวา’’ติ เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํ ปณฺฑรชาตกํ สธาย ปรโตโฆสวเสน โพธิสโตฺต ปณฺฑรโก นาม นาคราช อโหสี’’ติ กถิตํ โหติ ตถาหิ อิมสฺมึ ชาตเก โพธิสโตฺต สุปณฺณราชา เยวา’ติฯ อฎฺฐมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต มนุโสฺส อโหสิปวเน ชฎิลโก ตทา โพธิสโตฺต ตจฺฉโก นาม มหาสูกโร อโหสิฯ ตถปิ ตาว เทวทโตฺตเยว ชาติยา อธิกตโร’’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรญฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สถารา ปกิณฺณกนิปาเต เทฺว มหลฺลเก เถเร อารพฺภ กถิตํ ตจฺฉกสูกรชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘มหาโกสโล ปน พิมฺพิสารสฺส ธิตรํ เทโนฺต…เป….รุกฺขเทวตา ปน อหเมวา’’ติฯ

เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํ ตจฺฉกสูกรชาตกํ สธาย ปรโตโฆสวเสน โพธิสโตฺต มหาตจฺฉกสูกโร นาม อโหสิติ กถิตํ ตถา หิ อิมสฺมึ ชาตเก โพธิสโตฺต รุกฺขเทวตาเยว อโหสีติฯ นวมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทาเทวทโตฺต เจติเยสุ สุรปริจโร นาม ราชา อโหสิ อุปริ ปุริสมเตฺต คคเน เวหาสงฺคโม, ตทา โพธิสโตฺต กปิโล นาม พฺราหฺมโณ อโหสิฯ ตถปิ ตาว เทวทตฺตสฺส ปถวิปฺปเวสมารพฺภ กถิตํ เจติยชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘ตสฺมิญฺหิ ทิวเส ภิกฺขู ธมฺมสหายํฯ เป-กปิล-พฺราหฺมโณ ปน อหเมวา’’ติ เอวเญฺจตํ มิลิทรญฺญา อิทํเจติยชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตีติฯ ทสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต มนุโสฺส อโหสิ สาโม นาม, ตทา โพธิสโตฺต รูรุนาม มิคราชา อโหสิฯ ตถปิ ตาว เทวทโตฺตเยว ชาติยา อธิกตโร’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรญฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สถารา เตรสกนิปาเต เทวทตฺตมารพฺภกถิตํ รูรูมคราชชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ โส กิร ภิกฺขูหิ’พหุปกาโร อาวุโส-เปรูรุมิโค ปน อหเมวา’’ติฯ เอวเมตํ มิลิทรญฺญา อิมํรูรุมิคชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตี’ติ เอกาทสมํ ชาตกํฯ

‘‘ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต มนุสฺส อโหสิ ลุทฺทโก ปวนจโร, ตทา โพธิสตฺต หถินาโค อโหสิ โส ลุทฺทโก ตสฺส หถินาคสฺส สตฺตกฺขตฺตุํ ทเนฺต ฉินฺทิวา หริ ตถปิ ตาว เทวทตฺตเยว โยนิยา อธิกตโร’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลินฺทรญฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สถารา เอกกนิปาเต เทวทตฺตมารพฺภ กถิตํ สีลวนาคราชชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ธมฺมสภายญฺหิ ภิกฺขู’อาวุโส เทวทตฺต…เป…. สีลวนาคราชา ปน อหเมวาติฯ

เอวเมตํ มิลินฺทรญฺญา อิมํ สีลวนาคราชชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตี’ติ ทฺวาทสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต สิคาโล อโหสิ ขตฺติยธโมฺม, โส ยาวตา ชมฺพุทีเป ปเทส ราชาโน เต สเพฺพ อนุยุเตฺต อกาสิ, ตทา โพธิสตฺต วิธุโร นาม ปณฺฑิโต อโหสิ ตถปิ ตาว เทวทตฺตเยว ยเสน อธิกตโร’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลินฺทรญฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตน สถารา ทุกนิปาเต เทวทตฺตมารพฺภ กถิตํ สพฺพทาฐชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘เทวทตฺต อชาตสตฺตุํ ปสาเทวา…เป…. ปุโรหิโต ปน อหเมวา’’ติฯ

เอวเมตํ มิลินฺทรญฺญา อิมํ สพฺพทาฐิก ชาตกํ สธาย วุตฺตํ ปรโตโฆสวเสน ‘‘โส ยาวตา ชมฺพุทีเป ปเทสราชาโน, เต สเพฺพ อนุยุเตฺต อกาสี’’ติ วุตฺตํ ตทา หิ โสน สเพฺพ ราชาโน อนุยุเตฺต อกาสี’ติฯ เตรสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต สถินาโค หุวา ลฏุกิกาย สกุณิกาย ปุตฺตเกฆาเตสิ, ตทา โพธิสตฺต’ปิ หถินาโค อโหสิ ยุถปติ ตถ ตาว อุโภ’ปิ สมสมา อเหสุนฺติ’ อิทมฺปน วจนํ มิลินฺทรญฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตน สถารา ปญฺจกนิปาเต เทวทตฺตมารรพฺภ กถิตํ ลฏุกิกชาตกํ สธายวุตฺตํ โหตี’ติ จุทฺทสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ‘‘ยทา เทวทตฺต ยโกฺข อโหสิ อธโมฺม นาม, ตทา โพธิสตฺตปิ ยโกฺข อโหสิ ธโมฺม นามฯ ตถปิ ตาว อุโภปิ สมสมา อเหสุนฺติ‘‘อิทํ ปน วจนํ มิลินฺทรญฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สถารา เอกาทสกนิปาเต เทวทตฺตสฺส ปถวิปฺปเวสมารพฺภ กถิตํ ธมฺมเทวปุตฺต ชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘ตทา ภิกฺขุ ธมฺมิสภายํ ธมฺมเทวปุโตฺต ปน อหเมว สมฺมาสมฺพุโทฺธ’’ติฯ เอวเมตํ มิลินฺทรโญฺญ อิมํ ธมฺมเทวปุตฺตชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตีติ ปณฺณรสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต นาวิโก อโหสิ, ปญฺจนฺนํ กุลสตานํ อิสฺสโร, ตทา โพธิสตฺตปิ นาวิโก อโหสิ ปญฺจนฺนํ กุลสตานํ อิสฺสโร ตถปิ ตาว อุโภปิ สมสมา’จ อเหสุนฺติ‘‘อิทมฺปน มิลินฺทรญฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สถารา ทฺวาทสกนิปาเต เทวทตฺตสฺส ปญฺจกุลสตานิ คเหวา นิรเย ปวิฏฺฐภาวมารพฺภ กถิตํ สมุทฺทวาณิชชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘โส หิ อคฺคสาวเกสุ ปริสํ คเหวา โสปณฺฑิตวฑฒฺกี นาม อหเมวา’’ติฯ เอวเมตํ มิลินฺทรรญฺญา อิมํ สมุทฺทวาณิชชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตี’ติฯ โสฬสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต สถวาโห อโหสิ ปญฺจนฺนํ สกฏสตานํ อิสฺสโร, ตทา โพธิสตฺตปิ สถวาโห อโหสิ ปญฺจนฺนํ สกฏสตานํ อิสฺสโรฯ ตถปิ ตาว อุโภปิ สมสมา อเหสุ’’นฺติ อิทมฺปนวจนํ มิลินฺทรญฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สถารา เอกกนิปาเต อนาถปิณฺฑิกสฺสสหายเกติถยสาวเก อารพฺภ กถิตํ อปณฺณก ชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตี’ติฯ สตฺตรสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทตฺต สาโข นาม มิคราชา อโหสิ, ตทา โพธิสตฺตปิ นิโคฺรโธ นาม มิคราชา อโหสิฯ ตถปิ ตาว อุโภปิ สมสมา อเหสุนฺติ ‘‘อิทมฺปน วจนํ มิลินฺทรญฺญา เชตวเน วิ

หรเนฺตน สตฺถารา เอกกนิปาเต กุมารกสฺสปมาตรํ ภิกฺขุณึ อารพฺภ กถิตํ นิโคฺรธมิคชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติ สา กิร ราชคหนคเร มหาวิภวสฺส เสฏฺฐิโน ธีตา อโหสิ นิโคฺรธมิคราชา ปน อหเมวา’’ติ เอว เมตํ มิลิทรณฺญา อิมํ นิโคฺรธมิคราชชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตี’ติฯ อฏฺฐารสมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต สาโข นาม เสนาปติ อโหสิ, ตทา โพธิสโตฺต นิโคฺรโธ นาม ราชา อโหสิฯ ตถปิ ตาว อุโภปิ สมสมา อเหสุนฺติ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรณฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตน สตฺถารา ทสกนิปาเต เทวทตฺตามารพฺภ กถิตํ นิโคฺรธชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘เอกทิวสณฺหิ ภิกฺขู นิโคฺรธชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหตี’ติฯ เอกุนวิสติมํ ชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ สทา เทวทโตฺต ขณฺฑหาโล นาม พฺราหฺมโณ อโหสิ, ตทา โพธิสโตฺต จโท นาม ราชกุมาโร อโหสิฯ ตถาปิ ตาว อเนน ขณฺฑหาโล อธิกตโร’ติ ‘‘อิทมฺปน วจนํ มิลิทรณฺญา คิชฺฌกูเฏ วิหรเนฺตน สตฺถารา ทสชาตเกเทวทตฺตมารพฺภ กถิตํ จทกุมารชาตกํ สธาย วุตฺตํ ตํ สเงฺขปโน ทสฺสยิสฺสามฯ ‘‘ตสฺส วตฺถุ สงฺฆเภทกฺขธเก อาคตเมว จทกุมาโร ปน อหโมวา’’ติ เอวเมตํ มิลิทรณฺญา อิมํ วทกุมารชาตกํ สธาย วุตฺตนฺติ วีสติมชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต พฺรหฺมทโตฺต นาม ราช อโหสิ, ตทา โพธิสโตฺต ตสฺส ปุโตฺต มหาปทุโม นาม กุมาโร อโหสิ, ตทา โสราชา สกปุตฺตํ โจรปฺปปาเต ขิปาเปสิฯ ยโต กุโตจิ ปิตา ปุตฺตานํ อธิกตโร อโหสิ วิสิโฏฺฐ, ตถปิ ตาว เทวทโตฺตเยว อธิกตโร’ติ อิทมฺปน เอวนํ มิลิทรณฺญา เชตวเน วิหรเนฺตน สตฺถารา ทฺวาทสกนิปาเต จิญฺจํ มาณวิกมารพฺภ กถิตํ มหาปทุมชาตกํ สธาย วุตฺตํฯ ‘‘ปฐมโพธิยณฺหิ ทสพลสฺส อหํ ตทา ราชปุโตฺต, เอวํ ธาเรถ ชาตกนฺติ, เอวเมตํ มิลิทรณฺญา อิมํ มหาปทุมชาตกํ สธาย ปุตฺตนฺติ เอกวีสติมชาตกํฯ

ปุน จ ปรํ ยทา เทวทโตฺต มหาปตาโป นาม ราชา อโหสิ, ตทา โพธิสโตฺต ตสฺส ปุโตฺต ธมฺมปาโล นาม กุมาโร อโหสิ, ตทา โส ราชา สกปุตฺตสฺส หถปาเท สีสญฺจ เฉทาเปสิฯ ตถปิ ตาว เทวทโตฺต เยจ อุตฺตโร อธิกตโร’’ติ อิทมฺปน วจนํ มิลิทรณฺญา เวฬุวเน วิหรเนฺตน สตฺถารา ปญฺจกนิปาเต เทวทตฺตสฺสวธปริสกฺกนมารพฺภ กถิตํ จุลฺลธมฺมปาลชาตกํ สธาย วุตฺตํ โหติฯ ‘‘อเถกทิวสํ ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ กถํ ธมฺมปาลกุมาโร ปน อหเมวา’’ติ เอวเมตํ มิลิทรณฺญา อิมํ จุลฺลธมฺมปาลชาตกํ สธาย วุตฺตนฺติ พาวีสติม ชาตกํ สมตฺตํฯ

อมฺพชาตก-ทุเมฺมธชาตกานิ มหากปิ-

ฉทฺทนฺต-ททฺทรญฺจาปิ ขนฺติวาทิกชาตกํ

จุลฺลนทิย-ปณฺฑรก-ตจฺฉสุกรชาตกํ

เจติยชาตกญฺจาปิ รูรุมิคิทชาตกํ

สีลวํ สพฺพทาฐญฺจ ลฏุกิกญฺจ อปณฺณกํ

นิโคฺรธมิค-นิโคฺรธ-จทกุมารชาตกํ

มหาปทุมกุมาร-ธมฺมปาลกชาตกํ

อิติ เอตานิ พาวีส ชาตกานิ ยถากฺกมํ

มิลิโท นามุปทาย นาคเสนสฺส อพฺรวีติฯ

เอวญฺจ โส ราชา อิมานิ ชาตกานิ สธาย กเถวา ปุนปิ เอวมาห? ‘‘ภเนฺต นาคเสน, อเชฺชกรหิ อุโภปิ สกฺยกุเลสุ ชายึสุฯ โพธิสโตฺตปิ พุโทฺธ อโหสิฯ สพฺพญฺญุ โลกนายโก, เทวทโตฺต ตสฺส เทวาติเทวสฺส สาสเน ปพฺพชิวา พุทฺธาลยํ อกาสิฯ กินฺนุโข ภเนฺต นาคเสน, ยํ มยา ภณิตํ ตํ สพฺพมฺปิ ตถํ อุทาหุ วิตถนฺติฯ’’

ชาตกุทฺธรณํ สมตฺตํฯ

คาถาสรูปํ

คาถาสรูปมฺปน เอวํ เวทิตพฺพํ?

มิลิโท นาม โส ราชา สาคลายมฺปุรุตฺตเม

อุปคญฺฉิ นาคเสนํ คงฺคา’ว ยถสาครํฯ

อาสชฺช ราชา จิตฺรกถี อุกฺกาธารํ ตโมนุทํ อปุจฺฉิ นิปุเณ ปเญฺห ฐานาฐานคเต ปุถู,

ปุจฺฉา วิสชฺชนา เจว คมฺภิรตฺถูปนิสฺสิตา

หทยงฺคมา กณฺณสุขา อพฺภุตา โลมหํสนา

อภิธมฺมวินโยคาฬฺหา สุตฺตชาลสมถิตา

นาคเสนกถา จิตฺรา โอปเมฺมหิ นเยหิ จ

ตถ ญาณมฺปณิธาย หาสยิวาน มานสํ

สุโณถ นิปุเณ ปเญฺห กงฺขาฐฐานวิทาฬเน’ติ

เตนาหุ?-

> พหุสฺสุโต จิตฺรกถี นิปุโณ จ วิสารโท,
> สามยิโก จ กุสโล ปฏิภาเน จ โกวิโท;
>
> เตปิ เตปิฏกา ภิกฺขู ปญฺจเนกายิกาปิ จ,
> จตุเนกายิกา เจว นาคเสนํ ปุรกฺขรุํ;
>
> คมฺภีรปโญฺญ เมธาวี มคฺคามคฺคสฺส โกวิโท,
> อุตฺตมถมนุปฺปโตฺต นาคเสโน วิสารโท;
>
> เตหิ ภิกฺขูหิ ปริวุโต นิปุเณหิ สจฺจวาทิภี,
> จรโนฺต คามนิคมํ สาคลํ อุปสงฺกมี;

สเงฺขยฺยปริเวณสฺมึ นาคเสโน ตทา วสี,
กเถติ โส มนุเสฺสหิ ปพฺพเต เกสรี ยถา'ติ;

จรเณน เจว สมฺปนฺนํ สุทนฺตํ อุตฺตเม ทเม,
ทิสฺวา ราชา นาคเสนํ อิทํ วจนมพฺรวิ;

กถิกา มยา พหู ทิฏฺฐา สากจฺฉา โอสฏา พหู,
น ตาทิสํ ภยํ อาสิ อชฺชตาโส ยถา มม;

นิสฺสํสยํ ปราชโย มม อชฺช ภวิสฺสติ,
ชโย'ว นาคเสนสฺส ยถา จิตฺตํ น สณฺฐิตนฺติ;

พาหิรคาถา

ยถา หิ องฺคสมฺภารา โหติ สโทฺท รโถ อิติ,
เอวํ ขเธสุ สเนฺตสุ โหติ สโตฺตติ สมฺมุติ;

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปเญฺญา จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวยํ,
อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ โส อิมํ วิชฏเย ชฏนฺติ;

อยมฺปติฏฺฐา ธรณีว ปาณินํ อิทญฺจ มูลํ กุสลาภิวุฑฺฒิยา,
มุขญฺจิทํ สพฺพชินานุสาสเน โย สีลกฺขโธ วรปาติโมกฺขิโย'ติ;

สทฺธาย ตรตี โอฆํ อปฺปมาเทน อณฺณวํ,
วีริเยน ทุกฺขํ อเจฺจติ ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ;

นาภินทามิ มรณํ นาภินทามิ ชีวิตํ,
กาลญฺจ ปฏิกงฺขามิ นิพฺพิสํ ภตโก ยถา;

นาภินทามิ มรณํ นาภินทามิ ชีวิตํ,
กาลญฺจ ปฏิกงฺขามิ สมฺปชาโน ปติสฺสโต;

ปฏิคเจฺจว ตํ กยิรา ยํ ชญฺญา หิตมตฺตโน,
น สากาฏิกจินฺตาย มนฺตา ธีโร ปรกฺกเม;

ยถา สากฏิโก นาม สมํ หิตฺวา มหาปถํ,
วิสมํ มคฺคมารุยฺห อกฺขภิโนฺน'ว ธายติ;

เอวํ ธมฺมา อปกฺกมฺม อธมฺมมนุวตฺติย,
มโท มจฺจุมุขมฺปโตฺต อกฺขจฺฉิโนฺน'ว โสจติ;

อลฺลวมฺมปฏิจฺฉโนฺน นวทฺวาโร มหาวโณ,
สมนฺตโต ปคฺฆรติ อสุจิ ปูติคธิโย'ติ;

มิลิทปเญฺห ฐิตา พาวีสติ คาถา สมตฺตาฯ

ภสฺสปฺปเวที เวตณฺฑี อติพุทฺธิวิจกฺขโณ,
มิลิโท ญาณเภทาย นาคเสนมุปาคมี;

วสโนฺต ตสฺส ฉายาย ปริปุจฺฉโนฺต ปุนปฺปุนํ,
ปภินฺนพุทฺธิ หุวาน โส’ปิ อาสิ ติเปฏโก;

นวงฺคํ อนุมชฺชโนฺต รตฺติภาเค รโหคโต,
อทฺทกฺขิ เมณฺฑเก ปเญฺห ทุนฺนิเวเฐ สนิคฺคเห;

ปริยายภาสิตํ อถิ อถิ สธาย ภาสิตํ,
สภาวภาสิตํ อถิ ธมฺมราชสฺส สาสเน;

เตสํ อถมวิญฺญาย เมณฺฑเก ชินภาสิเต,
อนาคตมฺหิ อทฺธาเนวิคฺคโห ตถ เหสฺสติ;

หท กถิมฺปสาเทตฺวา เฉชฺชาเปสฺสามิ เมณฺฑเก,
ตสฺส นิทฺทิฎฺฐมเคฺคน นิทฺทิสิสฺสนฺตฺยนาคเต;

วิสมํ สภยํ อติวาโต ปฎิจฺฉนฺนํ เทวนิสฺสิตํ,
ปโถ จ สงฺกโม ติถํ อเฎฺฐเต ปริวชฺชิยา;

รโตฺต ทุโฎฺฐ จ มูโฬฺห จ มานี ลุโทฺธ ตถา’ลโส,
เอกจินฺตี จ พาโล จ เอเต อถวินาสกา;

รโตฺต ทุโฎฺฐ จ มูโฬฺห จ ภีรุ อามิสจกฺขุโก,
อิถิ โสโณฺฑ ปณฺฑโก จ นวโม ภวติ ทารโก;

นเวเต ปุคฺคลา โลเก อิตฺตรา จลิตา จลา,
เอเตหิ มนฺติตํ คุยฺหํ ขิปฺปํ ภวติ ปากฎํ;

วเสน ยสปุจฺฉาหิ ติถวาเสน โยนิโส,
สากจฺฉา เสฺนหสํเสวา ปติรูปวเสน จ

เอตานิ อฎฺฐ ฐานานิ พุทฺธิวิสทการกา,
เยสํ เอตานิ สโมฺหนฺติ เตสํ พุทฺธิ ปภิชฺชติ;

ปูชียนฺตา อสมสมา สเทวมานุเสหิ เต,
น สาทิยนฺติ สกฺการํ พุทฺธานํ เอส ธมฺมตา’ติ

อยํ คาถา สาริปุตฺตเถเรน วุตฺตาฯ

อิเมหิ อฎฺฐิหิ ตมคฺคปุคฺคลํ
เทวาติเทวํ นรทมฺมสารถึ,
สมนฺตจกฺขุํ สตปุญฺญลกฺขณํ
ปาเณหิ พุทฺธํ สรณํ คโต’สฺมิ;

ชาลิํ กณฺหาชินํ ธีตํ มทฺทิเทวิํ ปติพฺพตํ,
จชมาโน นจินฺเตสิํ โพธิยาเยว การณา; (ชาตกคาถา)

น อนฺตลิกฺเข น สมุทฺทมชฺเฌ
น ปพฺพตานํ วิวรํ ปวิสฺส,
น วิชฺชติ โส ชคติปฺปเทโส
ยตฺถฏฺฐิตํ นปฺปสเหยฺย มจฺจุ;

กาเยน สํวโร สาธุ สาธุวาจาย สํวโร,
มนสา สํวโร สาธุ สาธุ สพฺพตฺถสํวโร;

อเจตนํ พฺราหฺมณ อสฺสุณนฺตํ
ชานํ อชานนฺตมิมํ ปลาสํ,
อารทฺธวีริโย ธุวมปฺปมตฺโต
สุขเสยฺยํ ปุจฺฉสิ กิสฺส เหตุ'ติ; (ชาตกคาถา)

อิติ ผทน รุกฺโข'ปิ ตาวเท อชฺฌภาสถ,
มยฺหมฺปิ วจนํ อตฺถิ ภารทฺวาช สุโณหิ เม'ติ; (ชาตกคาถา)

จุทสฺส ภตฺตํ ภุญฺชิวา กมฺมารสฺสา'ติ เม สุตํ,
อาพาธํ สมฺผุสี ธีโร ปพาฬฺหํ มารณนฺติกตฺติ

สตฺถวาโต ภยํ ชาตํ นิเกตา ชายตี รโช,
อนิเกตมสนฺถวํ เอตํ เว มุนิทสฺสนนฺติ; (ชินภาสิตา มินิเทน วุตฺตา)

สสมุทฺทปริยายํ มหิํ สาครกุณฺฑลํ,
น อิเจฺฉ สห นิทาย เอวํ สยฺห วิชานหีติ; (ชาตกคาถา โลมกสฺสเปน วุตฺตา)

วธิสฺสเมตนฺติ ปรามสนฺโต
กาสาวมทฺทกฺขิ ธชํ อิสีนํ,
ทุกฺเขน ผุฏฺฐสฺสุทปาทิ สญฺญา
อรหทฺธโช สพฺภิ อวชฺฌรูโป'ติ; (ชาตกคาถา ฉทฺทนฺตนาคราเชน วุตฺตา)

คาถาภิคีตเมฺม อโภชเนยฺยํ
สมฺปสฺสตํ พฺราหฺมณ เนส ธโมฺม,
คาถาภิคีตํ ปนุทนฺติ พุทฺธา
ธเมฺม สติ พฺราหฺมณ วุตฺติเรสา; (สุตฺตานิปาตคาถา ชินภาสิตา)

น เม อาจริโย อตฺถ สทิโส เม น วิชฺชติ,
สเทวกสฺมิํ โลกสฺมิํ นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโล'ติ; (ขธกคาถา ชินภาสิตา)

วิปุโล ราชคหิกานํ คิริเสฏฺฐ ปวุจฺจติ,
เสโต หิมวตํ เสฏฺโฐ อาทิโจฺจ อฆคามินํ;

สมฺโพฺท’ทธิ์ เสโฏฐ นกฺขตฺตานญฺจ จทิมา,
สเทวกสฺส โลกสฺส พุโทฺธ อโคฺค ปวุจฺจตีติ;

(เทฺว คาถา มาณวกเทวปุเตฺตน วุตฺตา นาคเสนเถเรน วุตฺตา)

เอโก มโนปสาโท สรณคมนํ อญฺชลิปฺปณาโม วา,
อุสฺสหเต ตารยิตุํ มารพลนิสูทเน พุเทฺธ’ติ; (อยํ คาถา สาริปุตฺตเถเรนาภตา)

อารหถ นิกฺขมถ ยุญฺชถ พุทฺธสาสเน,
ธุนาถ มจฺจุโน เสนํ นฬาคารํ’ว กุญฺชโร’ติ; (ชินภาสิตา มิลิเทน วุตฺตา)

โย สีล วา ทุสฺสีเลสุ ททาติ ทานํ
ธเมฺมน ลทฺธํ สุปสนฺน จิโตฺต,
อภิสทฺทหํ กมฺมผลํ อุฬารํ
ตํ เว ทานํ ทายกโต วิสุชฺฌตี’ติ; (อยํ นาคเสเนน อาภตา)

น เม เทสฺสา อุโภ ปุตฺตา มทฺที เทวี น อปฺปิยา,
สพฺพญฺญุตํ ปิยํ มยฺหํ ตสฺมา ปิเย อทาสหนฺติ;

สหสฺสคฺฆญฺหิ มํ ตาโต พฺราหฺมณสฺส ปิตา อทา,
อโถ กณฺหาชินํ กญฺญํ หถินญฺจ สเตน จา’ติ;

ชิคจฺฉาย ปิปาสาย อหินา ทโฏฐ วิเสน จ,
อคฺคิ อุทก สตฺตีหิ อกาเล ตถ มิยฺยติ;

อนุมานปเญฺห วุจฺจมานา อิมา คาถา สลฺลเกฺขตพฺพา?

พหุ ชเน ตารยิวา นิพฺพุโต อุปธิกฺขเย,
อนุมาเนนญาตพฺพํ’อถิ โส ทีปทุตฺตโม’ติ;

กมฺมมูลํ คเหตฺวาน อาปณํ อุปคจฺฉถ,
อารมฺมณํ กิณิวาน ตโต มุจฺจถ มุตฺติยาติ;

น ปุปฺผคโธ ปฏิวาตเมติ น จทนํ ตครมลฺลิกา วา,
สตญฺจ คโธ ปฏิวาตเมติ สพฺพา ทิสาสปฺปุริโส ปวาติ;

จทนํ ตครํ วาปิ อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี,
เอเตสํ คธชาตานํ สีลคโธ อนุตฺตโร;

อปฺปมโตฺต อย คโธ ยวายํ นครจทนี,
โย จ สีลวตํ คโธ วาต เทเวสุ อุตฺตโม’ติ;

กมฺมมูลํ ชนา ทวา คณฺหนฺติ อมตํ ผลํ,
เตน เต สุขิตา โหนฺติ เย กีตา อมตํ ผลนฺติ;

เย เกจิ โลเก อคทา วิสานํ ปฏิพาหกา,
ธมฺมาคทสมํ นถิ เอตํ ปิวถ ภิกฺขโว’ติ;

เย เกจิ โอสธา โลเก วิชฺชนฺติ วิวิธา พหู,
ธโมฺมสธ สมํ นถิ เอตํ ปิวถ ภิกฺขโว’ติ;

ธโมฺมสธํ ปิวิวาน อชรามรณา สิยุํ,
ภาวยิวา จ ปสฺสิวา นิพฺพุตา อุปธิกฺขเย’ติ;

พฺยาธิตํ ชนตํ ทิสฺวา อมตาปณํ ปสารยี,
กเมฺมน ตํ กิณิวาน อมตมาเทถ ภิกฺขโว’ติ;

เอวรูปานิ สีลานิสนฺติ พุทฺธสฺส อาปเณ,
กเมฺมน ตํ กิณิวาน รตนํ โว ปิลธถา’ติ;

สมาธิรตนมาลสฺส กุวิตกฺกา น ชายเร,
น จ วิกฺขิปฺปเต จิตฺตํ เอตํ ตุเมฺห ปิลธถา’ติ;

ปญฺญารตนมาลสฺส น จิรํ วตฺตเต ภโว,
ขิปฺปํ ผเสฺสติ อมตํ น จ โส โรจเต ภเว’ติ;

มณิมาลาธรํ เคหชโน สามิํ อุทิกฺขติ,
วิมุตฺติรตนมาลนฺตุ อุทิกฺขนฺติ สเทวกา’ติ;

เยน ญาเณน พุชฺฌนฺติ อริยา กตกิจฺจตํ,
ตํ ญาณรตนํ ลทฺธุํ วายเมถ ชิโนรสา’ติ;

ปฏิสมฺภิทา กิณิวานญาเณน ผสฺสเยยฺย โย,
อสมฺภีโต อนุพฺพิโคฺค อติโรจติ สเทวเก’ติ;

โพชฺฌงฺครตนมาลสฺส อุทิกฺขนฺติ สเทวกา,
กเมฺมน ตํ กิณิวาน รตนํ โว ปิลธถา’ติ;

อายุ อาโรคตา วณฺณํ สคฺคํ อุจฺจากุลีนตา,
อสงฺขตญฺจ อมตํ อถิ สพฺพาปเณ ชิเน;

อเปฺปน พหุเกนาปิ กมฺมมูเลน คยฺหติ,
กิณิวา สทฺธามูเลน สมิทฺธา โหถ ภิกฺขโว;

ภวตีห-

วีตราคา วีตโทสา วีตโมหา อนาสวา,
วีตตณฺหา อนาทานา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

อารญฺญกา ธูตธรา ธายิโน ลูขจีวรา,

วิเวกาภิรตา ธีรา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต’ติ;

เนสชฺชิกา สถติกา อโถ’ปิ ฐานวงฺกมา,
ปํสุกูลธรา สเพฺพ ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

ติจีวรธรา สเพฺพ จมฺมขณฺฑจตุถกา,
รตา เอกาสเน วิญฺญุ ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

อปฺปิจฺฉา นิปกา ธีรา อปฺปาหารา อโลลุปา,
ลาภาลาเภน สนฺตุฎฺฐา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

ธายี ธานรตา ธีรา สนฺตจิตฺตา สมาหิตา,
อากิญฺจญฺญํ ปถยานา ธมฺมนคเร วสนฺตี เต;

ปฎิปนฺนา ผลฎฺฐา จ เสกฺขา ผลสมงฺคิโน,
อาสึสกา อุตฺตมถํ ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

โสตาปนฺนา จ วิมลา สกทาคามิโน จ เย,
อนาคามี จ อรหโนฺต ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

สติปฎฺฐานกุสลา โพชฺฌงฺคภาวนารตา,
วิปสฺสกา ธมฺมธรา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

อิทฺธิปาเทสุ กุสลา สมาธิภาวนารตา,
สมฺมปฺปธานมนุยุตฺตา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

อภิญฺญาปารมิปฺปตฺตา เปตฺติเก โคจเร รตา,
อนฺตฬิกฺขมฺหิ จรณา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

โอกฺขิตฺตจกฺขุ มิตภาณี คุตฺตทฺวารา สุสํวุตา,
สุทนฺตา อุตฺตเม ทเม ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

เตวิชฺชา ชฬภิญฺญา จ อิทฺธิยา ปารมึ คตา,
ปญฺญาย ปารมิปฺปตฺตา ธมฺมนคเร วสนฺติ เต;

ยถาปิ นครํ ทิสฺวา สุวิภตฺตํ มโนรมํ,
อนุมาเนน ชานนฺติ วฑฺฒกิสฺส มหตฺตนํ;

ตเถว โลกนาถสฺส ทิสฺวา ธมฺมปุรํ วรํ,
อนุมาเนน ชานนฺติ อถิ โส ภควา อิติ;

อนุมาเนนชานนฺติ อูมึ ทิสฺวาน สาคเร,
ยถา’ยํ ทิสฺสเต อูมี มหโนฺต โส ภวิสฺสติ;

ตถา พุทฺธํ โสกนุทํ สพฺพถมปราชิตํ,

ตณฺหกฺขยมนุปฺปตฺตมฺภวสํสารโมจนํ;

อนุมาเนน ญาตพฺพํ อูมึ ทิสฺวา สเทวเก,
ยถา ธมฺมุมิวิปฺผโร อโคฺค พุโทฺธ ภวิสฺสติ;

อนุมาเนน ชานนฺติ ทิสฺวา อจฺจุคฺคตํ คิรึ,
ยถา อจฺจุคฺคโต เอส หิมวา โส ภวิสฺสติ;

ตถา ทิสฺวาธมฺมคิรึ สีตีภุตํ นิรูปธึ,
อจฺจุคฺคตํ ภควโต อจลํ สุปฺปติฏฺฐิตํ;

อนุมาเนน ญาตพฺพํ ทิสฺวาน ธมฺมปพฺพตํ,
ตถา หิ โส มหาวีโร อโคฺค พุโทฺธ ภวิสฺสติ;

ยถาปิ คชราชสฺส ปทํ ทิสฺวาน มานุสา,
อนุมาเนนชานนฺติ มหา เอส คโช อิติ;

ตเถว พุทฺธนาคสฺส ปทํ ทิสฺวา วิภาวิโน,
อนุมาเนน ชานนฺติ อุฬาโร โส ภวิสฺสติ;

อนุมาเนนชานนฺติ ภีเต ทิสฺวาน กุมฺมิเค,
มิคราชสฺส สเทฺทนภีตา’เม กุมฺมิคา อิติ;

ตเถว ติถิเย ทิสฺวา วิถเทฺธ ภีตมานเส,
อนุมาเนน ญาตพฺพํ ธมฺมราเชน คชฺชิตํ;

นิพฺพุตํ ปถวึ ทิสฺวา หริตปตฺตํ มโหทกํ,
อนมาเนน ชานนฺติ มหาเมเฆน นิพฺพุตํ;

ตเถวิมํ ชนํ ทิสฺวา อาโมทิตปโมทิตํ,
อนุมาเนน ญาตพฺพํ ธมฺมราเชน ตปฺปิตํ;

ลคฺคํ ทิสฺวา ภิสํ ปงฺกํ กลลทฺทคตํ มหึ,
อนุมาเนน ชานนฺติ วาริกฺขโธ มหา คโต;

ตเถวิมํ ชนํ ทิสฺวา รโชปกฺขสมาหิตํ,
วหิตํ ธมฺมนทิยา วิสฺสฏฺฐํ ธมฺมสาคเร;

ธมฺมามตคตํ ทิสฺวา สเทวกมิมํ มหึ,
อนุมาเนน ญาตพฺพํ ธมฺมกฺขโธ มหา คโต;

อนุมาเนน ชานนฺติ ฆายิวา คธมุตฺตมํ,
ยถา’ยํ วายตี คโธ เหสฺสนฺติ ปุปฺผิตา ทุมา;

ตเถวายํ สีลคโธ ปวายติ สเทวเก,

อนุมาเนน ญาตพฺพํ อถิ พุโทฺธ อนุตฺตโร’ติ;

อนุมานปญฺหํฯ

ปสฺสตารญฺญเก ภิกฺขู อโชฺฌคาเฬฺห ธุเต คุเณ,
ปุน ปสฺสติ คิหิ ราชา อนาคามิผเล ฐิเต;

อุโภ’ปิ เต วิโลเกวา อุปฺปชฺชิ สํสโย มหา,
พุเชฺฌยฺย เจ คิหิธเมฺม ธุตงฺคํ นิปฺผลํ สิยา;

ปรวาทิวาทมถนํ นิปุณํ ปิฏกตฺตเย,
หท ปุเจฺฉ กถิเสฎฺฐํ โส เม กงฺขํ วิโนสฺสตี’ติ

เมณฺฑกปเญฺห ฐิตา ทฺวาสีติ คาถา สมตฺตาฯ

มิลิทปฺปกรเณ สพฺพา คาถา สมฺปิณฺฑิตา จตฺราธิกสตคาถา โหนฺติฯ

มิลิทปฺปกรเณ สพฺพคาถาสรูปคหณํ สมตฺตํฯ

สํขฺยาสรูปํ

สงฺขฺยาสรูปํ ปน เอวํ เวทิตพฺพํฯ เอก-ทฺวิ-ติ-จตุ-ปญฺจ-ฉ-สตฺต-อฎฺฐ-นว-ทส-เอกาทส-ทฺวาทส- เตรส-จุทฺทส-โสฬส-สตฺตรส-อฎฺฐารส-เอกูนวีสติ-ปญฺจวีสติ-อฎฺฐวีสติ-ตึสา -ฉสฎฺฐิ-ทิยฑฺฒสตนฺติ ปญฺจวีสติวิธา สงฺขฺยาฯ ตถ พุโทฺธ เอโก, ปถวิ เอกา, สมุโทฺท เอโก, สิเนรุ เอโก, เทวโลโก เอโก, พฺรหฺมโลโก เอโก’ติ ฉ เอกกา มิลิทปฺปกรเณ อาคตาฯ

เทฺว อถวเส สมฺปสฺสมานา ภควตา วิหารทานํ อนุญฺญาตํ? วิหารทานํ นาม สพฺพพุเทฺธหิ วณฺณิตํ อนุมตํ โถมิตํ ปสถํ วิหารทานํ ทวา เทวมนุสฺสา ชาติชราพฺยาธิมรเณหิ มุจฺจิสฺสนฺติฯ วิหาเร สติ ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย วา กโตกาสา ทสฺสนกามานํ สุลภทสฺสนํ ภวิสฺสนฺตี’ติฯ

เทฺว อถวเส ปฏิจฺจ สพฺพพุทฺธา อตฺตนา นิมฺมิตํ จตุปจฺจยํ น ปริภุญฺชนฺติ? อคฺคทกฺขิเณโยฺย สถา’ติ พหู เทวมนุสฺสา จตุปจฺจยํ ทตฺวา ทุกฺขา มุจฺจิสฺสนฺติฯ พุทฺธา ปฏิหาริยํ กวา ชีวิตวุตฺตึ ปริเยสนฺตี’ติ ปรูปวาทโลปนถญฺจาติฯ

เทฺว อกมฺมชา อเหตุชา อนุตุชา? อากาโส นิพฺพานญฺจา’ติ

เทฺว อถวเส สมฺปสฺสมาเนน เวสฺสนฺตเรน รญฺญา เทฺว ปุตฺตา ทินฺนา? ทานปโถว เม น ปริหายิสฺสติ, อิเม กุมารา มูลชลาหารภุญฺชนทุกฺขโต มุจฺจิสฺสนฺตี’ติฯ

อุทกสฺส เทฺว คุณา นิพฺพานํ อนุปฺปวิฎฺฐา? สีตลภาโว, ปีตสฺส ฆมฺมวินยนภาโว จา’ติฯ

อสติยา อชานเนน จา’ติ ทฺวีหิ การเณหิ อาปตฺตึ อาปชฺชนฺตี’ติ ฉ ทุกา อาคตาฯ

สีเตน อุเณฺหน อติโภชเนนา’ติ ตีหิ อากาเรหิ ปิตฺตํ กุปฺปติฯ

สีเตน อุเณฺหน อนฺนาปาเนน จา’ติ ตหี อากาเรหิ เสมฺหํ กุปฺปติฯ

พุทฺธวํสตาย ธมฺมครุกตาย ภิกฺขุภุมิมหนฺตตายา’ติ ตีหิ การเณหิ ปาติโมกฺขํ ปฏิจฺฉนฺนํ การาเปติฯ

อคทสฺส ตโย คุณา นิพฺพานํ อนุปฺปวิฏฺฐา? คิลานกานํ ปริสรณํ โรควินาสนํ อมตกรณนฺติฯ

มณิรตนสฺส ตโย คุณา นิพฺพานํ อนุปฺปวิฏฺฐา? สพฺพกามททํ นหาสกรํ อุโชฺชตกรนฺติฯ

รตนจทนสฺส ตโย คุณา? วณฺณสมฺปโนฺน คธสมฺปโนฺน รสสมฺปโนฺน’ติ สตฺต ติกา วุตฺตาฯ

สปฺปิมณฺฑสฺส ตโย คุณา? วณฺณสมปโนฺน, คธสมฺปโนฺน, รสสมฺปโนฺน’ติ สตฺตติกา วุตฺตา ทิฏฺฐธมฺมผาสุวิหารตาย อนวชฺชคุณพหุลตายอเสสอริยวีถิภาวโต สพฺพพุทฺธปสถตายาติ อิเม จตฺตาโร อถวเส สมฺปสฺสมานา พุทฺธา ปฏิสลฺลานํ เสวนฺติฯ

นินฺนตาย ทฺวารตาย จิณฺณตาย สมุทาจริตตฺตาติ จตุหิ อากาเรหิ มโนวิญฺญาณํ ทฺวิปญฺจวิญฺญาเณ อนุปวตฺตติฯ

กมฺมวเสน โยนิวเสน กุลวเสน อายาจนวเสนา’ติ จตุนฺนํ สนฺนิปาตานํ วเสน คพฺภสฺสาวกฺกนฺติ โหติฯ

อทิฏฺฐนฺตราโย, อุทฺทิสฺสกตสฺส อนฺตราโย, อุปกฺขฏนฺตราโย ปริโภคนฺตราโย’ติ จตฺตาโร อนฺตรายา เตสุ อทิฏฺฐนฺตราโย ภควโต อถิ, เสสา ตโย นถิ, อุทฺทิสฺสกตสฺส พฺยามปฺปภาย สพฺพญฺญุตญาณสฺส ชีวิตสฺส จา’ติ จตุนฺนํ อนฺตรายาภาวาฯ

อพฺภา, มหิกา, เมโฆ, ราหุ จา’ติ จตฺตาโร สูริยโรคา สมุทฺทสส จตฺตาโร คุณา? กุณเปหิ อสํวาสิยภาโว, นทีหิ อปูรณตา, มหาภุตาวาสตา, วิจิตฺตปุปฺผสมากิณฺณตา’ติฯสตฺต จตุกฺกา วุตฺตาฯ

๕. ภุมิมหนฺตตา, ปริสุทฺธวิมลตา, ปาเปหิอสํวาสิยตา, ทุปฺปฏิวิชฺฌตา, พหุวิธสํวรรกฺขิยตา’ติ สาสนสฺส อิเม อตุลฺยา ปญฺจ คุณา วตฺตนฺติ ปกาสนฺติฯ

โภชนสฺส ปญฺจ คุณา นิพฺพานํ อนุปฺปวิฏฺฐา? อจฺจุคฺคตตา, อจลตา ทุรธิโรหณตา พีชารูหณตา โกปานุนยวิวชฺชนตา’ติฯ

อาหจฺจปเทน รเสน อาจริยวํสตาย อธิปฺปายาการตาย ญาณุตฺตรตายา’ติ อิเมหิ ปญฺจคุเณหิ อโถ ปฏิคฺคเหตโพฺพ จา’ติ จตฺตาโร ปญฺจกา วุตฺตาฯ

๖. เสนาปติ, ปุโรหิโต, อกฺขทโสฺส, ภณฺฑาคาริโก, ฉตฺตคาโห, ขคฺคคาโห อมโจฺจ’ติ ฉ อมจฺจา คณียนฺติฯ เวปุโลฺล ราชคหิยานํ พุโทฺธ อโคฺค ปวุจฺจตี’ติ ฉ อคฺคาฯ มาณวคามิกเทวปุเตฺตน วุตฺตคาถา นาคเสเนน อาหริวา วุตฺตาฯ

วาติโก, ปิตฺติโก, เสมฺหิโก, เทวตูปสํหารโต, สมุทาจิณฺณโต, ปุพฺพนิมิตฺตโต’ติ ฉ ชนา สุปินํปสฺสนฺตี’ติ ตโย ฉกฺกา วุตฺตาฯ

๗. ปุถุชฺชนจิตฺตํ, โสตาปนฺนจิตฺตํ, สกทาคามิจิตฺตํ, อนาคามิจิตฺตํ, อรหนฺตจิตฺตํ, ปเจฺจกพุทฺธจิตฺตํ, สมฺมาสมฺพุทฺธจิตฺตนฺติ สตฺต จิตฺตวิมุตฺติโยฯ

นารโท, ธมฺมนฺตรี, อํคีรโส, กปิโล, กณฺฑรคฺคิสาโม, อตุโล, ปุพฺพกจฺจายโน’ติ สตฺต อาจริยา โอวาทการกาฯ

> ‘‘ชิฆจฺฉาย, ปิปาสาย, อหินา ทโฎฺฐ, วิเสน จ,
> อคฺคี-อุทก-สตฺตีหิ อกาเล ตตฺถ มิยฺยตี’’ติ;

อิเม สตฺต ชนา อกาลมรณิกา นามา’ติ ตโย สตฺตกา วุตฺตาฯ

๘. วิสมํ สภยํ …เป…. อเฎฺฐเต ปริวชฺชิยา’ติ อิมานิ อฎฺฐฎฺฐานานิ ปณฺฑิเตหิ ปริวชฺชนียานีติ ปริวชฺชนียฎฺฐานฎฺฐกํ นามฯ

รโตฺตทุโฎฺฐ …เป…. เอเต อถวินาสกา’ติ อิทํ อถวินาสกฎฺฐกํ นามฯ

วเสน ยสปุจฺฉาหิ …เป…. เตสํ พุทฺธิ ปภิชฺชตี’ติ อิทํ พุทฺธิวิสทกรณฎฺฐกํ นามฯ

กาลํ เทสํ ทีปํ กุลํ ชเนตฺติมายุํ มาสํ เนกฺขมฺมํ วิโลเกตี’ติ อิทํ โพธิสเตฺตน วิโลกิยฎฺฐกํ นามฯ

> ‘‘วิกฺกยานาคตมโคฺค ติถํ ตีรํ อายุถิรํ;
> อนาคตํ กุสลํวา’ติ อฎฺฐฎฺฐานา วิโลกิยา’’ติ;

อิทํ อนาคตวิโลกิยฎฺฐกํ นามฯ

> ‘‘วาณิโช หถินาโค จ สากฎิโก นิยามโก
> ภิสโกฺก อุตฺตรเสตุ ภิกฺขุ เจว ชินงฺกุโร,
> เอเต อฎฺฐ อนาคเต อฎฺฐ ชนา วิโลกิยา’’ติ;

อิทํ วิโลกิยฎฺฐกํ นามฯ

รโตฺต ทุโฎฺฐ’จ มูโฬฺห จ มานี ลุโทฺธ ตถา’ลโส ราชา จ ฆาตกา อฎฺฐ นาคเสเนน เทสิตา’ติอิทํ ฆาตกฎฺฐกํ นามฯ

วาต ปิเตฺตน เสเมฺหน …เป…. อกาเล ตถ วิยฺยตี’ติ อิทํ อกาลมรณการณฎฺฐกํ นามฯ

น วา อโถ อนุสาสิตโพฺพ, น ราคุปสํหิตํ จิตฺตํ น โทสูปสํหิตํ จิตฺตํ น โมหูปสํหิตํ จิตฺตํ อุปฎฺฐาเปตพฺพํ, ทาสกมฺมกรโปริเสสุ นีจวุตฺตินา ภวิตพฺพํ, กายิกวาจสิกํ สุฎฺฐุ รกฺขิตพฺพํ, ฉฬิทฺริยานิ สุฎฺฐู รกฺขิตพฺพานิ, เมตฺตาภาวนาย มานสํ อุปฎฺฐาเปตพฺพนฺติ อิทํ รญฺญา มิลิเทน สมาทินฺนํ วตฺตฎฺฐกํ นามฯ

ปุปฺผาปณํ คธาปนํ ผลาปณํ อคทาปณํ โอสธาปณํ อมตาปณํ รตนาปณํ สพฺพาปณนฺติ อิทํ อาปณฎฺฐกํ นามา’ติฯ ทส อฎฺฐกา วุตฺตาฯ

๙.’รโตฺต ทุโฎฺฐ จ มูโฬฺห จ …เป…. ขิปฺปํ ภวติ ปากฎนฺติ’ อิทํ อิตฺตรนวกํ นามฯ

นวานุปุพฺพวิหารสงฺขาตธมฺมานุมชฺชชนวกนฺติ เทฺว นวกา วุตฺตาฯ

๑๐. ’สงฺฆสมฺสุโข ทุกฺขิ ธมฺมาธิปติโกปิ จ

สํวิภาคี ยถาถามํ ชินจกฺกาภิวฑฺฒโก

สมฺมทิฎฺฐิปุรกฺขาโร อนญฺญสตฺโก ตถา

สุรกฺข กายกมฺมาทิ สมคฺคาภิรโตปิ จ

อกฺโภ น จเร จเกฺก พุทฺธาทิสรณงฺคโต

ทส อุปาสกคุณา นาคเสเนน เทสิตา’ติ

อิทํ อุปาสกคุณทสกํ นามฯ

คงฺคา ยมุนา อจิรวตี สรภุ มหี สิธุ สรสฺสตี เวตฺรวตี วิตถา จทภาคา’ตี อิทํนทิทสกํ นามฯ

สีตํ อุณฺหํ ชิฆจฺฉา ปิปาสา อุจฺจาโร ปสฺสาโว ถินมิทฺธํ ชรา พฺยาธิ มรณนฺติ อิทํ กายานุวตฺตกทสกํ นามฯ

พุเทฺธ สคารโว, ธเมฺม สคารโว, สเงฺฆ สคารโว, สพฺรหฺมจาริสุ สคารโว, อุเทฺทสปริปุจฺฉาสุ วายมติ, สวณพหุโล โหติ, ภินฺนสีโล’ปิ อากปฺปํ อุปฎฺฐาเปติ, ครหภยา กายิกวาจสิกญฺจสฺส สุรกฺขิตํ โหติ, ปธานาภิมุขํ จิตฺตํ โหติ, กโรโนฺตปิ ปาปํ ปฎิจฺฉนฺนํ อาจรตี’ติ อิทํ คิหิทุสฺสีลาธิกคุณทสกํ นามฯ

อวชฺฌกวจธารณโก, อิสิสามญฺญภณฺฑลิงฺคธารณโก, สงฺฆสมยมนุปวิฎฺฐตาย พุทฺธธมฺมสงฺฆรตนคตตาย ปธานาลยนิเกตวาสตาย ชินสาสเน ธนปริเยสนโต วรธมฺมเทสนโต ธมฺมทีปคติปรายณตาย’ อโคฺค พุโทฺธ’ติ เอกโนฺตชุทิฎฺฐิตาย อุโปสถสมาทานโต ทกฺขิณํ วิโสเธตี’ติ เอกโนฺตชุทิฎฺฐิตาย อุโปสถสมาทานโต ทกฺขิณํ วิโสเธตี’ติ เอกโนฺตชุทิฎฺฐิตาย อุโปสถสมาทานโต ทกฺขิณํ วิโสเธตี’ติ อิทํ ทกฺขิณาวเสน ทสกํ นามฯ

อลคฺคนตา, นิราลยตา, วาโค, ปหาณํ, อปุนราวตฺติตา, สุขุมตา, มหนฺตตา, ทุรนุโพธตา, ทุลฺลภตา อสทิสตา, พุทฺธธมฺมสฺสา’ติ อิทํ โพธิสตฺตคุณทสกํ นามฯ

มชฺชชทานํ, สมชฺชทานํ, อิถิทาํ, อสภทานํ, จิตฺตกมฺมทานํ, วิสทานํ, สถทานํ, สงฺขลิกทานํ, กุกฺกุฎสูกรทานํ, ตุลากูฎ มานนกูฎทานนฺติ อิทํ โลเก อทานสมฺมตทานํ นามฯ

มาตา พธนํ, ปิตา พธนํ, ภริยา พธนํ, ปุตฺตา พธนํ, ญาตี พธนํ, มิตฺตาพธนํ, ธนํ พธนํ, ลาภสกฺการโพธนํ, อิสฺสริยํ พธนํ, ปญฺจกามคุณา พธนนฺติ อิทํ พธนทสกํ นามฯ

วิธวา อิถิ, ทุพฺพโล ปุคฺคโล, อมิตฺตญาติปุคฺคโล, มหคฺฆโส, อนาจาริยกุลวาสี, ปาปมิโตฺต, ธนหีโน, อาจริยหีโน, กมฺมหีโน, ปโยคหีโน ปุคฺคโล’ติ อิทํ โอญาตพฺพปุคฺคลทสกํ นามฯ

ทเม สเม ขนฺติสํวเร ยเม นิยเม อโกฺกเธ วิหิํสาย สเจฺจ โสเจเยฺย’ติ ทสฏฺฐาเนสุ สตตํ จิตฺตํ ปวตฺตตี’ติ อิทํ เวสฺสนฺตรคุณทสกํ นามา’ติฯ

เอกาทส ทสกา วุตฺตาฯ

๑๑. อากาสสฺส เอกาทส คุณา นิพฺพานํ อนุปฺปวิฏฺฐา? น ชายติ, นชิยฺยติ, น มิยฺยติ, น จวติ, น อุปฺปชฺชติ, ทุปฺปสโยฺห, อโจรหรโณ, อนิสฺสิโต, วิหงฺคคมโน, นิราวรโณ, อนโนฺต’ติ อิทํ อากาสคุณกาทสกํ นามฯ

สีลปาการํ …เป…. สติปฏฺฐานวีถิกนฺติ อิทํ ธมฺมนครปริวาเรกาทสกํ นามา’ติ เทฺว เอกาทสกา วุตฺตาฯ

๑๒. รโตฺต ราควเสน อปจิติํ น กโรติ, ทุโฏฺฐ โทสวเสน, มูโฬฺห โมหวเสน, อุนฺนโฬมานวเสน, นิคฺคุโณ อวิเสสตาย, อติถโทฺธ อติเสธตาย, หีโน หีนภาวตาย,วจนกโร อนิสฺสรตาย, ปาโป กทริยตาย, ทุกฺขาปิโต ทุกฺขาปิตตาย, ลุโทฺธ โลภวเสน, อายูหิโต อถสาธนวเสน อปจิติํ น กโรตีติ อิทํ อปจิติอการกปุคฺคลทฺวาทสกํ นาม เอกเมว อาคตํฯ

๑๓. ปํสุกูลิกงฺคํ เตจีวริกงฺคํ ปิณฺฑปาติกงฺคํ สปทานจาริกงฺคํ เอกาสนิกงฺคํ ปตฺตปิณฺฑิกงฺคํ ขลุปจฉาภตฺติกงฺคํ อารญฺญิกงฺคํ รุกฺขมูลิกงฺคํ อโพฺภกาสิกงฺคํ โสสานิกงฺคํ ยถาสถติกงฺคํ เนสชฺชิกงฺคนฺติ อิทํ ธุตงฺคเตรสกํ นาม เอกเมวฯ

๑๔. จุทฺทสพุทฺธญาณวเสน จุทฺทสกํ เวทิตพฺพํฯ

๑๖. อลงฺการปฬิโพโธ, มณฺฑนปฬิโพโธ, เตลมกฺขนปฬิโพโธ, วณฺณปฬิโพโธ, มาลาปฬิโพโธ, คธปฬิโพโธ, วาสปฬิโพโธ, หรีฏกิปฬิโพโธ, อามลกปฬิโพโธ, รงฺคปฬิโพโธ, พธนปฬิโพโธ, โกจฺฉปฬิโพโธ, กปฺปกปฬิโพโธ, วิชฏนปฬิโพโธ, อูกาปฬิโพโธ, เกเสสุ ลูยเนฺตสุ โสจนฺติ กิลมนฺติ ปริเทวนฺติ อุรตฺตาฬิํ กทนฺติ สโมฺมหํ อาปชฺชนฺตีติ อิทํ เกสปฬิโพธโสฬกํฯ

ติรจฺฉนคโต เปโต มิจฺฉาทิฏฺฐิโต กุหโก มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก อรหนฺตฆาตโก โลหิตุปฺปาทโก สงฺฆเภทโก ติถิยปกฺกนฺตโก เถยฺยสํวาสโก ภิกฺขุนีทูสโก เตรสนฺนํ ครุกาปตฺตีนํ อญฺญตรํ อาปชฺชิวา อวุฏฺฐิโต ปณฺฑโก, อุภโตพฺยญฺชนโก, อูนสตฺตวสฺสโก’ติ อิทํ อธมฺมาภิสมยปุคฺคลโสฬสกนฺตี เทฺว โสฬสกา วุตฺตาฯ

๑๗. อภิชานโต สติ อุปฺปชฺชติ กฏฺมิกาย, โอฬาริกวิญฺญาณโต หิตวิญฺญาณโต อหิตวิญฺญาณโต สภาคนิมิตฺตโต วีสภาคนิมิตฺตโต กถาภิญฺญาณโต ลกฺขณโต สรณโต มุทฺทโต

คณนาโต ธารณโต ภาวนโต โปตฺถกนิพธนโต อุปนิเกฺขปโต อนุภูตโต สติ อุปฺปชฺชตีติ อิทํ สติอุปฺปชฺชนาการสตฺตรสกํ เอกเมวฯ

๑๘. อฏฺฐารสพุทฺธธมฺมวเสน อฏฺฐารสกํ เวทิตพฺพํฯ

๑๙. สุติ สุมฺติ สํขฺยโยคา ญายเวเสสิกา คณิตา คธพฺพา ติกิจฺฉา จตุเพฺพทา ปุราณา อิติหาสโชติสา มายา เหตุ มนฺตนา ยุทฺธา ฉทสา พุทฺธวจเนน เอกูนวีสตีติ อิทํ รโญฺญ สิกฺขิตสเถกูนวิสติกํฯ

๒๒. อโคฺค ยโม เสโฏฺฐ นิยโม หาโร วิหาโร สํยโม สํวโร ขนฺติ โสรจฺจํ เอกนฺตจริยา เอกตฺตาภิรติ ปฏิสลฺลานํ หิริ โอตฺตปฺปํ วีริยํ อปฺปมาโท สิกฺขาปทานํ อุเทฺทโส ปริปุจฺฉา สีลาทิอภิรติ นิราลยตา สิกฺขาปทปาริปูริตาติ พาวีสติสมณกรณา ธมฺมา กาสาวธารณํ ภณฺฑุภาโว จา’ติ เทฺว ลิงฺคานิ ปกฺขิปิวา วทนการณคุณพาวีสติกํฯ

๒๕. อารกฺขา เสวนา เจว ปมตฺตปฺปมตฺตา ตถา เสยฺยาวกาโส เคลญฺญํ โภชนํ ลพฺภกเณฺจว วิเสโส จ วิชานิยา ปตฺตภตฺตํ สํวิภเช อสฺสาโส จ ปฏิจาโร คามวิหรํ จารา เพสลฺลาโป ปน กาตโพฺพ ฉิทฺทํ ทิสฺวา ขเมยฺย จ สกฺกจฺจาขณฺฑการี เทฺว อรหสฺสาเสสการิเทฺว ชเนยฺย ชนกํ จิตฺตํ วฑฺฒิจิตฺตํ ชเนยฺย จ สิกฺขาพเล ฐเปยฺย นํ เมตฺตํ จิตฺตญฺจ ภาวเยฯ น ชเห อปทาย จ กรณีเย จ อุสฺสุกฺกํ ปคฺคเห ขลิกํ ธเมฺมฯ อิติ ปํจวีส คุณามิลิเทน ปกาสิตา’ติ อิทํ อเนฺตวาสิกมฺหิ อาจริเยน กตคุณปํจวีสติกํ

โกโธ อุปนาโห มโกฺข ปลาโส อิสฺสา มจฺฉริยํ มายา สาเฐยฺยํ ถโมฺห สารโมฺห มาโน อติมาโน มโท ปมาโท ถินมิทฺธํ นทิ อาลสฺยํ ปาปมิตฺตตา รูปา สทฺทา คธา รสา โผฏฺฐพฺพา พุธา ปิปาสา อรตีติ อิทํ จิตฺตทุพฺพลีกรณธมฺมปญฺจวีสติกนฺติ เทฺว ปญฺจวีสติกา วุตฺตาฯ

๒๘. ปฏิสลฺลานํ ปฏิสลฺลิยมานํ ปุคฺคลํ รกฺขติฯ อายุํ วเฑฺฒติ, พลํ วเฑฺฒติ, วชฺชํ ปิทหติ, อยสํ อปเนติ, ยสํ อุปทหติ, อรติํ อปเนติ, รติํ อุปทหติ, ภยํ อปเนติ, เวสารชฺชํ กโรติ, โกสชฺชํ อปเนติ, วีริยํ อภิชเนติ, ราคํ อปเนติ, โทสํ อปเนติ, โมหํ อปเนติ, มานํ นิหนฺติ, วิตกฺกํ ภญฺชติ, จิตฺตเมกคฺคํ กโรติ, มานสํ สิเนหยติ, หาสํอภิชเนติ, ครุกํกโรติ, มานํ อุปฺปาทยติ, นมสฺสิยํ กโรติ, ปีติํ ปาเปติ, ปาโมชฺชํ กโรติ, สงฺขารานํ สภาวํ ทสฺสยติ, ภวปฏิสธิํ อุคฺฆาเฏติ, สพฺพสามญฺญํ เทตีติ อิทํปฏิสลฺลาเน คุณฏฺฐวีสติกํฯ

มโหสโธ มหาราช สูโร, หิริมา, โอตฺตาปี, สปโกฺข, มิตฺตสมฺปโนฺน, ขโม, สีลวา, สจฺจวาที, โสเจยฺยสมฺปโนฺน, อโกธโน, อนติมานี, อนุสูยโก, วีริยวา, อายูหโก, สงฺคาหโก, สํวิภาคี, สขิโล, นิวาตวุตฺติ, อสโฐ, อมายาวี, พุทฺธิสมฺปโนฺน, กิตฺติมา, วิชฺชาสมฺปโนฺน, หิเตสี อุปนิสฺสิตานํ, อภิรูโป ทสฺสนีโย, ปถิโต สพฺพชนสฺส, ธนวา ยสวา’ติ อิทํ มโหสธคุณฏฺฐวีสติกํ อิติ เทฺว อฏฺฐวีสติกา วุตฺตาฯ

๓๐. อิเมหิ เตรสหิ ธุตคุเณหิ ปุเพฺพ อาเสวิเตหิ นิเสวิเตหิ จิเณฺณหิ ปริจิเณฺณหิ จริเตหิ ปริปูริเตหิ นิมิตฺตภูเตหิ อริยสาวโก อิธ ภเว ติํสคุณวเรหิ สมุเปโต โหติ กตเมหิ ติํสคุณวเรหิ? สินิทฺธมุทุมทฺทวเมตฺตจิโตฺต โหติ, ฆาติตหตวิหตกิเลโส โหติ, หตนิหตมานทโปฺป โหติ, อจลทฬฺหนิวิฏฺฐนิเพฺพมติกสโทฺธ โหติ, ปริปุณฺณ-ปีณิตฯ ปหฏฺฐโลภนิย-สนฺต-สุข-สมาปตฺติลาภี โหติ, สีล-วร-ปวร-อสม-สุจิคธปริภาวิโต โหติ, เทวมนุสฺสานํ ปิโย โหติ มนาโป,

ขีณาสว-อริยปุคฺคล-ปถิโต โหติ, เทวมนุสฺสานํ วทิตปูชิโต ฤตฤวิตโถมิตปสโถ, อิธ วา หุรํ วา โลเกน อนุปลิโตฺต, อปฺปโถกวเชฺช'ปิ ภยทสฺสาวี, วิปุล-วร-สมฺปตฺติกามานํ มคฺคผลวรถ สาธโน, อยาจิตวิปุลปณีตปจฺจยภาคี, อนิเกตสโน, ธานชฺฌายิตปวรวิหารี, วิชฎิตกิเลสชาล วตฺโถ, ภินฺน-ภคฺค-สงฺกุฎิต-สมฺหิน-คตินิวารโณ, อกุปฺปธโมฺม, อหีนีตวาโส, อนวชฺชโภคี, คติ วิมุโตฺต, อุตฺติณฺณสพฺพวิจิกิโจฺฉ, วิมุตฺติชฺฌายิตโตฺต, ทิฎฺฐธโมฺม, อจลทฬฺหภีรุตฺตาณมุปค โต, สมุจฺฉินฺนานุสโย, สพฺพาสวกฺขยมฺปโตฺต, สนฺตสุขสมาปตฺติวิหารพหุโล, สพฺพสมณณ คุณสมุเปโต, อิเมหิ ตึสคุณวเรหิ สมุเปโต โหติฯ อิติ ธุตงฺคคุณานิสํสคุณวรตึสกํฯ

ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, พฺยาธิปิ ทุโกฺข, มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสโกปิ ปริเทโวปิ ทุโกฺข,อุ ปายาโสปิ อปฺปิเยหิ สมฺปโยโคปิ ปิเยหิ วิปฺปโยโคปิ, มาตุมรณมฺปิ ปิตุมรณมฺปิ ภาตุมรณมฺปิ ภคินิมรณมฺปิ ญาติมรณมฺปิ ญาติพฺยสนมฺปิ โภควฺยสนมฺปิ สีลพฺยสนมฺปิ ทิฎฺฐิพฺยสนมฺปิ ราช พฺยสนมฺปิ โจรพฺยสนมฺปิ เวริภยมฺปิ ทุพฺภิกฺขภยมฺปิ อคฺคิภยมฺปิ ทุกฺขํ, อุทกภยมฺปิ ทุกฺขํ, อูมิ ภยมฺปิ อาวฎฺฎภยมฺปิ กุมฺภีลภยมฺปิ สุํสุมารภยมฺปิ อตฺตานุวาทภยมฺปิ ปรานุวาทภยมฺปิ อสิ โลกภยมฺปิ ทณฺฑภยมฺปิ ทุคฺคติภยมฺปิ ปริสสารชฺชภยมฺปิ อาชีวิกภยมฺปิ มรณภยมฺปิ มหาภ ยมฺปิ เวเตฺตหิ ตาฬนมฺปิ กสาหิ ตาฬนมฺปิ อฑฺฒทณฺฑเกหิ ตาฬนมฺปิ หตฺเจฺฉทมฺปิ ปาทเจฺฉ ทมฺปิ นาสเจฺฉทมฺปิ กณฺณเจฺฉทมฺปิ กณฺณนาสเจฺฉทมฺปิ พิฬงฺคถาลิกมฺปิ สงฺขมุณฺฑิกมฺปิ ราหุมุขมฺปิ โชติมลิกมฺปิ หตฺปโชฺชติกมฺปิ เอรกวตฺติกมฺปิ จีรกวาสิกมฺปิ เอเนยฺยกมฺปิ พลิสมํสิ กมฺปิ กหาปณิกมฺปิ ขาราปตจฺฉิกมฺปิ ปฬิฆปริวตฺติกมฺปิ ปลาลปีฐิกมฺปิ ตเตฺตนปิ เตเลน โอ สิญฺจนมฺปิ สุนเขหิ ขาทาปนมฺปิ ชีวสูลาโรปณมฺปิ อสินาสีสเจฺฉทนมฺปีติ อิทํ ทุกฺขสฎฺฐิกํฯ

สงฺขมุณฺฑกนฺติ สงฺขมุณฺฑกมฺมกรณํ ตํ กโรนฺตา อุตฺตโรฎฺฐสฺส อุภยโต กณฺณจูฬิกคล วาฎกปริเจฺฉเทน จมฺมํ ฉิทิวา สพฺพเกเส เอกโต คณฺฐึ กวา ทณฺฑเกน เวฒวา อุปฺปาเฎนฺติ สห เกเสหิ จมฺมํ อุฎฺฐหติ ตโต สีสกฎาหํถูลสกฺขราหิ ฆํสิวา โธวนฺตา สงฺขวณฺณํ กโรนฺติฯ

ตถ พิฬงฺคถาลิกนฺติ กญฺชิโยกฺขลิกกมฺมกรณํฯ ตํ กโรนฺตา สิสกฎาหํ อุปฺปาเฎวา ตตฺตํ อโยคุฬํ สณฺฑาเสน คเหวา ตถ ปกฺขิปนฺติฯ เตน มถลุงฺคํ ปกฺกฐิวา อุปริ อุตฺตรติฯ

ราหุมุขนฺติ ราหุมุขกมฺมกรณํฯ ตํ กโรนฺตา สงฺกุนา วิวริวา อโนฺตมุเข ทีปํ ชาเลนฺติฯ กณฺณจูฬิกาหิ วา ปฎฺฐาย มุขํ นิขาทเนน ขณนฺติ โลหิตํปคฺฆริวา มุขํ ปูเรติฯ

โชติมาลิกนฺติ สกลสรีรํ เตลปิโลติกาย เวเฐวา อาลิเมฺปนฺติฯ

หตฺปโชฺชติกนฺติ หเถ เตลปิโลติกาย เวเฐวา ปชฺชาเลนฺติฯ

เอรกวตฺติกนฺติ เอรกวตฺตกมฺมกรณํฯ ตํ กโรนฺตา เหฎฺฐาคิวโต ปฎฺฐาย จมฺมวเฎฺฎ กนฺตนฺ ตา โคปฺผเก ปาเตนฺตี อถ นํ โยเตฺตหิ พธิวา กฑฺฒนฺติฯ โส อตฺตโน'วจมฺมวเฎฺฎ อกฺกมิวา ปตติ จีรกวาสิกนฺติ จิรกวาสิกกมฺมกรณํฯ ตํ กโรนฺตา ตเถว จมฺมวเฎฺฎ กนฺติวา กฎิยํ ฐเปนฺติฯ กฎิโต ปฎฺฐาย กนฺติวาโคปฺผเกสุ ฐเปนฺติฯ อุปริเมหิ เหฎฺฐิมสรีรํ จีรกนิวาสนนิวถํ วิย โหติฯ

เอเณยฺยกนฺติ เอเณยฺยกกมฺมกรณํฯ ตํ กโรนฺตา อุโหสุ กปฺปเรสุ จ ชณฺณุเกสุ จ อย สลากโย ทวา อยสูลานิ โกเฎฺฎนฺติฯ โส จตุหิ อยยุเลหิ ภุมิยํ ปติฎฺฐหติฯ อถ นํ ปริวาเรวา อคฺคึ กโรนฺติฯ ตํ สธิสธิโต สูลานิ อปโนวา จตุหิ อฎฺฐิโกฎีหิเยว ฐเปนฺติฯ

พฬิสมํสิกนฺติอุภโตมุเขหิ พฬิเสหิ ปหริวา จมฺมมํสนหารูนิ อุปฺปาเฎนฺติฯ

กหาปณกนฺติ สกล สรีรํ ติณฺหาหิ วาสีหิ โกฏฺโต ปฏฺฐาย กหาปณ มตฺตํ กหาปณ มตฺตํ ปาเตนฺตา โกเฏฺฏนฺติฯ

ขาราปตจฺฉิกนฺติ สรีรํ ตถ ตถ อาวุเธหิ ปหริวา โกเจฺฉหิ ขารํ สํเสนฺติ จมฺมมํสนหารูนิ ปคฺฆริวา อฏฺฐกสงฺขลิกา’ว ติฏฺฐติฯ

ปฬิฆปริวตฺตกตี เอเกน ปเสฺสน นิปชฺชาเปวา กณฺณจฺฉิเทฺท อยสูลํ โกเฏฺฏวา ปถวิยา เอกพทฺธํ กโรนฺติ อถ นํ ปาเท คเหวา อาวิชฺฌนฺติฯ

ปลาลปีฐิกนฺติ เฉโก การณิโก ฉวิจมฺมํ อจฺฉิทิวา นิสทโปตเกหิ อฏฺฐินิ ภิทิวาเกสก ลาเป คเหวา อุกฺขิปนฺติฯ มํสราสิเยว โหติฯ อถ นํ เกเสเหว ปริโยนธิวา คณฺหนฺติ ปลาลวฏฺฏึ วิย กวา ปฬิเวเฐนฺตี’ติ วินยฏีกาฯ

อิมญฺจ สฏฺฐิวิธํ ทุกฺขํ สลฺลเกฺขวา ภเวสุ นิพฺพิทิวา วิรชฺชิวา ภวตณฺหํ ปหาวา ทุกฺ ขลกฺขณํ ทุกฺขานุปสฺสนา ญาเณน ปสฺสิตพฺพนฺติฯ

ทิยฑฺฒสิกฺขาปทสตนฺติ ปญฺจสตฺตติ เสขิเย อปเนวา เสสานํ วเสน ทิยฑฺฒสิกฺขา ปทสตํ เวทิตพฺพนฺติฯ

สงฺขฺยาปริเจฺฉทสฺส สรูปคหณํ สมตฺตํฯ

จตฺราธิกสเตสุ คเหตพฺพเถสุ ปน จตฺตฺตึส เอกถานี, จตฺตฺตึส เทฺวยถานิ โสฬส ตฺยถานิ, ปํจ จตฺรถานิ, เตรส ปญฺจถานิ, เทฺว สตฺตถานี’ติฯ

มิลิทปญฺหฏีกา สมตฺตาฯ

กุสเลน ฐิตา กุสลา
กุสโล อธิคจฺฉติ สนฺติปทํ,
กถิตํ มุนินา สุจิตํ
ปรมถ สภาวคตีสุ คตํ;

นานาอธิปฺปายวสา ปวเตฺต
ปาฐานมเถ กุสโล วิทิวา,
อาโรจมาโน วรยุตฺตมถํ
คเณฺหยฺย สีโห วิย นาคราชํ;

หิวา อสารํ สุหิตญฺจ คเณฺห
อาโรคฺยกาโม อหิตํ’ว โรคํ,
วิญฺญุ ปเวเสยฺย จ ยุตฺตมถํ
หํสาธิโป วา อุทกํ’ว ขีรา’ติ;

ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวีริยปติมณฺฑิเตน สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิ-คุณสมุทยสมุทิเตนสก สมยสมยนฺตรคหณโชฺฌคาหสมเถน- ปญฺญาเวยฺยตฺติยสมนฺนาคเตน ติปิฏกปริยตฺติปฺปเภเท สาฏฺฐ-กเถ สถุสาสเน อปฺปฏิหตญาณปฺปภาเวน อานนฺภาวกรณ- สมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตมธุ

โรฬ้ารวจนลาวญฺญยุเตฺตน ยุตฺต-มถวาทินา วาทีวเรน มหากวินา สุวิปุลวิมลพุทฺธินา มหาติปิฏก- จูฬ้าภยเถโร'ติ ครูหิ คหิตนามเธเยฺยนเถเรน กโต มิลิทฏีกาคโถ สมโตฺตฯ

ตาว ติฏฺฐตุ โลกสฺมึ โลกนิถรเณสิตํ
ทเสฺสโนฺต กุลปุตฺตานํ นยปญฺญา วิสุทฺธิยา,
ยาว พุโทฺธ'ติ นามมฺปิ สุทฺธจิตฺตสฺส ตาทิโน
โลกมฺหิ โลกเชฏฺฐสฺส ปวตฺตติ มเหสิโน;

ภุตฺตา สุธาทฺวาทส หนฺติ ปาปเก
ขุธํ ปิปาสํ อติทรํตฺริมํ (?)
โกธุปนาหญฺจวิวาทเปสุนิํ
สิตุณฺหตทิญฺจ รสคฺคมาวหา;

เทนฺตสฺส ปากาทิสกปฺผลาวหา
ธโมฺม สุวฺโตฺต ปน โกปธาปเก,
ตทุตฺตริํ หนฺติ อเสสปาปเก
เทนฺตสฺส โสตาทิสกปฺผลาวโห;

อิติ ปญฺจ ติยฑฺฒสเต สกิเท (?)
มธุราภิรเมกรเสนน ยุโต,
มิลิทา สุฏิกา สุคุณา สุกตา
นิภเยน ทฺวีปเสน (?) ยตา สมโต;

ลงฺกวฺหเย ทิปวเร สุสณฺฐิตา
มหาวิหาเร จ ชิโนรสาลเย,
ปรมฺปรา เถรคณา สุสณฺฐิตา
ปกาสกา เย วรสถุสาสเน;

เตสํ อลงฺการภเวน สาสเน
ติเปฏเก สุทฺธวิสุทฺธพุทฺธินา,
สหาสยเนฺตน นเร สราชิเก
ปหาสยเนฺตน คเณ คณุตฺตเม;

ฏีกา'ติ นาเมน มิลิททีปิกา
วรถโต คถปฺปกเรน สมฺภวํ (?)
สุคถกาเรนชินงฺกุเรน เม
กตญฺจ ยํ ยํ วรปุญฺญ สมฺปทํ (?)

กุสเลน เตเนวหิปถยนฺตา
วรโพธิญาณํ ติวิเธสุ เย ยํ,
นิภเยน เตสํ ตุรสิชฺฌตํ ตํ (?)
ปรมญฺจ สพฺพญฺญุตํ ปาปุเณยฺยํ;

อิโต จุโต'หํสุหิเตน กมฺมุนา

ภวามิ เทเว ตุสิตวฺหเย ปุเร,
จิรํ จรโนฺต กุสลํ ปุนปฺปุนํ
ตเถว เมเตฺตยฺยวเร นิรนฺตรํ;

ตโต นรโนฺต’ว ชินงฺกุโร วโร
ยถา วีรพุโทฺธ’ติ ภเวกนายโก,
ตโต ตรโนฺต วรปุญฺญการโก
ภวามิ นรานรปูชิโต สทา;

สุสุโร ปวโร สุมโน วรโท
ปิฏเกน วเส สชเน กถิเต,
ปวรถ ปกาสกญาณวโร
วรธมฺมสุเขสนโก สีลวา (?)

สเจ ติทิเว ตุสิเต มโนรเม
ภวามิ ชาโต มโนรถปฺปติ,
วรปฺปเทเส ปติรูปเก สทา
ธีรา ปชายนฺติ สุปุญฺญ กมฺมิโน;

อหมฺปิ ตเถว ปเทสมุตฺตเม
ภวามิ นารีหิ นเรหิ ปูชิโต,
ธเนน ญาเณน ยเสน ทีปิโต
วิโสธยโนฺต ปุน สถุสาสนํ;

อเนน ปุเญฺญน ภวาวสานเก
สพฺพญฺญุตํยาว จ ปาปูเณวรํ,
นิรนฺตรํ โลกหิตสฺส การโก
ภเว ภเวยฺยํ สุจิโต จ ปารมี;

ปุเญฺญนเนน วิปุเลน ภวาภเวสุ
ปุญฺญาภิวูฑฺฒ ปริสุทฺธคุณาธิวาโส,
หุวา นราธิกตโร (วต) สพฺพเสโฏฺฐ;
พุโทฺธ ภเวยฺยมหมุตฺตมนาถนาโถ;

ปุเญฺญน จิเณฺณน ปิเย มยา’ทรํ (?)
สตฺตา อเวรา สุขิตา ภวนฺตุ เต,
เทวา นริทา สกลํ อิมํ มหึ
รกฺขนฺตุ ธเมฺมน สเมน ธมฺมิโน’ติ;